

Miljø og sundhed i nordiske børnehaver

På tværs af fagområder og sektorer – et pilotprojekt

Susanne Herfelt

Miljø og sundhed i nordiske børnehaver

På tværs af fagområder og sektorer – et pilotprojekt

TemaNord 2007:533

© Nordisk Ministerråd, København 2007

ISBN 978-92-893-1487-9

Tryk: Ekspresen Tryk & Kopicenter

Omslag: Kjell Olsson, Pub-unit

Oplag: 300

Trykt på miljøvenligt papir som opfylder kravene i den nordiske miljøsvanemærkeordning.

Publikationen kan bestilles på www.norden.org/order. Flere publikationer på

www.norden.org/publikationer

Printed in Denmark

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0200

Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Store Strandstræde 18

1255 København K

Telefon (+45) 3396 0400

Fax (+45) 3311 1870

www.norden.org

Det nordiske samarbejde

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samt de selvstyrende områder Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde. Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og konkurrencedygtige regioner.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
I. Sammenfatning	9
II. Baggrund.....	15
III. Sunde omgivelser for børn i nordiske børnehaver – udvalgte delområder.....	19
1. Forurening	19
1.1 Lokal luftforurening – partikler.....	19
1.2 Ekstern støj fra trafik.....	27
1.3 Jordforurening	32
2. Fysisk aktivitet og naturoplevelser	35
2.1 Nærhed til natur- og skovområder.....	38
2.2 Institutionens udearealer	45
3. Kost – sundhed gennem maden	48
3.1 Sundhedsfremmende madvaner – mere frugt og grønt, mindre sukker	50
3.2 Sundhedsfremme ved mærkning og markedsføring af fødevarer	59
4. Kemiske stoffer	65
4.1 Fødevarsikkerhed – pesticidrester	65
4.2 Produktsikkerhed	72
4.2.1 Grænseværdier i forhold til børn – ex. legetøj.....	75
4.2.2. Mærkning og anden information om produkter til børn	82
Bilag 1: Styregruppen.....	91

Forord

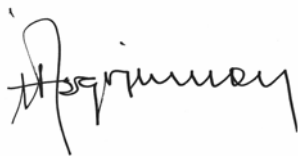
Formålet med det nordiske samarbejde er at forbedre levevilkårene for de nordiske borgere og en af styrkerne ved samarbejdet i Nordisk Ministerråd er princippet om at følge det nordiske land, som har det højeste ambitionsniveau på et givent samarbejdsområde. Når vi anvender dette niveau som løftestang for de øvrige nordiske lande kan vi ofte opnå et niveau, som også gør Norden til foregangsregion i europæisk og international sammenhæng.

Det er tanken om at hæve det nordiske velfærdsniveau, der har ligget til grund for arbejdet med at gøre Norden til det bedste sted i verden for børn og unge. Nordisk Ministerråd har med denne rapport rettet fokus mod de yngste af de nordiske borgere ved at søge at kortlægge hvordan miljø og sundheden kan forbedres og bringes i top i nordiske børnehaver. Der er mange faktorer som indgår når man skal redegøre for miljø og sundhedstilstanden, og i denne rapport har vi valgt at se nærmere på fire kerneområder, nemlig 1) forurening 2) fysisk aktivitet og natur 3) kost og 4) kemikalier.

Det er i alles ønske og interesse at give vores børn en sund opvækst, og i Nordisk Ministerråd er vi glade for at have bidraget til dette arbejde. Det vil blive fortsat i årene fremover, da emnet står højt for de nordiske miljøministre og sundhedsministre såvel som for de nordiske ministre for fødevarer, fiskeri, land- og skovbrug samt social- og helseministrene, der i 2006 vedtog en Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet.

Rapporten vil forhåbentlig stimulere til diskussion og bidrage til, at der udvikles tiltag som løfter miljø- og sundhedsniveauet i de nordiske børnehaver. Rapporten kan muligvis blive fulgt op, således at øvrige centrale områder af miljø og sundhed for børn i børnehaver kan blive beskrevet og forbedret, heriblandt emner som indeklimate, hygiejne, støj og beskyttelse mod solen udendørs.

Rapportens rekommandationer om grønne områder, fysisk aktivitet, frugt og legetøj uden farlige kemiske stoffer retter sig især til de ansvarlige i de nordiske landes forvaltninger. Jeg håber, at rapporten vil være med til at forbedre forholdene i de nordiske børnehaver til gavn og glæde for de kommende generationer.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'H. Ásgrímsson'.

Halldór Ásgrímsson

Generalsekretær, Nordisk Ministerråd

I. Sammenfatning

Nuværende og kommende generationer skal sikres et sikkert og sundt liv. Miljø- og sundhedsaspektet i det nordiske samarbejde skal styrkes. Norden skal være det bedste sted i verden for børn og unge.

Det har Nordisk Ministerråd meldt ud. Nordisk Ministerråd vil også følge aktivt op på deklARATIONEN fra WHO's ministerkonference 2004 „Children's Environment and Health Action Plan for Europe“.

Opfølgning på Nordisk Ministerråds mål har betydning for børns miljø og sundhed. I dette projekt ses på områderne 1) forurening 2) fysisk aktivitet og natur 3) kost og 4) kemikalier. De nordiske lande følger op på målene på forskellig vis. Der er derfor inspiration at hente hos de andre lande.

Det nordiske samarbejde anvendes som løftestang, både nationalt og internationalt, ved at følge det nordiske land, som har det højeste ambitionsniveau – det slås fast i den nordiske bæredygtighedsstrategi. Derfor fremhæver dette projekt de initiativer, som kan inspirere til bedre sundhed og miljø for børn i nordiske børnehaver. Projektets formål er at give en oversigt over krav og anbefalinger af betydning for miljø og sundhed i nordiske børnehaver, samt at identificere tiltag til forbedringer.

Nordisk Ministerråd er hovedmodtager for den samlede rapport.

Det anbefales, at Nordisk Ministerråd arbejder videre med forslagene, sammenfattet nedenfor, og vedtager anbefalinger om at sikre børn

- en „Grøn hverdag“ gennem fysisk planlægning og indretning af børnehaver
- en „Forureningsfri hverdag“ gennem fysisk planlægning og særlige grænseværdier for partikelforurening og støj, samt for indhold af kemiske stoffer i fødevarer og produkter
- en „Ernæringsrigtig hverdag“ gennem børnehavens tilbud om måltider

Det anbefales endvidere, at Nordisk Ministerråd

- udvikler et „børnemærke“ (en ælling f.eks.) til produkter, som – udover at være et miljømærke som Svanen – sætter fokus på børn og sundhed,
- sætter det offentliges påvirkning af produktions- og forbrugsmønstre på den nordiske dagsorden.

Det anbefales, at de nordiske lande konkretiserer, hvordan hensyn til børns miljø og sundhed skal indgå i plan- og miljølovgivning samt i sær-

lige regler for børnehaver, jf. nedenfor. Erfaringer fra dette projekt kan kortfattet opsamles i

10 nordiske bud på miljø og sundhed for børn i børnehaver

1. Afstand til trafikerede veje og industri
 - Placér som udgangspunkt børnehaven mindst 200 meter fra trafikerede veje og industri for at undgå lokal partikelforening og støj
 - Brug modelberegninger til at fastsætte nødvendig afstand i det konkrete tilfælde
2. Afstand til grønne områder – skove, parker, naturområder
 - Placér børnehaven tæt på grønne områder, som egner sig til leg og ophold
 - Afstanden til grønne arealer bør ikke være længere, end at børnene kan gå til lege- og rekreationsarealer, f.eks. 200 m.
3. Ren jord
 - Undgå at placere en børnehave på arealer, som indeholder forurenede jord
 - Sørg for at dække forurenede jord på eksisterende børnehavers arealer
4. Udearealers størrelse
 - Sørg for tilstrækkeligt store arealer til udeophold i tilknytning til børnehaven – sæt f.eks. en minimumsgrænse på 40 m² pr. barn
5. Udearealers indretning
 - Sørg for at udearealerne er grønne og varierede med megen bevoksning, træer og kuperet terræn
6. Flyt ud, hvis den eksisterende placering har problemer
 - Sørg for transport, f.eks. bus, til ophold i skov- og naturområder, hvis den eksisterende placerings problemer ikke kan afhjælpes
7. Udeophold
 - Sørg for at børnene får så megen fysisk aktivitet som muligt og mindst 60 minutter daglig
8. Frugt
 - Server frugt og grønt til mellemmåltiderne, hvis børnehaven sørger for disse. Det anbefales, at børn spiser 400 g frugt og grønt pr. dag
 - Vælg om muligt økologisk frugt
9. Sukker
 - Begræns forbrug af sukkersødede drikkevarer, snacks, slik m.v. Tilsat sukker bør kun udgøre 10 % af kostens energiindhold
 - Vælg om muligt madvarer med positivt ernæringsmærke
10. Legetøj og andre produkter
 - Se efter Svanen og Blomsten – og check sundhedsvurderingerne på miljømærkesekretariaternes hjemmesider

Initiativer til mere sundhed og miljø for børn i børnehaver

I de følgende afsnit omtales krav og initiativer, som er iværksat af et eller flere af de nordiske lande, for at sikre sundhed og miljø for børn i børnehaver. På grundlag heraf gives følgende forslag til opfølgning:

Grøn hverdag

1. krav til beliggenhed af børnehaver i relation til nærhed til grønne områder, f.eks.
 - adgang til lege- og rekreationsareal (mindst 0,5 ha) i en afstand på 200m
 - adgang til „nærtur-terræn“ (større end 20 ha) i en afstand på 500m
2. mulighed for at etablere børnehaver med base i skov- og naturområder
3. krav om pladser til leg, bevægelse, motion og andet udeophold i forbindelse med institutionerne
4. krav og anbefalinger til børnehavers udearealer
 - minimumsstørrelse for udeareal pr. barn
 - indretning med megen bevoksning, træer og kuperet terræn
5. nationale programmer om fornyelse af børnehavernes udearealer
6. samarbejde mellem myndigheder, børnehaver og friluftorganisationer om naturoplevelser og fysisk aktivitet

Forureningsfri hverdag

1. krav til afstand fra børnehaver til forurenende industri og trafikerede veje, fastsat på grundlag af modelberegninger for spredning af partikler og støj i den konkrete situation
2. krav om, at arealer, som bruges af børn, skal være sikret mod forurening og støj
3. krav om, at eksisterende børnehaver, der er lokaliseret for tæt på trafikerede veje eller industri, eller på arealer med forurennet jord, flyttes eller fungerer som „udflytterbørnehave“
4. anbefaling om at være opmærksom på forurening fra brændeovne i forbindelse med placering af nye børnehaver
5. handlingsplaner for kortlægning og oprydning af miljøgifte i børns udemiljø i de største byer og industriområder, og gennemføre nødvendige tiltag snarest

6. godkendelse af beliggenhed af ny børnehave, evt. i form af udtalelse fra et helbredsnavn om beliggenhed af ny børnehave
7. retningslinier for støj i børnehaver
8. informationsmateriale med gode råd til børnehavebørn, ansatte og forældre om, hvordan det er muligt at vælge produkter, hvor der både er taget hensyn til miljø og sundhed.

Ernæringsrigtig hverdag

1. statslige initiativer for at få nationale (og nordiske) kostanbefalingerne gennemført lokalt
2. vejledning i at integrere mad i børnehavens virksomheds- og årsplaner
3. vurdering af fordelene ved, at børnehaven sørger for mad efter nationale retningslinier for måltiderne på grundlag af erfaringerne fra Finland, Island og Sverige
4. ernæringsmæssige krav til maden, der udbydes i børnehaverne
5. at det gøres til en del af det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler, at der serveres økologisk frugt for børn i børnehaver

Mærkning og markedsføring – af betydning for børn

1. arbejde for obligatorisk/lovpligtig næringsdeklaration på madvarer i indspil til arbejdet med revision af EU's mærkningsdirektiv
2. indføre et offentligt ernæringsmærke/symbol for at forbrugerne lettere kan sammensætte en sund kost
3. udrede og vurdere om lovregulering kan være egnet til at begrænse markedsføring af usunde produkter af mad og drikke over for børn og unge
4. kortlægge hvilken information miljømærket Svanen giver om børn og sundhed
5. udvikle Svanen (eller anden mærkning) til et „børnemærke“ (en ælling f.eks.), som udover miljø sætter fokus på børn og sundhed
6. oprette forbrugernetsider i et samarbejde mellem miljømyndighederne, sundhedsmyndighederne og forbrugermyndighederne, og særligt arbejde for at give småbørnsforældre information om en mest mulig giftfri hverdag for små børn.
7. afhjælpe virksomhedernes manglende viden om kemikalier i legetøj, jf. resultaterne fra den svenske kemikalieinspektions projekt, som viste, at virksomhederne har manglende viden om kemikalier i

legetøj, de sætter deres lid til CE-mærket og tror, at det dækker over alle risici ved legetøjet.

Det offentliges påvirkning af produktions- og forbrugsmønstre – af betydning for børn

1. fastsætte mål for produktion og generelt forbrug af økologisk dyrket frugt
2. fastsætte mål for det offentliges forbrug af økologiske levnedsmidler
3. udarbejde handlingsplaner for miljø- og samfundsansvar i offentlige indkøb i forhold til produkter, som indeholder miljøgifte
4. opsamle resultater fra projekter, der belyser betydningen af, at vi udsættes for flere pesticider samtidig – med fokus på børn
5. fremskaffe viden om børns udsættelse for forskellige kemikalier, set i lyset af, at børn anses for at være en følsom gruppe, som har behov for særlige hensyn i risikovurderinger
6. systematisk orientere EU om problematiske stoffer i forbrugerprodukter
7. arbejde for, at EU udformer strenge krav (grænseværdier) til brug af kemikalier i børneprodukter, og at EU tager hensyn til børns sårbarhed ved regulering af andre produkter, som børn let kommer i kontakt med
8. udarbejde handlingsplaner for et giftfrit miljø for børn, byggende på forsigtighedsprincippet
9. overveje mulighederne for nationale lovpligtige grænseværdier eller standarder for produkter til børn i de nordiske lande

Planlovgivning

1. tydeliggøre i planlovens formålsparagraf, at
 - luftforurening skal forebygges
 - støj skal forebygges
 - der skal tages hensyn til sundhed
 - der skal tages hensyn til børn og deres behov for bevægelse og leg
2. give en myndighed ansvar for at børns behov tilgodeses i fysisk planlægning og samfundsbyggeri
3. foretage en systematisk gennemgang af samtlige kommuners måde at arbejde med børns behov for adgang til fysisk miljø i den fysiske planlægning

Miljølovgivning

1. særlige grænser for luftens indhold af partikler, som sikrer at alle børnehaver har en acceptabel luftkvalitet på udearealer
2. miljøzoner
3. regulering af brændeovne
4. standardkrav til bildæk (både i forhold til partikler og støj)
5. særligt strenge grænser for støj på børnehavers udearealer

II. Baggrund

De nordiske miljøministre har i Miljøhandlingsprogrammet udpeget „miljø og sundhed“ som et hovedtema. Det understreges, at temaet skal sikre sektorintegration, samarbejde mellem arbejdsgrupperne og forståelse for, at løsning af miljøproblemer forudsætter, at problemerne ses i et helhedsperspektiv.

En workshop i maj 2006, arrangeret af miljøsektoren, resulterede i et forslag om at formulere et projekt, som skulle gå på tværs af fagområder og sektorer og tage udgangspunkt i en målgruppe, f.eks. børnehavebørn. Miljøsektorens arbejdsudvalg besluttede at iværksætte et sådant projekt.

Også de nordiske sundhedsministre har fokus på samarbejde på tværs af sektorer. I forbindelse med WHO's konference 16. november 2006 udtalte vicesundhedsminister, Wegard Harsvik fra det norske sundhedsministerium: „Overvægtsproblemet kan ikke løses af sundhedsvæsenet alene. Vi er nødt til at involvere alle de områder i samfundet, som har indvirkning på vores fysiske miljø og på, hvad vi spiser, fx miljø-, transport-, uddannelses-, og landbrugssektoren“.¹

Miljø og sundhed for børn – initiativer fra Nordisk Ministerråd

Nuværende og kommende generationer skal sikres et sikkert og sundt liv! Dette mål nævnes som det første af de nordiske statsministre i *Nordisk Bæredygtighedsstrategi* som et mål, der bør være vejledende for udviklingen af et bæredygtigt Norden.²

De nordiske miljøministre har sat fokus på miljø og sundhed i *Miljøhandlingsprogram 2005–2008*. Målet er at opfylde menneskets behov for at leve i rene og sunde omgivelser. Der er fastsat delmål for områderne kemikalier, luftkvalitet samt folkesundhed og naturoplevelse, og under sidstnævnte fremhæves „den yngre generation“.³

Nordisk Ministerråd – ministrene for fødevarer, fiskeri, land- og skovbrug samt social- og helseministrene – vedtog den 5. juli 2006 en *Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet*. Det fremgår heraf, at udfordringerne er store, at usunde kostvaner, fysisk inaktivitet og overvægt er et voksende problem, og at

¹ Pressemeldelse fra Nordisk Ministerråd den 16. nov. 2006 „Europæisk fedme-topmøde i Istanbul“

² „Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden. Reviderad utgåva med mål och insatser 2005–2008“. Politiska huvudpunkter, s. 8

³ Nordisk Ministerråds Miljøhandlingsprogram 2005–2008, s. 5

daginstitutioner og skoler spiller en vigtig rolle i indsatsen for at fremme sunde vaner hos børn og unge.⁴

De nordiske samarbejdsministres vision er, at Norden skal være det bedste sted i verden for børn og unge. Det fremgår af *strategidokument for arbejdet med børn og unge i Nordisk Ministerråd* fra den 1. marts 2006. I strategien prioriteres bl.a. områderne miljø samt social og helse. Generalsekretæren fremhæver i brev til samtlige ministerråd af 11. september 2006, at det er vigtigt, at alle prioriterede områder bidrager aktivt til en årlig rapport om Nordisk Ministerråds samlede virksomhed for børn og unge.

Det er endvidere et mål ifølge den nordiske bæredygtighedsstrategi, at de nordiske lande sammen med Nordisk Ministerråd aktivt vil følge op på *konferencedeklarationen fra WHO's ministerkonference „Children's Environment and Health Action Plan for Europe“ (CEHAPE)*, Budapest, juni 2004.⁵ Det sker gennem nordisk miljømedicinsk arbejdsgruppe, hvor deltagerne arbejder med miljø og sundhed i forbindelse med den nationale opfølgning.

WHO's forventning er, at medlemslandene udarbejder aktiviteter, der kan forbedre børns miljø og sundhed. Det er aftalt, at medlemslandene afgiver status for arbejdet i slutningen af 2007 over for WHO og rapporterer ved den femte miljø- og sundhedsministerkonference i 2009.⁶ Udgangspunktet for medlemsstaternes arbejde er bl.a. følgende målområder:

- øget fysisk aktivitet, fremmet ved sikre, trygge og understøttende boligmiljøer
- frisk luft
- mindsket risiko for skader fra kemikalier og støj

Den nordiske miljømedicinske arbejdsgruppe har bl.a. identificeret følgende områder som fælles nordiske interesseområder:

- børns adgang til og brug af natur og grønne områder
- børns behov i byplanlægning
- forebyggelse af støj i børns hverdag

Som opfølgning på konferencen i Budapest udarbejder Finland, Norge og Sverige en national miljø- og sundhedsplan for børn. Danmark henviser til regeringens strategi „Miljø og sundhed hænger sammen“ fra 2003 og supplerende aktiviteter. Det har ikke inden for projektets tidsramme været muligt at få indsigt i det igangværende arbejde i Finland og Norge eller at få oplysninger om, hvorvidt Island udarbejder en særlig plan. I Sverige

⁴ Nordisk Handlungsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk kvalitet, kortversion, s. 10

⁵ EUR/04/5046267/7

⁶ CEHAPE, pkt. 21 og 27.

foreligger den endelige handlingsplan ikke endnu, men udkast af 15. februar 2007 er inddraget i denne rapport.

Projektets indhold

Dette projekt har som hovedformål

- at frembringe en oversigt over eksisterende krav og anbefalinger fra myndighederne i de fem nordiske lande og fra Nordisk Ministerråd, som har relevans for at opnå sunde omgivelser i nordiske børnehaver, til brug for beslutningstagere på området
- at identificere tiltag, som sundhedsmæssigt vil forbedre omgivelserne for børn i nordiske børnehaver

Ved „sunde omgivelser“ forstås her, at der ikke er forhold i det ydre miljø eller i produkter, som påvirker den enkeltes helbred negativt. Det drejer sig om udefrakommende påvirkninger fra luft, vand og jord, og påvirkninger fra mad og produkter. „Sunde omgivelser“ er også afgørende for, om der skabes motivation til fysisk aktivitet og naturoplevelser, som dokumenteret er med til at forebygge livsstilssygdomme.

Projektets resultater kan anvendes som inspiration til at følge det land, som er længst på et givet område („løftestangsprincippet“)⁷, og i formidlingen af arbejdet i Nordisk Ministerråd over for offentligheden. Resultaterne kan endvidere give indspil til politiske beslutningstagere om prioritering af fremtidig indsats i forhold til mangel på viden eller forhindringer for at fremme miljø og sundhed for børn både nationalt, i Nordisk Ministerråd, i EU og i WHO.

Projektet er afgrænset til at tage udgangspunkt i Nordisk Ministerråds målsætninger, som har betydning for børns miljø og sundhed. Der redegøres for, hvordan målene er fulgt op i det nordiske projektarbejde og ved landenes indsats.

På denne baggrund er inden for 4 hovedområder – forurening, fysisk aktivitet/natur, kost og kemikalier – udvalgt en række delområder. For hvert delområde gives en oversigt over

- Nordisk Ministerråds mål
- Nordisk Ministerråds projektarbejde
- eksisterende krav og anbefalinger samt forslag til tiltag
- skemaer, som giver en oversigt over krav, initiativer og forslag
- forslag til opfølgning

⁷ Nordisk Bæredygtighedsstrategi, s. 12, slår fast som et bærende princip, „at man gennem at følge det nordiske land, som har det højeste ambitionsniveau, anvender det nordiske samarbejde som løftestang både nationalt og internationalt“

Der henvises til baggrunden for krav og anbefalinger i lovgivning, vejledninger mv. Endvidere omtales initiativer, kampagner og forslag, også fra frivillige organisationer. Både initiativer og forslag, der er direkte rettet mod børnehavebørn, og generelle tiltag, som får indflydelse på børnenes miljø og sundhed, er omfattet af projektet.

For hvert af udvalgte delområder gives et overblik over krav, anbefalinger, initiativer og forslag, som kan give børnene sunde vilkår. Et samlet overblik for alle delområderne er udmøntet i „10 nordiske bud på miljø og sundhed for børn i børnehaver“. Projektets tidsmæssige ramme og karakter af pilotprojekt har betydet, at projektet primært er baseret på umiddelbart tilgængelige oplysninger fra myndigheders og organisationers hjemmesider, samt på medvirken fra medlemmerne i nordiske arbejdsgrupper og udpegede kontaktpersoner. Det har dels betydet, at sproglige barrierer har gjort det vanskeligt at finde en tilsvarende mængde information om Finland og Island som om Danmark, Norge og Sverige. Dels er stoffet så aktuelt, at der løbende er sket ændringer over det halve år, hvor projektet har været undervejs, og i de følgende måneder vil nyt materiale i form af f.eks. nationale handlingsplaner om børns sundhed og miljø foreligge. Pilotprojekt-karakteren betyder endvidere, at der vil kunne arbejdes grundigere med de enkelte områder ved bl.a. at supplere med flere personlige faglige kontakter.

Det skal tilføjes, at mange andre forhold også vil være afgørende for at børn får et godt og sundt liv. Emner som indeklima, indemiljøforhold som følge af hygiejne, menneskeskabt støj og beskyttelse mod sol udenørs er således ikke omfattet af projektet.

Der har været nedsat en styregruppe for projektet, jf. bilag 1, som ved møder og løbende kontakt har bidraget konstruktivt med kommentarer og informationer til projektet.

III. Sunde omgivelser for børn i nordiske børnehaver – udvalgte delområder

1. Forurening

WHO's handlingsplan for børns miljø og sundhed i Europa fremhæver, at der primært skal lægges vægt på forebyggende arbejde for at beskytte børns sundhed. Det kan ske i handlingsplaner, programmer og planer, som har til hensigt at forbedre det fysiske miljø – luft, vand, jord, støj. Der skal særligt tages hensyn til børns behov i forbindelse med planlægning af boliger, transport, infrastruktur og anden planlægning. Den fysiske planlægning er således særligt fremhævet som virkemiddel i forhold til at sikre børns sundhed.

Handlingsplanen har endvidere som mål at forhindre og mindske respiratoriske sygdomme som følge af luftforurening ved bl.a. at mindske udslip og forurenende stoffer i udeluft fra transportrelaterede, industrielle og andre kilder gennem lovgivning og regulerende tiltag. Det er endvidere et mål at mindske risikoen for sygdom og gener, som kan opstå som følge af udsættelse for støj.

I dette projekt ses nærmere på, hvordan de nordiske lande i forhold til børn i nordiske børnehaver forebygger dels lokal luftforurening i form af partikler samt støj fra trafik, dels jordforurening. Luftkvalitet er et indsatsområde under det nordiske miljøhandlingsprogram's hovedtema „miljø og sundhed“. Ekstern støj og jordforurening indgår ikke aktuelt i Nordisk Ministerråds arbejdsgrupper, men arbejdsudvalget ønskede emnerne inddraget i projektet.

1.1 Lokal luftforurening – partikler

Hvad er problemet?

Luftens indhold af partikler vurderes i stigende grad at være årsag til betydelig sygelighed og dødelighed. Partikler, især de fine og ultrafine, anses for at være de mest sundhedsskadelige af luftens forurenende stoffer.⁸ Som helbredsrisici ved indånding af partikler kan nævnes for tidlige

⁸ Vurdering af partikler i udeluft, Miljø- og Energiministeriet og Sundhedsstyrelsens arbejdsgruppe for udendørs luftforurening, status pr. aug. 2000, s.1

dødsfald, hjertekarsygdomme, lungesygdomme og astma samt muligvis forstærket allergisk effekt.⁹

Den væsentligste kilde til ultrafine partikler er trafik, især dieselmotorer, og da de ultrafine partikler forekommer i store koncentrationer tæt ved kilden, findes den højeste koncentration i stærkt trafikerede gader¹⁰. Endvidere ved man fra luftmålinger, at 20–40 % af det totale partikeludslip i Norden stammer fra små lokale eller private brændeovne.¹¹

Børn anses for at være en risikogruppe, da de i forhold til deres vægt indånder mere luft end voksne, men også forskel i stofskifte, højere infektionstilbøjelighed m.m. indebærer, at børn er ekstra følsomme for eksponering for luftforureninger. Børn med astma og allergi, som ofte har en øget følsomhed i luftvejene, er at betragte som en ekstra følsom gruppe¹².

Denne viden giver anledning til at sætte fokus på placering af børnehaver i forhold til trafikerede veje. Det forhold, at NO₂ fra trafikken kan reducere udvikling af lungerne og påvirke lungefunktionen, taler også for at være opmærksom på afstand mellem børns opholdssted og trafik.¹³

Det skønnes, at påvirkning af børn i en børnehave fra lokal partikel-forurening kan minimeres, hvis en børnehave placeres i en afstand på 50–100m fra en befærdet vej, alt efter vejens størrelse og andre lokale forhold. Ved en afstand på 200m til den befærdede vej vil partikelforurening herfra næppe have betydning for partikelkoncentrationen i luften.¹⁴ Forhold som vindretning, omkringliggende bebyggelse m.v. kan have betydning for, hvilken afstand der er påkrævet i det konkrete tilfælde. Brug af modelberegninger kan give grundlag for beslutning om den konkrete placering.

De nordiske landes grænseværdier for luftens indhold af partikler baseres på et EU-direktiv.¹⁵

NMR-mål

Ifølge *Nordisk Bæredygtighedsstrategi* vil de nordiske lande samarbejde om sundhedseffekter af partikelforurening.¹⁶

I *Nordisk Miljøhandlingsprogram 2005–2008* fastsættes følgende mål under temaet „Miljø og Sundhed“:

⁹ „Renere luft i vore lunger“, publikation fra Nordisk Ministerråds Hav- og Luftgruppe, 2006, s. 9

¹⁰ Vurdering af partikler i udeluft, Miljø- og Energiministeriet og Sundhedsstyrelsen aug. 2000, s. 3 og 6

¹¹ „Renere luft i vore lunger“, publikation fra Nordisk Ministerråds Hav- og Luftgruppe, 2006, s. 5

¹² „Förslag till en nationall handlingsplan för barns miljö och hälsa“, målområde III om luftförurening utomhus (Sverige)

¹³ Kilde: Christian Lange Fogh, Miljøstyrelsen, Danmark

¹⁴ Kilde: Christian Lange Fogh, Miljøstyrelsen, Danmark

¹⁵ Direktiv 99/30/EF om grænseværdier for bl.a. partikler, jf. også rammedirektiv 96/62/EF af 27. september 1996 om vurdering og styring af luftkvalitet

¹⁶ Bæredygtighedsstrategien s. 27

Luftkvalitet

- der skal arbejdes hen imod målet om, at luftens indhold af forurenende stoffer ikke overskrider niveauer, som skader miljøet og menneskers sundhed

Partikler

- fremskaffe mere viden om forureninger i byluft og langtransporteret luft samt om betydningen af forholdet mellem store og små partikler.
- udarbejde analyser og tilvejebringe nye virkemidler til reduktion af luftforureningen med partikler (miljøzoner, biobrændsler og bildæk)

Projekter under Nordisk Ministerråd

Nordisk Ministerråds Hav- og Luftgruppe (HLG) har som overordnet mål for arbejdet, at luften i Norden ikke må indeholde forurening på niveauer, der fører til skader på menneskers helbred eller på miljøet.

Arbejdet med grænseoverskridende luftbårne partikler har – pga. koblingen til menneskers sundhed – fået stadig større prioritet i det internationale luftarbejde i Norden, i EU og inden for LRTAP.¹⁷ Hav- og Luftgruppens vigtigste opgave er at udarbejde baggrundsmateriale til en fælles nordisk indsats ved forhandlinger om hav og luft i internationale organer. Det er f.eks. EU-regler, der regulerer bilers udstødning m.v.

Hav- og Luftgruppen har udarbejdet publikationen „Renere luft i vore lunger“. Det fremgår heraf, at hvis man ser på fordelingen af grove partikler (PM₁₀) på gadeniveau, stammer 50 % af partiklerne fra langtransport, 40 % af partiklerne fra den enkelte gade og 10 % fra andre veje i byen. Forureningen med partikler er næsten dobbelt så høj på gadeniveau som uden for byen. Endvidere kommer især de fine (PM_{2,5}) og ultrafine (under 0,1µm) partikler og sod fra trafikens udstødning. Derfor vil man lokalt kunne gøre meget for at reducere forureningen.¹⁸

Ti forskergrupper i Danmark, Norge, Sverige og Finland er gået sammen i projektet NORPAC, støttet af Nordisk Ministerråd, for at få øget viden om lokal forurening fra veje, dæk og bremses. Eksempler på nordiske undersøgelser om partikler er omtalt i publikationen „Renere luft i vore lunger“.

Flere nordiske projekter drejer sig om at undersøge helbredseffekter efter indånding af partikler fra bl.a. brændeovne. Partikelforureningen fra brændeovne kan f.eks. på aftner med koldt og vindstille vejr koncentreres i bunden af dalene i f.eks. Norge og det nordlige Sverige, men det har også vist sig at være et problem i helt almindelige boligkvarterer i både Danmark og Finland. Partikler fra afbrænding af træ og andre biobrændsler i de små brændeovne og –fyr har vist sig at udgøre op til 20–40 % af det totale udslip i Norden. De nordiske lande er enige om, at det vil være afgørende at få fælles regler og krav til udslippene fra brændeovne på EU-niveau.

¹⁷ Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution (Konvention om grænseoverskridende luftforureninger)

¹⁸ „Renere luft i vore lunger“, publikation fra Nordisk Ministerråds Hav- og Luftgruppe, 2006, s.10 og 11

Danmark

Bekendtgørelse om mål- og grænseværdier for luftens indhold af visse forurenede stoffer fastsætter en døgngrænseværdi for partikler (PM₁₀) på 50 µg/m³ og en årsgrænseværdi på 40 µg/m³.¹⁹

Planloven har bl.a. til formål at sikre, at forurening af luft forebygges. Det er kommunerne, der i kommune- og lokalplaner træffer beslutning om beliggenhed af institutioner og trafik anlæg.²⁰

I vejledning fra Sundhedsstyrelsen udtales, at daginstitutioner ofte placeres under hensyntagen til deres optageområde, og det tilføjes „De bør i øvrigt ligge i god afstand fra større trafikårer og fra forurenende virksomheder“. Endvidere fremgår, at „Luften omkring daginstitutioner bør være ren og frisk. Luftkvaliteten bør i det mindste leve op til Miljøstyrelsens grænseværdier for luftens indhold af visse forurenende stoffer.“ Vejledningen fremhæver endvidere, at legepladsen bør placeres således, at den ikke påvirkes af forurening fra trafik.²¹

Den 15. december 2006 vedtog folketetinget et lovforslag om „Partikelfiltre på køretøjer i kommunalt fastlagte miljøzoner m.v.“²² Loven trådte i kraft den 1. januar 2007 og giver kommunalbestyrelserne i København, Frederiksberg, Århus, Aalborg og Odense kommuner mulighed for at indføre miljøzoner med krav til partikeludledningen fra tunge dieseldrevne køretøjer. I miljøzonerne må ældre dieseldrevne lastbiler og busser kun anvendes efter den 1. juli 2008, hvis de har fået eftermonteret et partikelfilter. Hvis der indføres miljøzoner i alle fem byer, vurderes det, at omkring 1/3 af partikeludledningen fra vejtrafikken i disse byer vil blive fjernet.

Som opfølgning på WHO's ministerkonference om miljø og sundhed for børn har Teknologirådet i Danmark i april 2005 fået udarbejdet en rapport²³, som anbefaler, at børnene bør beskyttes imod trafikens skadevirkninger ved følgende tiltag:

Nye børneinstitutioner

- børneinstitutioner må ikke placeres ud til befærdede veje.²⁴
- brug af fysisk planlægning til at sikre stisystemer og større omtanke ved placering af nye institutioner

¹⁹ Bekendtgørelse nr. 716 af 14/07/2003 om mål- og grænseværdier for luftens indhold af visse forurenende stoffer

²⁰ Lov om planlægning, jf. lovbekendtgørelse nr. 883 af 18. august 2004, ændret ved bl.a. lov nr. 571 af 24. juni 2005, § 1, stk. 2, nr. 4, § 11a, nr. 2, og 4 samt § 11 b, stk. 1, nr. 7 og 9.

²¹ Sundhedsstyrelsens Vejledning om hygiejne i daginstitutioner – om sundhed, forebyggelse, sikkerhed og miljø, 2004, s. 18–19 og s. 42

²² Lov nr. 1570 af 20. december 2006 om ændring af lov om miljøbeskyttelse (Partikelfiltre på køretøjer i kommunalt fastlagte miljøzoner m.v.)

²³ „Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling. Vurderinger og anbefalinger fra en arbejdsgruppe under Teknologirådet“, april 2005, s.47

²⁴ Rapporten angiver, at en befærdet vej vil sige 1.000 biler pr. døgn og derover. Der kan være andre definitioner heraf.

Eksisterende børneinstitutioner

- ved gamle børneinstitutioner ved befærdede veje skal der laves trafikregulerende foranstaltninger. Kan trafikken ikke reguleres, skal institutionen flyttes.

I øvrigt kan nævnes følgende tiltag til forebyggelse af lokal luftforurening:

- Regeringens strategi „Miljø og sundhed hænger sammen“ har som højt prioriteret område, at forekomsten af luftvejslidelser skal reduceres
- „Grønne tips om fyring i brændeovne“, information fra Miljøstyrelsen.

Finland

Förordning om luftkvalitet fastsætter en døgngrænseværdi for partikler (PM₁₀) på 50 µg/m³ og en årsgrænseværdi på 40 µg/m³.²⁵

Den finske planlov, Markanvändnings- och bygglagen, slår fast, at et mål med arealplanlægningen er at understøtte et sundt miljø, som tilgodeser behov hos bl.a. børn.²⁶

Island

Regulering af luftkvalitet fastsætter en døgngrænseværdi for partikler (PM₁₀) på 50 µg/m³ og en årsgrænseværdi på 40 µg/m³.²⁷

Ifølge formålet med den islandske planlov skal planlægningen tage hensyn til befolkningens helbred og sikkerhed.²⁸

Efter lov om miljørettet helseværn skal et helseværn udtale sig om beliggenhed af en ny børnehave set i forhold til bl.a. trafik.

Islands nationale bæredygtighedsstrategi har som overordnet mål at minimere luftforurening fra trafik, industri og andre aktiviteter.²⁹ Et vigtigt virkemiddel for at opnå en mindsket koncentration af partikler i luften i Reykjavik, er at reducere brugen af pigdæk og gøre det attraktivt for bilister at anvende alternative midler til sikker kørsel på isede veje.

Norge

I Forurensningsforskriften er fastsat en døgngrænseværdi for partikler (PM₁₀) på 50 µg/m³ og en årsgrænseværdi på 40 µg/m³.³⁰

Plan- og bygningslovens formål fastslår bl.a., at planlægning efter loven specielt skal tage højde for at sikre børn gode opvækstvilkår.³¹ Af Rikspolitiske retningslinier om samordnet areal- og transportplanlægning

²⁵ Statsrådets förordning om luftkvaliteten 9.8.2001/711

²⁶ Markanvändnings- och bygglag 5.2.199 / 132 § 5

²⁷ Reglugerð 787/199 um loftgæði

²⁸ Lov nr. 73 /1997 Skipulags- og byggingarlög

²⁹ „Welfare for the future“, Iceland's National Strategy for Sustainable development 2002 – 2020

³⁰ Forskrift om begrensning av forurensning (forurensningsforskriften) FOR 2004-06-01 nr 931

³¹ Plan-og bygningslov LOV 1985-06-14 nr 77

fremgår bl.a., at der ved udformning af boligområder og trafiksystemer skal tages hensyn til statslige normer og retningslinier for miljøkvalitet, og at planlægningen heraf skal varetage miljøkvalitet således, at efterfølgende afbødende tiltag undgås.³² Retningslinierne skal lægges til grund for al planlægning og udøvelse af myndighed i kommuner, fylkeskommuner og statslige organer. Ifølge andre Rikspolitiske retningslinier skal arealer og anlæg, som bruges af børn og unge, være sikret mod forurening.³³

I forslag til ændring af planloven indgår, at hensynet til befolkningens sundhed skal varetages gennem planlægning efter plan- og bygningsloven.³⁴

Ved valg af beliggenhed af en ny børnehave skal der tages hensyn til bl.a. luftforurening. Det fremgår af forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v..³⁵ I vejledning til forskriften præciseres, at beliggenhed af børnehaver nær industriområder og stærkt trafikerede områder frarådes af flere grunde. Det øger bl.a. eksponeringen for støv. Lokalisering i forsænkninger i terrænet kan „holde på“ luftforurening i området og bør undgås.³⁶

Ved godkendelse af områder, som planlægges brugt til børnehaver, bør det ifølge vejledningen vurderes, om børnehaven kan blive udsat for generende eller skadelig forurening som støvplager fra industri og veje i nærheden.

I den nationale sundheds- og miljøplan for børn og unge for perioden 2006–2016, som er under udarbejdelse, vil søgelyset bl.a. være rettet mod lokal luftkvalitet.³⁷

Af temahæfte om „Barnehagens fysiske miljø“³⁸ fra Barne- og familiedepartementet fremgår, at en børnehave ikke bør placeres

- hvor børn udsættes for luftforurening fra f.eks. industri
- ud til stærkt trafikerede veje

I Norge har man siden 1. juli 1998 haft en regulering, som bestemmer hvilken type brændeovn man må sætte op i sit hus. En ny brændeovn skal overholde en norsk standard, som sikrer en god forbrænding og lavere udslip ved hjælp af efterbrænder eller katalysator. Udslippet af partikler fra brændeovne var i perioden juli 2004–juni 2005 ca. 25 % lavere, end

³² Rikspolitiske retningslinier for samordnet areal- og transportplanlegging, FOR 1993-08-20 nr. 817

³³ Rikspolitiske retningslinier for barn og planlegging, FOR 1995-09-20 nr 4146, pkt. 5

³⁴ NOU 2003:14 „Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II“. Lovproposisjon fremlægges for Stortinget forår 2007.

³⁵ Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. FOR-1995-12-01-928 § 8

³⁶ Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v., Statens helsetilsyn, juni 1998.

³⁷ Udarbejdes som opfølgning på Budapest-konferencen, jf. Sosial- og helsedirektoratets hjemmeside

³⁸ Temahæfte om „Barnehagens fysiske miljø“ fra Barne- og Familiedepartementet, nov. 2000 (s.9)

det ville have været, hvis der kun var benyttet ovne med gammel teknologi.³⁹

Sverige

I förordning om miljö kvalitetsnormer för utomhusluft er fastsat en døgngrænseværdi for partikler (PM₁₀) på 50 µg/m³ og en årsgrænseværdi 40 µg/m³.⁴⁰

I april 1999 vedtog den svenske riksdag nationale miljøkvalitetsmål for Sverige.⁴¹ Miljømålene omfatter den svenske handlingsplan for miljø og sundhed. En af de fem grundlæggende værdier for miljøkvalitetsmålene er at fremme menneskers sundhed. Socialstyrelsen, som har det overordnede ansvar for dette sundhedsområde, har bl.a. udpeget „Frisk luft“ som miljøkvalitetsmål:

„Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas“.

Delmål 5 under „Frisk luft“ angiver, at indholdet af partikler (PM₁₀) skal ligge under 35 µg/m³ som døgnmiddelværdi og 20 µg/m³ som årsmiddelværdi i 2010. Indholdet af små partikler (PM_{2,5}) skal ligge under 20 µg/m³ som døgnmiddelværdi og 12 µg/m³ som årsmiddelværdi i 2010.

Ifølge Plan- og bygglagen skal bebyggelse lokaliseres på areal, som er egnet til formålet set i forhold til bl.a. beboernes og andres sundhed og mulighederne for at forebygge luftforurening. Länsstyrelsen skal efterprøve kommunens beslutning om at vedtage, ændre eller ophæve en lokalplan, hvis det skønnes, at beslutningen indebærer, at miljøkvalitetsnormerne ikke opfyldes.⁴²

Regeringen kan give länsstyrelsen pålæg om at udarbejde forslag til handlingsprogram, hvis det er nødvendigt for, at en miljøkvalitetsnorm skal opfyldes. Länsstyrelsen i Stockholm har fået et sådant pålæg og er kommet med forslag, som kan gennemføres snarest, på kort sigt og på langt sigt.⁴³

Af „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ fremgår, at eftersom miljøkvalitetsnormerne for bl.a. partikler overskrides i visse tæt bebyggede områder, indebærer det, at børn, som her opholder sig ude i børnehaven, kan eksponeres for højt indhold af luftforureninger.⁴⁴ Der er grund til at være særlig opmærksom på de udemiljøer, hvor børn opholder sig, og det foreslås:

³⁹ „Renere luft i vore lunger“, publikation fra Nordisk Ministerråds Hav- og Luftgruppe, 2006, s.13

⁴⁰ Förordning (2001:527) om miljö kvalitetsnormer för utomhusluft, § 9. Miljö kvalitetsnormer enligt SFS 2001:527

⁴¹ Prop 1997/98:145 Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige. Förslaget antogs av riksdagen den 28 april 1999. S. 13–14, s. 81, 84

⁴² Plan- och bygglag (1987:10), kap. 2, § 3 og kap. 12, § 1

⁴³ Förslag till åtgärdsprogram för att klara miljö kvalitetsnormen för partiklar i Stockholms län, 19.1.2004

⁴⁴ Har været i høring frem til 15. dec. 2006 og skal forelægges regeringen inden 31. marts 2007

Utred hur ett nytt delmål inom miljömålet „Frisk luft“ skulle kunna formuleras för att säkerställa att alla förskolor och skolor har en god luftkvalitet på sina gårdar eller uteplatser.

Det anføres, at luftindholdet af partikler på børnehaves udearealer beror på flere faktorer, som kan påvirkes, f.eks. arealernes placering i forhold til trafikerede veje og vejtrafikkens intensitet.

Oversigt: De nordiske landes tiltag m.m. for at sikre god luftkvalitet (partikler) i børnehaver.

	Lokal udendørs luftkvalitet, generelle krav	Planlov	Særlige regler/anbef. for børnehaver	1. National plan for børns sundhed og miljø 2. Andre planer 3. Forslag
Danmark	Døgngrænseværdi for partikler (PM ₁₀) 50 µg/m ³ , årsgrænseværdi 40 µg/m ³ Lov om miljøzoner, partikel-filtre på køretøjer MSTinfo, fyring i brændeovne	Formål: Skal forebygge luftforurening	SST-vejledning: God afstand til større trafikårer og forurenende industri	2) Reduktion af luftsvejslidelser et mål i generel miljø- og sundhedsstrategi 3) Teknologirådets forslag vedr. eksisterende institutioner: trafikregulering el. flytning
Finland	Døgngrænseværdi for partikler (PM ₁₀) 50 µg/m ³ , årsgrænseværdi 40 µg/m ³	Formål: Skal understøtte sundt miljø, tilgodese børns behov		
Island	Døgngrænseværdi for partikler (PM ₁₀) 50 µg/m ³ , årsgrænseværdi 40 µg/m ³	Formål: Skal tage hensyn til befolkningens helbred	Lov om miljørettet helseværn: Helbredsnavn skal udtale sig om placering af ny børnehave	2) National Bæredygtighedsstrategi: – reduktion af partikler især fra pigdæk
Norge	Døgngrænseværdi for partikler (PM ₁₀) 50 µg/m ³ , årsgrænseværdi 40 µg/m ³ Regulering af brændeovne siden 1.7.1998	Formål: Skal specielt sikre børn gode opvækst-vilkår Rikspolitiske retningslinier: Arealer og anlæg til børn skal være sikret mod forurening	Forskrift og vejl. om miljørettet helseværn i barnehager: Beliggenhed skal godkendes Nærhed til industri-områder og stærkt trafikerede områder frarådes	1) Særligt fokus på lokal luftforurening
Sverige	Døgngrænseværdi for partikler (PM ₁₀) 50 µg/m ³ , årsgrænseværdi 40 µg/m ³	Formål: Godt og langsigtet bæredygtigt livsmiljø Generelt: Bebyggelse skal lokaliseres på areal som er egnet mht. – beboerens og andres sundhed – at forebygge luftforurening Planlægningen skal opfylde miljøkvalitetskrav		1) Forslag: Udrede hvordan et nyt delmål inden for „Frisk luft“ kan formuleres for at sikre, at alle børnehaver har en god luftkvalitet på udearealerne 2) Nationalt Miljøkvalitetsmål: indholdet af partikler (PM ₁₀) under 35 µg/m ³ som døgn- og 20 µg/m ³ som års-middel-værdi i 2010. Indholdet af små partikler (PM _{2,5}) under 20 µg/m ³ som døgn- og 12 µg/m ³ som årsmiddelværdi i 2010

Forslag til opfølgning

„Frisk luft“ er et målområde for medlemsstaternes arbejde med WHO's Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHAPE).

„Børns behov i byplanlægningen“ er identificeret som område af fælles nordisk interesse af den nordiske miljømedicinske arbejdsgruppe.

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

Planlov

1. tydeliggøre i formål i planloven, at luftforurening skal forebygges (DK, S), og at der skal tages hensyn til sundhed (IS, S) og børn (F og N)

Planlov eller særlige regler

1. krav til afstand mellem børnehaver og forurenende industri og trafikerede veje, fastsat på grundlag af modelberegninger for spredning af partikler i den konkrete situation (anbefalinger i DK, N. Styregruppen)
2. anbefaling om at være opmærksom på forurening fra brændeovne i forbindelse med placering af nye børnehaver (Styregruppen)
3. krav om, at arealer, som bruges af børn, skal være sikret mod forurening (N)
4. godkendelse af beliggenhed af ny børnehave (N) eller udtalelse fra et helbredsnavn herom (IS)
5. krav om, at eksisterende børnehaver, der er lokaliseret for tæt på trafikerede veje, flyttes eller fungerer som „udflytterbørnehave“ (forslag DK. Styregruppen)

Miljølovgivning

1. særlige grænser for luftens indhold af partikler, som sikrer, at alle børnehaver har en god luftkvalitet på udearealer (S)
2. miljøzoner (DK)
3. regulering af brændeovne (N)
4. standardkrav til dæk (både i forhold til partikler og støj) (IS)

1.2 Ekstern støj fra trafik

Hvad er problemet?

Trafikken er en meget væsentlig kilde til ekstern støj. Støj kan forringe små børns sprogopfattelse og dermed sprogudvikling. Blandt børnehaverbørn er der også risiko for hæshed og stemmeknuder.⁴⁵

Støj kan påvirke helbredet i form af søvnproblemer, stressrelaterede symptomer samt koncentrations- og indlæringsvanskeligheder, især hos

⁴⁵ „Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling“, Teknologirådet DK, s. 35

børn. Børn anses som særligt følsomme individer i forhold til støjeksposering.⁴⁶

NMR-mål

Af *Miljøhandlingsprogram 2005–2008* fremgår under delmålet for „Folkesundhed og naturoplevelse“:

„Der skal arbejdes med nordiske indspil til EU's arbejde vedrørende bekæmpelse af trafikstøj samt med støjkortlægning i de største byer i Norden“.

Et fælles nordisk projekt om begrænsning af vejstøj skal bidrage til udarbejdelse af de handlingsplaner for støj, som alle de nordiske lande ifølge EU's støjdirektiv skal udarbejde senest i 2008. Projektet blev påbegyndt medio 2005.⁴⁷

Støjområdet „støj“ indgår ikke i de nuværende arbejdsgrupper under Nordisk Ministerråd.

Danmark

Miljøstyrelsen har udgivet en række vejledninger med grænseværdier for støj, bl.a. for vejtrafikstøj og jernbanestøj. I forhold til daginstitutioner er den vejledende grænseværdi for vejtrafikstøj L_{Aeq} 55 dBA og for jernbanestøj 60 dBA. Grænseværdierne er til planlægningsbrug og bør anvendes f.eks. ved planlægning af nye boligområder langs eksisterende veje. Grænseværdierne forventes justeret, når den nye støjindikator L_{den} indføres inden sommer 2007 i forbindelse med støjkortlægningen. Miljøstyrelsen har gjort særlig opmærksom på børn som en støjfølsom gruppe i sin vejledning om støjkortlægning og støjhandlingsplaner.⁴⁸

Et udkast til bygningsreglement fra Erhvervs- og Byggestyrelsen har som noget nyt krav til efterklagstid og det indendørs støjniveau i daginstitutioner, hidrørende fra bl.a. trafik.

Planloven har bl.a. til formål at sikre, at støjulemper forebygges. Det er kommunerne, der i kommune- og lokalplaner træffer beslutning om beliggenhed af institutioner og trafik anlæg og sikrer, at „støjbelastede arealer ikke udlægges til støjfølsom anvendelse, medmindre den fremtidige anvendelse kan sikres mod støjgener“.⁴⁹

I vejledning fra Sundhedsstyrelsen udtales, at daginstitutioner ofte placeres under hensyntagen til deres optageområde, og det tilføjes „De bør i øvrigt ligge i god afstand fra større trafikårer og fra forurenende virksomheder“. „Støj fra industri og trafik, vibrationer og infralyd, samt reflekser fra vindmøller bør undgås i daginstitutioner“. Af vejledningen

⁴⁶ Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa, målområde IV Buller

⁴⁷ Afsluttende rapport om Danmarks formandskab for Nordisk Ministerråd i 2005, s. 32–33

⁴⁸ Miljøstyrelsens vejledning nr. 3/1984 „Trafikstøj i boligområder“, vejledning nr. 1/1997 „Støj og vibrationer fra jernbaner“ samt vejledning nr. 4/2006.

⁴⁹ Lov om planlægning, jf. lovbekendtgørelse nr. 883 af 18. august 2004, ændret ved bl.a. lov nr. 571 af 24. juni 2005, § 1, stk. 2, nr. 4, § 11a, nr. 2, 4 og 8 samt § 11 b, stk. 1, nr. 7 og 9.

fremgår endvidere, at legepladsen bør placeres således, at den ikke påvirkes af støj fra trafik.⁵⁰

Regeringens strategi „Miljø og sundhed hænger sammen“ fra 2003 fastsætter som et område, der skal prioriteres højt, at „Støjgenerne skal reduceres“. Indsatsen vil bl.a. ske ved at revidere vejledningen om støj i boligområder og fremme kendskab til energiruder og mindre støjende dæk.

Finland

Statsrådet har fastsat retningslinier for støjniveau, som har til formål at forebygge ulemper fra støj. I boligområder bør det udendørs støjniveau om dagen ikke overstige 55dBA (L_{Aeq}).⁵¹ Retningslinierne skal gennemføres ved planlægning for arealanvendelse, trafik og byggeri. Endvidere har Statsrådet vedtaget regler om støjudredninger og handlingsplaner for støjbekæmpelse, som EU forudsætter.⁵²

Af Markanvändnings- og bygglag § 5 fremgår, at det er et overordnet mål for den fysiske planlægning at fremme sunde omgivelser for børn og forebygge negative miljøpåvirkninger.

Statsrådet har truffet principbeslutning om støjbekæmpelse, hvorefter målet bl.a. er, at antallet af personer, som bor i områder, hvor middellydniveau i dagtiden er højere end 55 dB skal være 20 % mindre i år 2020 end i 2003. En statusrapport skal udarbejdes 2011.⁵³

Island

Af den islandske planlov fremgår, at det er et overordnet mål at sikre en udvikling, som bl.a. baseres på befolkningens sundhedsmæssige behov, og planlægningen skal særligt lægge vægt på vurderinger af børns behov.⁵⁴

Efter lov om miljörättet helseværn skal et helseværn udtale sig om placering af en ny børnehave.

Det fremgår endvidere af loven, at der ved placering af legepladser for børnehaver skal tages hensyn til, at det ikke bliver gener fra støj fra trafik eller virksomheder.⁵⁵

Norge

Forurensningsforskriften har bl.a. til formål at forebygge og reducere skadelige virkninger af støjeksponering gennem krav om at kortlægge støj og oplyse befolkningen om eksponering af støj og støjens virkninger,

⁵⁰ Sundhedsstyrelsens Vejledning om hygiejne i daginstitutioner – om sundhed, forebyggelse, sikkerhed og miljø, 2004, s. 18–19 og s. 42

⁵¹ Statsrådets beslut om riktvärden för bullernivå, den 29. oktober 1992, 993/1992

⁵² Statsrådets förordning om bullerutredningar och handlingsplaner för bullerbekämpning som Europeiska gemenskapen förutsätter, 801/2004

⁵³ Statsrådet principbeslut om bullerbekämpning

⁵⁴ Lov nr. 73 /1997 Skipulags- og byggingarlög, no. 135/1997 and no. 58/1999

⁵⁵ Lov nr. 7/1998 om miljörättet helseværn og værn mod forurensning, www.stjr.is (ikke på engelsk)

og ved at udarbejde handlingsplaner og gennemføre støjreducerende tiltag. De første støjkort skal være udarbejdet inden 30. juni 2007.⁵⁶

Det er et formål med Plan- og bygningsloven, at den specielt skal sikre børn gode opvækstvilkår.

Ifølge Rikspolitiske retningslinier skal arealer og anlæg, som bruges af børn og unge, være sikret mod støj.⁵⁷

I forslag til ændring af planloven indgår, at hensynet til befolkningens sundhed skal varetages gennem planlægning efter plan- og bygningsloven.⁵⁸

Ved valg af beliggenhed for en ny børnehave skal der ifølge forskrift tages hensyn til bl.a. støj.⁵⁹ I vejledning til forskriften præciseres, at beliggenhed af børnehaver nær industriområder og stærkt trafikerede områder frarådes af flere grunde. Det øger bl.a. eksponeringen for støj.

Ved godkendelse af områder, som planlægges anvendt til børnehaver, bør det ifølge vejledningen bl.a. vurderes, om børnehaven kan blive udsat for generende eller skadelig forurening som støjplager fra industri og veje i nærheden.

Statens helsetilsyn anbefaler, at den gennemsnitlige støjbelastning på børnehavers udeområder ikke bør overstige 50–55 dBA, når støjen kommer fra mobile kilder (vej, togbane, fly mm.). Når det gælder støj på udearealer fra stationære kilder (tekniske installationer i bygningen eller i andre bygninger, industri) bør det gennemsnitlige støjniveau ikke overstige 35 dBA.

I den nationale sundheds- og miljøplan for børn og unge for perioden 2006–2016 vil søgelyset bl.a. være rettet mod støj.

Sverige

Riksdagen har angivet retningslinier for trafikstøj, som normalt ikke bør overskrides ved nybyggeri⁶⁰:

- 55 dBA ved boligens yderfacade
- 70 dBA på udeareal i tilknytning til boligen

I de Nationale Miljømål for Sverige indgår „Godt bebygget miljø“. Bygninger og anlæg skal lokaliseres og udformes på en miljømæssig måde. Det fremgår, at støj er det miljøproblem, som påvirker flest personer.

Ifølge miljøkvalitetsmålets delmål 3 skal antallet af mennesker, som udsættes for trafikstøj, som overstiger retningslinier for støj i boligområder, være mindsket med 5 % i år 2010 i forhold til år 1998.

⁵⁶ Forskrift om begrensning av forurensning (forurensningsforskriften) FOR 2004-06-01-931

⁵⁷ Rikspolitiske retningslinier for barn og planlegging, FOR 1995-09-20 nr 4146, pkt. 5

⁵⁸ NOU 2003:14 „Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II“. Lovproposisjon fremlægges for Stortinget forår 2007.

⁵⁹ Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. FOR 1995-12-01 nr 928 FOR-2003-04-25-486 § 8

⁶⁰ Propositionen „Infrastrukturinriktning för framtida transporter“, 1996/97:53, 20 mars 1997

Ifølge „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ kan delmålets opfyldelse bidrage til lavere baggrundsniveauer for støj i børnehaver. Det foreslås, at der fastsættes retningslinier for støj i børnehaver, skoler og fritidshjem.

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at undgå ekstern støj i nordiske børnehaver.

	Ekstern støj – generelle krav	Planlov	Særlige regler/ anbef. for børnehaver	1. National plan for børns sundhed og miljø 2. Andre planer
Danmark	For daginstitutioner er den vejledende grænseværdi for vejtrafikstøj 55 dBA og for jernbane-støj 60 dBA. MST's vejledning om støjkortlægning og støjhandlingsplaner fremhæver børn som en støjfølsom gruppe	Formål: Skal forebygge støj- ulemper	SST-vejledning: Støj fra industri og trafik bør undgås – god afstand til større trafikårer og forurenende industri	2) Reduktion af støjgener et mål i generel miljø- og sundheds-strategi
Finland	Generelt bør udendørs støjniveauet i boligområder om dagen ikke overstige 55dBA.	Formål: Skal understøtte sundt miljø, tilgodese børns behov		2) Statsrådets principbeslutning: Målet er, at antallet af personer, som bor i områder, hvor middellyd-niveau i dagtiden er højere end 55 dB, skal være 20 % mindre i år 2020 end i 2003.
Island		Formål: Skal tage hensyn til befolkningens helbred	Lov om miljørettet helseværn: Et helbredsnavn skal udtale sig, placering af ny børnehave, skal undgå støjgener	
Norge	Forurensningsforskrift: Regler om kortlægning af og oplysning om støj	Formål: Skal specielt sikre børn gode opvækst-vilkår Rikspol. retningslinier: arealer og anlæg, som bruges af børn og unge, skal være sikret mod støj.	Forskrift og vejl. om miljørettet helsevern i barnehager: Krav til beliggenhed om hensyn til støj – forebygge ved planlægning På børnehavers udeområder max 50–55 dBA fra mobile kilder, max 35 dBA fra stationære kilder	1) Særlig fokus på støj.
Sverige	– 55 dBA ved boligens yderfacade – 70 dBA på udeareal i tilknytning til boligen	Formål: God og langsigtet bæredygtigt livsmiljø Generelt: Bebyggelse skal lokaliseres på areal som er egnet mht. – beboerens og andres sundhed – at forebygge støjgener Planlægningen skal opfylde miljøkvalitetskrav		1) Forslag om at fastsætte retningslinier for støj i børnehaver 2) Nationalt Miljøkvalitetsmål: Antallet af mennesker, som udsættes for trafikstøj, som overstiger retningslinier for støj i boligområder, være mindsket med 5 % i år 2010 i forhold til år 1998.

Forslag til opfølgning

„Forebyggelse af støj i børns hverdag og børns behov i byplanlægningen“ er identificeret som områder af fælles nordisk interesse af den nordiske miljømedicinske arbejdsgruppe som led i opfølgning på CEHAPE.

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

Planlov

1. tydeliggøre i formål i planloven, at støj skal forebygges (DK, S), og at der skal tages hensyn til sundhed (IS, S) og børn (F og N)

Planlov eller særlige regler

2. tydeliggøre krav til afstand mellem børnehaver og trafikerede veje (DK, IS, N), fastsat på grundlag af modelberegninger for spredning af støj (styregruppen)
3. krav om, at arealer, som bruges af børn, skal være sikret mod støj (N)
4. krav om godkendelse af placering af ny børnehave (N) eller udtalelse fra et helbredsnavn herom (IS)

Miljølov

5. særlig strenge grænser for støj på børnehavers udearealer (N)

*1.3 Jordforurening**Hvad er problemet?*

Industri, håndværk, trafik og forbrænding af fossile brændstoffer har bevirket, at jorden mange steder er blevet forurennet med bl.a. tungmetaller og olie- og tjæreprodukter. Bly er den mest udbredte form for tungmetalforurening. Bly og andre tungmetaller udgør en speciel risiko for børn, idet tungmetaller kan hæmme udviklingen af hjernen. Det kan medføre indlæringsvanskeligheder og nedsat intelligens og dermed have afgørende indflydelse på et barns udvikling. Olie- og tjæreprodukter indeholder de såkaldte PAH-forbindelser, der regnes for at være kræftfremkaldende. Børn udsættes for forureningen ved leg på jord på eksempelvis legepladser og haver.⁶¹

NMR-mål

Nordisk Ministerråd har ikke opstillet fælles nordiske mål på området jordforurening, og der er ikke fælles nordiske projekter herom.

EU-kommissionen vedtog den 22. september 2006 et forslag til tematisk strategi og et forslag til rammedirektiv for jordbeskyttelse. Direktivet, der er til høring i 2007, omhandler tiltag mod bl.a. forurening. Hensigten med direktivet er at etablere fælles rammebetingelser og et fælles indsatsprogram inden for EØS-området for at sikre beskyttelse af jorden.

⁶¹ „Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling“, Teknologirådet DK, s. 39

Direktivet er et minimumsdirektiv. Landene kan dermed vælge at stille strengere krav end direktivet, hvis det er hensigtsmæssigt.

Danmark

Omfanget af jordforurening i byområder i Danmark er så omfattende, at det anses for at kunne have reel indflydelse på børns helbred, hvis der ikke tages visse forholdsregler. Lov om forurennet jord trådte i kraft den 1. januar 2000 og er siden ændret nogle gange. Det følger af loven, at regionsrådet skal fastlægge, hvor der er forurening eller forureningskilder, der kan have skadelig virkning på mennesker, på et areal med bolig, børneinstitution eller offentlig legeplads.⁶² Hvis et areal skal bruges til børneinstitution, skal det enten sikres, at det øverste 50 cm's jordlag ikke er forurennet, eller at der er etableret en varig fast belægning.

Ifølge vejledning fra Sundhedsstyrelsen bør de steder, hvor råjorden i daginstitutioner er direkte tilgængelig og udækket, være fri for sundhedsskadelig forurening. Hvis børneinstitutioner viser sig at være etableret på forurenede grunde, bør der iværksættes oprydning eller tildækning ifølge gældende vejledninger fra Miljøstyrelsen.⁶³

Finland

Miljöskyddslagen indeholder et kapitel om sanering af jord.⁶⁴ Folkehälsosinstitutet KTL peger på, at jordområder, som er forurenede af gamle industriudslip, udgør et problem, som kræver forskning og nye løsninger.

Island

I Islands nationale bæredygtighedsstrategi er et mål, at miljøet er fri for farlige materialer.

Norge

Udslip fra tidligere tiders aktiviteter har ført til forurening af jorden mange steder i Norge. Oprydning i disse gamle forureninger har foregået i flere årti allerede. I Stortingsmelding fra 15. december 2006 udtrykker regeringen ønske om at gøre en speciel indsats for at beskytte børn.⁶⁵

Det er ikke forventet at finde koncentrationer af stoffer i jorden, som medfører akut sundhedsfare for børn, men miljømyndighederne ønsker at reducere den totale eksponering, som mennesker bliver udsat for gennem et helt liv. Regeringen har derfor valgt at udarbejde en handlingsplan for oprydning i forurennet jord i børnehaver og på legepladser.

Den 28. nov. 2006 fremlagde miljøministeren en handlingsplan for oprydning af miljøgifte i børns udemiljø. I handlingsplanen lægges der op til en kortlægning og oprydning af børns legeområder i de 10 største byer

⁶² Lov nr. 370 af 2. juni 1999 om forurennet jord, ændret bl.a. ved lov nr. 507 af 07/06/2006

⁶³ Sundhedsstyrelsens Vejledning om hygiejne i daginstitutioner – om sundhed, forebyggelse, sikkerhed og miljø, 2004, s. 41

⁶⁴ Miljöskyddslag 4.2.200/86

⁶⁵ St.meld.nr. 14, Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid

i landet og i fem store industriområder. I praksis vil det sige, at omkring 2000 børnehaver skal renses op. Undersøgelserne skal være gennemført inden udgangen af 2008, og nødvendige tiltag skal gennemføres inden sommeren 2010. Derefter vil regeringen udarbejde en plan for de resterende børnehaver i Norge, ligeledes inden sommeren 2010. Arbejdet er beregnet til at koste i overkant af 200 mil kr.

Kvalitetskriterier for jord i børnehaver er under udarbejdelse af Nasjonalt folkehelseinstitutt med bistand fra Statens Forurensningstilsyn.

Sverige

„Giftfri miljö“ er et af de 16 nationale miljømål, som riksdagen har besluttet. Kemikalieinspektionen er ansvarlig miljømålsmyndighed. Det fremgår af Delmål 6, at samtlige forurenede områder, som indebærer akut risiko ved direkte eksponering, skal være undersøgt og efter behov behandlet ved udgangen af år 2010. Delmål 7 fastsætter, at i årene 2005–2010 skal tiltag være gennemført for så stor en del af de forurenede områder, at miljøproblemet i sin helhed stort set kan være løst år 2050.

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at undgå jordforurening i børnehaver

	Særlige regler/ anbef. for børnehaver	Jordforureningslovgivning og rege- ringsbeslutninger	1) National plan for børns sundhed og miljø 2) Forslag, andre planer
Danmark	Sundhedsstyrelsen: – Hvor råjorden i daginstitutioner er direkte tilgængelig og udækket, bør den være fri for sundhedsskadelig forurening – Hvis børneinstitutioner viser sig at være etableret på forurenede grunde, bør der iværksættes oprydning eller tildækning ifølge gældende vejledninger fra Miljøstyrelsen	Jordforureningsloven: Fastlægge forurening eller forureningskilder, der kan have skadelig virkning på mennesker på et areal med børneinstitution eller offentlig legeplads Hvis et areal skal bruges til børneinstitution skal det sikres enten at det øverste 50 cm's jordlag ikke er forurenede, eller at der er etableret en varig fast belægning	
Finland		Miljöskyddslagen	2) Folkehälsainstitutet KTL peger på, at jordområder, som er forurenede af gamle industriudslip, udgør et problem, som kræver forskning og nye løsninger
Island	Lov om miljørettet helseværn: et helbredsnavn skal udtale sig om placering af ny børnehave		
Norge		Stortingsmelding: Handlingsplan for kortlægning og oprydning af miljøgifte i børns udemiljø i de 10 største byer i landet og i fem store industriområder inden udgangen af 2008. Nødvendige tiltag skal gennemføres inden sommeren 2010	2) Miljømyndighederne ønsker at reducere den totale eksponering mennesker bliver udsat for gennem et helt liv
Sverige		Regeringens Miljøkvalitetsmål: Samtlige forurenede områder, som indebærer akut risiko ved direkte eksponering, skal være undersøgt og efter behov behandlet ved udgangen af år 2010	

Forslag til opfølgning

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

1. udarbejde handlingsplaner for kortlægning og oprydning af miljøgifte i børns udemiljø i de største byer og industriområder inden udgangen af 2008, og gennemføre nødvendige tiltag inden sommeren 2010.
2. undersøge og efter behov behandle samtlige forurenede områder, som indebærer akut risiko ved direkte eksponering inden udgangen af år 2010.
3. støtte forskning og nye løsninger i håndtering af jordforurening

2. Fysisk aktivitet og naturoplevelser

I WHO's konferencedeklaration om en handlingsplan for børns miljø og sundhed i Europa (CEHAPE) er en målsætning „at stræbe efter mindre sygelighed som følge af mangel på tilstrækkelig fysisk aktivitet, ved at arbejde for sikre, trygge og støttende boligmiljøer for alle børn“. ⁶⁶

Det skal bl.a. ske ved børnevenlig samfundsplanlægning. Særligt fremhæves sikre og tilgængelige grønne områder, naturområder og legepladser for børn og unge.

Hvad er problemet?

Ét problem er overvægt. I de nordiske lande er antallet af overvægtige voksne stigende og udgør nu over 40 %, og antallet af overvægtige børn er ligeledes stigende og udgør 15–20 %. ⁶⁷ Fysisk aktivitet er et middel til at imødegå overvægtsproblemer. Det samme er sunde madvaner, jf. afsnit 3.

Et andet problem er infektionssygdomme, som udgør 70–80 % af alle sygdomstilfælde hos børn. Undersøgelser fra Danmark viser, at cirka 30 % af infektionssygdommene blandt vuggestue- og børnehavebørn kan bero på, at børn opholder sig i større grupper end den gruppestørrelse, som familien udgør. For at mindske trængslen indendørs, kan „rummet“ gøres større ved at børnene også opholder sig udenfor. I Sverige blev i 1990 gennemført en landsomfattende undersøgelse af sygefravær blandt vuggestue- og børnehavebørn, blandt andet i relation til den tid børnene var udenfor. De børn, som var udenfor mellem 6 og 9 timer pr. uge, havde lavere sygefravær end de børn, der var ude højst 5 timer om ugen. Udeophold giver også øget fysisk aktivitet. ⁶⁸

Den aktuelle forskning af fysisk aktivitets effekt på kroppen viser bl.a., at motion har positiv indflydelse på stofskiftet og på hormon- og

⁶⁶CEHAPE, Regional Priority Goal II

⁶⁷Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet. 2006. S. 5.

⁶⁸„Smitta i förskolan“, Kunskapsöversikt, udarbejdet af Margareta Söderström med bistand fra Håkon Wahren for Socialstyrelsen, sep. 2002, s. 7, 14, 27-28

immunsystemet. I forhold til børn er fysisk aktivitet af stor betydning for den kropslige og personlige udvikling. Meget tyder på, at også indlæringssevnen forbedres hos fysisk aktive børn.⁶⁹

Hertil kommer, at børn, som ikke bruger deres krop, allerede i 10-års alderen kan udvikle klare tegn på type 2 diabetes.⁷⁰

I „Nordiske Næringsstofanbefalinger 2004“ er der som noget nyt et kapitel om fysisk aktivitet. Det fremgår under afsnittet om anbefalinger for børn og unge, at regelmæssig fysisk aktivitet er nødvendig for normal vækst og udvikling af kondition, muskelstyrke, smidighed og motorik, ligesom det styrker knogler og bindevæv og giver større maksimal knoglemasse i voksenlivet. Regelmæssig fysisk aktivitet øger børns trivsel og lader til at fremme deres selvværd og forebygge psykiske problemer. Man ved ikke ret meget om, hvilken mængde aktivitet, der er nødvendig for at fremme normal udvikling og sundhed blandt børn og unge. Indtil videre er man blevet enige om at anbefale mindst 60 min. fysisk aktivitet hver dag med mindst moderat intensitet. Den fysiske aktivitet skal være så alsidig som mulig for at fremme alle aspekter af fysisk form, det kan f.eks. være leg, der indeholder løb, spring og hop.

I både Danmark, Finland, Island, Sverige og Norge anbefaler myndighederne, at alle børn og unge bør være fysisk aktive med moderat intensitet i mindst 60 minutter om dagen. Omkring halvdelen af de nordiske befolkninger efterlever ikke anbefalingerne om daglig fysisk aktivitet.

Daglig fysisk aktivitet kan kombineres med ophold i naturen. Danske, svenske og norske erfaringer og undersøgelser viser, at

- børn får bedre motorik, når de bevæger sig i naturen
- børns muskler, smidighed, balance og fornemmelse for rum styrkes
- børn tager større hensyn til hinanden, og der opstår færre konflikter, når der er plads nok
- børns viden og begrebsverden udvides
- naturen er udfordrende og inspirerende for børns fantasi, leg og udvikling
- børn og voksne får tid til fordybelse
- børn, der ofte er ude i naturen, har færre sygedage

Undersøgelserne siger også, at det ikke er nok bare at sende børnene ud. Det er meget afgørende, at børnene kan dele oplevelserne med voksne.⁷¹

Undersøgelser fra England peger på, at der selv i to-fire års alderen er børn, der ikke bevæger sig tilstrækkeligt, og at det formentlig er de rammer, som pasningen foregår under, der er afgørende.⁷²

⁶⁹ www.sst.dk, „Fakta om fysisk aktivitet“ sep. 2006

⁷⁰ „Alle børn i bevægelse“ fra Kræftens Bekæmpelse og Indenrigs- og Sundhedsministeriet, sep. 2005, s. 11

⁷¹ Pjecen „Ud med børnene... – der er plads nok!“ fra Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen

⁷² „Alle børn i bevægelse“ fra Kræftens Bekæmpelse og Indenrigs- og Sundhedsministeriet, sep. 2005, s. 15

Afgrænsning af dette projekt

Dette projekt ser nærmere på, hvordan de nordiske lande fremmer udeophold og fysisk aktivitet hos børnehavebørn ved at sikre let tilgang til udeplads og naturområder. Transporten til og fra børnehaven er et relevant emne i relation til fysisk aktivitet, men kan ikke rummes inden for projektets rammer.

NMR-mål

I „Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet“⁷³ opstilles

- *Mål 2011:* Den nuværende udvikling, hvor en voksende andel af voksne og børn er fysisk inaktive, er stoppet eller helst vendt
- *Vision 2021 for børn:* alle børn mellem 1 og 12 år er fysisk aktive (moderat intensitet) i mindst 1 time om dagen

En forudsætning for at opnå målene er, at børnenes fysiske omgivelser gør det muligt at udøve fysisk aktivitet, som det understreges i undersøgelserne fra England. Ifølge handlingsplanen skal lokale initiativer til fremme af fysisk aktivitet opprioriteres, aktiv brug af de lokale naturomgivelser skal fremmes, og der skal i højere grad udveksles erfaringer og viden om fremme af et aktivt fritidsliv.

Nordisk Miljøhandlingsprogram sætter fokus på de ydre rammer for den fysiske aktivitet, og har som delmål

- at sikre muligheden for at dyrke friluftsliv og opleve naturen for at forbedre og sikre folkesundheden.

Ifølge handlingsprogrammet skal der arbejdes med at forbedre og sikre folkesundheden ved at

- dokumentere betydningen af samspejlet mellem natur, kulturmiljøer, friluftsliv og sundhed. Der vil særlig blive lagt vægt på den yngre generation.
- analysere sammenhænge mellem friluftsliv og folkesundhed.
- sammenstille og formidle aktuel viden fra hele Norden om forholdene mellem børn og unges fysiske aktivitet, friluftsliv, motorik, indlæringssevne og sundhed. Arbejdet skal munde ud i indspil fra miljøministrene til EU's arbejde med miljø og sundhed.

Det er endvidere et mål, at de nordiske lande skal fremme den frie adgang til naturen med henblik på at sikre det traditionelle nordiske friluftsliv, som bygger på „allemandsretten“. Til opfyldelse heraf skal indsamles

⁷³ Nordisk handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk kvalitet, kortversion, s. 7 og 11

dokumentation om strategier og handlinger, som har vist sig at være succesrige i arbejdet med at stimulere børn og unge til friluftsliv. Heri vil indgå en sammenstilling af aktuel viden fra hele Norden om forholdene mellem børns og unges fysiske aktivitet, motorik, indlæringssevne og sundhed.⁷⁴

2.1 Nærhed til natur- og skovområder

Den fysiske placering af børnehaver er afgørende for, hvilken adgang børnene har til natur- og skovområder. I et dansk idekatalog peges f.eks. på, at fysisk aktivitet kan være en naturlig del af børnehavens hverdag, hvor ture „kan gå ud til den lokale skov eller park, hvor børnene kan gå på opdagelse i naturen og lege og bevæge sig i landskabet“. ⁷⁵ Det forudsætter imidlertid, at børnehaven enten er placeret i nærheden af de grønne områder, eller har jævnlig og overkommelig transport hertil.

Projekter under Nordisk Ministerråd

Nordisk Ministerråds arbejdsgruppe for Natur, Friluftsliv og Kulturmiljø (NFK) og arbejdsgruppen for miljø, jord- og skovbrug (MJS) har iværksat følgende projekter om fysisk aktivitet og grønne områder, som kan få relevans for nordiske børnehavebørns sundhed:

- pilotprojekt, hvor børn og unge fra 42 skoler i de nordiske og baltiske lande kortlægger de områder, der betyder noget for deres sundhed, udvikler deres ideer og visioner for en bedre sundhed og præsenterer disse ved en event med deltagelse af lokale beslutningstagere (COPE – Children, Outdoor, Participation, Environment) (NFK)
- nordisk-baltisk konference om ude-undervisning afholdes i 2007 (NFK)
- projekt „Stad-Land“, hvis målsætning er at vise, hvordan jord- og skovbrug samt rekreative interesser kan samordnes i det bynære landskab med den fysiske planlægnings hjælp (MJS)
- konference om bynært friluftsliv i august 2005. Konferencen lå i forlængelse af en nordisk parkkongres og på en fælles dag blev vedtaget en deklaration, „Odense-deklarationen“, som blev rundsendt til medier og de nordiske friluftorganisationer (NFK).
- Med Odense-deklarationen ønskede deltagerne at sende et fælles budskab til politikerne i de nordiske lande. Det fremgår bl.a., at institutioner for børn „bør inddrage byens grønne områder, herunder fokusere på friluftsliv og naturaktiviteter i deres hverdag, hvilket også omfatter oplevelser både i nærmiljøet, i skove og i større

⁷⁴ Miljøhandlingsprogrammet s. 14

⁷⁵ „Alle børn i bevægelse“ fra Kræftens Bekæmpelse og Indenrigs- og Sundhedsministeriet, sep. 2005, s. 31

naturområder“, samt at „Ingen bør have længere end 5 minutters gang til et grønt område“.

- projekt „Friluftsliv og psykisk helse“ med den målsætning at etablere en platform for de nordiske landes arbejde med friluftsliv og psykisk helse. Efter at have udarbejdet en oversigt over netværk inden for institutioner, forskning m.v. afholdes konference i 2. kvartal i 2007, på hvilken baggrund en bredt sammensat nordisk konsensusgruppe kan udforme et policy-notat/manifest, der udgør selve platformen (NFK).
- konference om national-parker, friluftsliv og sundhed i maj 2005, som bl.a. understregede behovet for at skabe en mere aktiv dialog mellem dem, som arbejder med sundhed og dem, som arbejder med naturbeskyttelse (NFK).
- projekt „Utevistelse som hälsofrämjande aktivitet“, som har til formål at generere netværk og formidle viden om udviklingsarbejde og forskning på området natur og sundhed mellem de nordiske lande (MJS)

Danmark

Der findes ikke krav om, at en børnehave skal placeres, så den har nærhed til grønne områder. Men det er et lovkrav, at „Dagtilbudene skal medvirke til at give børn forståelse for kulturelle værdier og for samspillet med naturen“, og børnene skal have mulighed for at få viden om og erfaringer med de grundlæggende vilkår i naturen for herigennem at fremme børnenes miljøbevidsthed.⁷⁶ Ifølge regler om pædagogiske læreplaner er 2 af de 6 obligatoriske emner dels „krop og bevægelse“, dels „naturen og naturfænomener“.⁷⁷

Skovloven giver mulighed for at etablere skovbørnehaver i skoven.⁷⁸ Skovbørnehaver er børnehaver, der opholder sig mere eller mindre i skoven eller naturen. Der er et utal af forskellige typer af skovbørnehaver. Nogle er udflytterbørnehaver, hvor børnene hver dag tager bussen ud ad byen, og hvor børnene er udendørs det meste af dagen med base i bussen. Andre har base i en hytte eller et hus, der ligger ude i naturen. I nogle børnehaver skiftes stuerne til at være ude en periode, i andre er det hele børnehaven, der rykker ud. Der er skovbørnehaver i både offentlige og private skove.⁷⁹

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet pjecen „Ud med børnene – der plads nok!“, som ønsker at inspirere flere til at oprette naturbørnehaver, og indbyder kommunerne til at samarbejde med styrelsen om at bruge statsskovene.

⁷⁶ Bekendtgørelse af lov om social service nr. 58 af 18. januar 2007, § 21, stk. 5 og vejledning til loven

⁷⁷ Bekendtgørelse om pædagogiske læreplaner www.minff.dk

⁷⁸ Lov om skove nr. 453 af 9. juni 2004, ændret ved lov nr. 430 af 6. juni 2005, lov nr. 431 af 6. juni 2005 og lov nr. 564 af 24. juni 2005.

⁷⁹ www.skovforeningen.dk

Det er kommunerne, der i kommune- og lokalplanlægning fastsætter principper for placering af børnehaver.⁸⁰ Det er et statsligt mål, at befolkningens rekreative muligheder og adgang til friluftsområder, stilleområder m.m. fremmes både i byerne, i de bynære områder og i det åbne land.⁸¹ Kommunernes Landsforening peger på, at det er relevant at være opmærksom på, hvilke potentielle sundhedsmæssige effekter et politikforslag, en strategi mv. har på borgernes sundhed.⁸²

Den 1. juli 2006 trådte en ny lov om børnemiljø i dagtilbud i kraft. Lovens formål er at bidrage til, at børn i dagtilbud har et godt fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer børnenes trivsel, udvikling og læring. Ved loven indføres en pligt for dagtilbuddets ledelse til at udarbejde en skriftlig børnemiljøvurdering. Den skal indeholde:

- en kortlægning af dagtilbuddets fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø
- en beskrivelse af eventuelle børnemiljøproblemer
- en handlingsplan

Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv.

Staten har iværksat et initiativ, „Gang i Danmark 2007“, som skal sætte forebyggelse på den kommunale dagsorden, og her peges på muligheden for at fremme fysisk aktivitet i f.eks. børnehaver i forbindelse med fysisk planlægning.

Friluftsrådet har udarbejdet et inspirationshæfte „Hvad er en god dag i naturen?“ Friluftsrådet er endvidere i færd med at udvikle en „grøn præmieringsordning“ for daginstitutioner, hvor fokus er udeliv, natur og miljø i hverdagen, „Grønne spirer“.

Danmarks Idrætsforbund har sammen med „Peter Sabroe Seminariet“ i Århus udviklet et idrætsbørnehavekoncept, hvor idræt, leg og bevægelse indgår som en naturlig del af børnehavens hverdag.⁸³

Finland

I den finske Markanvändnings- och bygglag stilles i § 54 krav til lokalplanens indhold. Det fremgår, at på det område, der planlægges for, eller i områdets nærmeste omgivelser, skal der findes tilstrækkeligt med parker eller andre områder, som er egnede til rekreation.

Statens näringsdelegation har i 2005 udgivet „Finska näringsrekommendationer“. Her anbefales børn og unge daglig og mest mulig alsidig motion i mindst 60 min. Motionen skal være såvel let som krævende.

⁸⁰ Lov om planlægning, jf. lovbekendtgørelse nr. 883 af 18. august 2004, med senere ændringer

⁸¹ Oversigt over statslige interesser i kommuneplanlægningen – 2009

⁸² „Kommunal sundhedspolitik – en KL vejledning om indhold og indsatser“ af 15. marts 2006, s. 17

⁸³ „Alle børn i bevægelse“ fra Kræftens Bekæmpelse og Indenrigs- og Sundhedsministeriet, sep. 2005, s. 36

„Ung i Finland“ er en uafhængig organisation, hvis hovedopgave er at fremme børns og unges velbefindende og livsglæde gennem motion. I øjeblikket motionerer kun 30 % af de finske børn og unge tilstrækkeligt.⁸⁴

Island

Efter lov om miljørettet helseværn skal et helseværn udtale sig om placering af en ny børnehave og kan i den forbindelse se på nærhed til grønne områder.

I Islands nationale sundhedsplan opstilles bl.a. som mål for sundere livsstil, at størstedelen af befolkningen skal være aktive i deres fritid og være fysisk aktive svarende til 30 min. gang mindst 5 gange om ugen.⁸⁵

Sundhedsdirektoratet har ansvar for udformning af politik og rådgivning af sundhedsmyndigheder om sundhed og forebyggelse. Kampagnen „Everything Affects us – Especially Ourselves!“ er titlen på et projekt, som Sundhedsdirektoratet har fået udarbejdet under ledelse af Public Health Institute of Iceland og i samarbejde med over 20 kommuner med det formål at forbedre livsstilen hos børn og deres familier.⁸⁶ De kommuner, som deltager i projektet, formulerer selv deres egen politik og handlingsplan.

Mange børnehaver har deres egne kampagner for at øge børns udeaktiviteter.

Norge

Ifølge børnehaveloven skal børnehaven give børn mulighed for leg, livsudfoldelse og meningsfulde oplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig udfordrende omgivelser. Det uddybes i en vejledning med, at børnehaven skal have arealer og udstyr nok til leg og varierede aktiviteter, som fremmer bevægelsesglæde, giver alsidig bevægelseserfaring, sanseerfaring og mulighed for at lære og mestre. Udformning af det fysiske miljø ude og inde giver vigtige rammebetingelser for børns trivsel, oplevelser og læring. Børnehaven må se de fysiske rammer for børns læringsmiljø som en helhed. Naturområder og nærmiljø giver også mulighed for oplevelser og udfordringer.⁸⁷

Af den norske plan- og bygningslovs formålsbestemmelse fremgår, at der specielt skal arbejdes for at sikre børn gode opvækstvilkår ved planlægning efter loven. I forslag til ændring af planloven indgår, at hensynet til befolkningens sundhed skal varetages gennem planlægning efter plan- og bygningsloven.⁸⁸ Det er kommunerne, som lokalt tager stilling til børnehavens placering.

⁸⁴ www.nuorisuomi.fi

⁸⁵ The Icelandic National Health Plan to the year 2010, Ministry of Health and Social Security, Reykjavik 2004

⁸⁶ Directorate of Health, Annus Medicus 2005 s. 18

⁸⁷ Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager

⁸⁸ NOU 2003:14 „Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II“. Lovproposisjon fremlægges for Stortinget forår 2007.

Af Rikspolitiske retningslinier for børn og planlægning fremgår, at der i nærmiljøet skal findes arealer, hvor børn kan udfolde sig og skabe deres eget legemiljø, hvilket bl.a. forudsætter at arealerne er store nok og egner sig til leg og ophold.

Udformningen af det fysiske miljø, især nærmiljøet, lægger præmisser for den enkeltes aktivitetsmuligheder. Disse må varetages i areal- og samfundsplanlægningen, og det betyder bl.a., at muligheder for fysisk aktivitet skal vurderes i forbindelse med lokalisering og udformning af børnehaver. Det fremgår af den handlingsplan for fysisk aktivitet, som 8 departementer har udarbejdet.⁸⁹

I temahæfte om børnehavens fysiske miljø understreges, at nærhed til friområder, skovområder og parker er kvaliteter, som børnehaven vil have stor fordel af.⁹⁰

Det er et norsk miljømål, at der ved „børnehaver skal være god adgang til tryk færdse, leg og anden aktivitet i en varieret og sammenhængende grøn struktur med gode forbindelser til omkringliggende naturområder“.⁹¹

Som nøgletal ses på:

- Andel boliger, skoler og børnehaver med tryk adgang til lege- og rekreatiønsareal (mindst 0,5 ha) i en afstand på 200 m
- Andel boliger, skoler og børnehaver med adgang til „nærtur-terræn“ (større end 20 ha) i en afstand på 500 meter.

73 % af befolkningen i tætbyggede områder med mindst 20.000 indbyggere har adgang til lege- og rekreatiønsarealer. Adgangen falder imidlertid med øget indbyggertal. For børnehaver, skoler og alle boliger i landet er det ca. 80 %, som har adgang til områder til brug for kortere ture („nærtur-terræn“).

Friluftsrådernes landsforbund (FL) har i samarbejde med børnehaver udviklet idé-mappen „Barnehage i friluft – uteaktivitet med utgangspunkt i rammeplan for barnehagen“. Friluftsrådene arrangerer også kurser, hvor dette materiale benyttes.

Sverige

Af Plan- og byggelagen fremgår, at inden for områder med sammenhængende bebyggelse skal det bebyggede miljø udformes under hensyn til behovet for bl.a. parker og andre grønne områder. Inden for eller i nær tilknytning til sådanne områder skal der findes passende pladser til leg, motion og andet udeophold.⁹²

⁸⁹ „Sammen for fysisk aktivitet“, Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005–2009 fra 8 departementer. S. 46, 47, 38, 45, 50

⁹⁰ Temahæfte Barnehagens fysiske miljø, Barne- og Familiedepartementet, nov. 2000

⁹¹ www.miljostatus.no, opdateret 15.6.2006

⁹² Plan- och bygglag (1987:10) § 4

Ifølge „Nationale Miljøkvalitetsmål for Sverige“ skal menneskers sundhed fremmes gennem målet „Godt bebygget miljø“. Det fremgår heraf, at „byer, tæt bebyggede områder og andet bebygget miljø skal udgøre et godt og sundt livsmiljø samt medvirke til et godt regionalt og globalt miljø“. Det understreges, at det er vigtigt at fremme nærheden til grønne områder og uforstyrrede naturområder for at fremme rekreation og sundhed.⁹³

I „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ foreslås, at delmål 1 under miljøkvalitetsmålet om „Godt bebygget miljø“ udbygges til følgende:

- Senest år 2015 skal fysisk planlægning og samfundsbyggeri baseres på programmer og strategier for, hvordan børns behov for leg og bevægelse tilgodeses i de forskellige miljøer, hvor de opholder sig til daglig. Børnenes muligheder for at kunne røre sig på egen hånd mellem disse steder skal også varetages og successivt forbedres.

Det foreslås endvidere,

- at en central myndighed får til opgave at foretage en systematisk gennemgang af samtlige kommuners måde at arbejde med fysisk planlægning ud fra børns behov, så gode eksempler kan opfanges og spredes.
- at en central myndighed får et klart koordineringsansvar for børns og unges behov og rettigheder i forhold til fysisk planlægning og samfundsbyggeri.

Sidstnævnte forslag er inspireret af Norge og det anføres: „I Norge ligger ansvaret for børns behov i fysisk planlægning som i Sverige hos kommunerne. Men her udføres samtidigt et omfattende arbejde fra Miljøverndepartementet med at sprede information og viden om børns behov for fysisk miljø til kommunerne, og at inspirere disse til at udvikle satsninger på bedre miljøer for børn og engagere børn i spørgsmål om deres fysiske omgivelser. Fysisk miljø ses her ud fra et videre samfundsperspektiv, og som noget der skal værnes om i fælles indsats for en fremtidig bæredygtig samfundsudvikling“.

Statens Folkhälsoinstitut (FHI) har af regeringen fået til opgave at gennemføre et projekt „Stödjande miljöer för mer fysisk aktivitet i vardagen“, i perioden januar 2006 – december 2008. Projektet går ud på, at FHI skal påbegynde et tværsektorielt og langsigtet udviklingsarbejde om det bebyggede miljøes betydning for fysisk aktivitet hos børn, voksne og ældre, samt identificere effektive interventioner og forskningsbehov.⁹⁴ En afrapporte-

⁹³ Prop 1997/98:145 Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige. Förslaget antogs av riksdagen den 28 april 1999.

⁹⁴ www.fhi.se

ring skal ske til Socialdepartementet senest den 31. december 2008. Et planlagt indslag er en rapport om Børns miljøer for fysisk aktivitet.

Den 1. januar 2006 fik Movium den nationale samordningsopgave at sprede og udvikle viden om børns og unges udviklende udemiljøer. Regeringen satser 1 million kroner per år på at finansiere samordningsansvaret.⁹⁵ Friluftsrådet arbejder med en kursusplan om emnet natur og friluftsliv.

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at sikre nærhed til natur-, skov- og parkområder

	Planlov og anden lovgivning om placering	Særlige regler/ anbef./ projekter for børnehaver om nærhed til natur m.m.	1) National plan for børns sundhed og miljø 2) Andre planer
Danmark	Skovloven giver mulighed for etablering af skovbørnehaver i skoven	Lov om social service: Dagtilbud skal give børn forståelse for naturen. Pædagogiske læreplaner: Obligatoriske emner a) krop og bevægelse b) naturen og naturfænomener. „Ud med børnene“, SNS „Gang i Danmark 2007“, ISM Friluftsrådets inspirationshæfte „Hvad er en god dag i naturen?“ „Grønne spirer“ „Kommuner i bevægelse“	
Finland	Planloven: det område, som der planlægges for, eller i områdets nærmeste omgivelser skal der findes tilstrækkeligt med parker eller andre områder, som er egnede til rekreation.	„Ung i Finland“ er en uafhængig organisation, hvis hovedopgave er at fremme børns og unges velbefindende og livsglæde gennem motion	
Island		Lov om miljørettet helseværn: et helbreds-nævn skal udtale sig om placering af ny børnehave. Kampagne „Alt påvirker os – specielt os selv!“, formål at fremme fysisk aktivitet og bedre kost for børn	
Norge	Plan- og bygningsloven: formål at der ved planlægning efter loven specielt arbejdes for at sikre børn gode opvækstvilkår.	Børnehaveloven: Børnehaven skal give børn mulighed for leg, livsudfoldelse og meningsfulde oplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig udfordrende omgivelser. – Temahæfte om børnehavens fysiske miljø – FL: „Barnehage i friluft“	2) Handlingsplan for fysisk aktivitet: Muligheder for fysisk aktivitet skal vurderes i forbindelse med lokalisering og udformning af børnehaver. Miljømål og nøgletal: – adgang til lege- og rekreatiionsarealer (> 0,5 ha) i en afstand på 200 m – adgang til nærtur-terræn (> 20 ha) i en afstand på 500 m
Sverige	Plan- og bygglagen: hensyn til behovet for bl.a. parker og andre grønne områder. Inden for eller i nær tilknytning til sammenhængende bebyggelse skal der findes passende pladser til leg, motion og andet udeophold	Projekt „Stödjande miljöer för mer fysisk aktivitet i vardagen“, i perioden januar 2006 – december 2008, rapport om „Børns miljø for fysisk aktivitet“	1) Forslag: Miljømål skal omfatte børns behov for bevægelse og leg Give en central myndighed: – et koordineringsansvar for børns behov i fysisk planlæg. og samfunds-byggeri – til opgave at foretage en gennemgang af kommunernes måde at arbejde med fysisk planlægning ud fra børns behov 2) Nationalt Miljøkvalitetsmål fremme nærhed til grønne områder og uforstyrrede naturområder

⁹⁵ www.movium.slu.se

2.2 Institutionens udearealer

Både størrelsen på en børnehaves udearealer og indretningen af arealerne har betydning for børnenes udeophold og dermed deres sundhed.

Børn, der leger på naturlegepladser, er mindre syge, bedre til at koncentrere sig og har bedre motorik, end børn der leger meget inde eller på en traditionel legeplads. Så klart konkluderer en svensk undersøgelse af 3–6-årige børn i to børnehaver i henholdsvis Malmø og Klippan. Økonomisk og socialt var børnenes baggrund ret ens. I børnehaven med den naturprægede legeplads var der bedre muligheder for at stresse af, og det mener forskerne er noget af grunden til, at børnene var meget mindre syge her. En anden forklaring kan være, at smitte breder sig hurtigere indendørs.⁹⁶

Ifølge en svensk undersøgelse ser det ud til, at børnehaver med „grønne“ udearealer med et varieret indhold giver en rig miljøoplevelse, giver børnene chance for at få mere tid til udeleg, og får voksne til at engagere sig i denne del af børnehavens hverdag.⁹⁷

Danmark

Der er ikke fastsat krav til udearealets størrelse pr. barn i børnehave. I Sundhedsstyrelsens idé-rapport peges på, at bl.a. bedre adgang til natur og bedre rammer for fysisk aktivitet udendørs såvel som indendørs er faktorer, der kan øge fysisk aktivitet blandt børn.⁹⁸

Ifølge vejledning fra Sundhedsstyrelsen er udformning af udearealerne vigtig for børns muligheder for fysiske aktiviteter og bevægelse, og Sundhedsstyrelsen anbefaler, at der ved projektering og renovering af udearealer generelt tages hensyn hertil.⁹⁹

Finland

Der er ikke fastsat krav til udearealets størrelse pr. barn i børnehave.

Island

Udearealer skal være 30–40 m² pr. barn i nye børnehaver og børnehaver, der renoveres. Der må aldrig være mindre end 20 m² pr. barn.¹⁰⁰

I regler om legeredskabers sikkerhed og sikkerhed på legepladser er indeholdt standarder om indretning af udearealer.¹⁰¹

⁹⁶ „De grønne områder og sundheden“, udgivet af Friluftsrådet i Danmark (s.7) Henviser bl.a. til „Ute på dagis. Hur använder barn daghemsgården?“ af P. Grahn, F. Mårtensson, B. Lindblad, P. Nilsson & A. Ekmann

⁹⁷ „Utomhusmiljön i förskolan, Betydelse för lek och utevistelse“, af Margareta Söderström, Fredrika Mårtensson, Patrik Grahn og Margarete Blennow, Ugeskrift for Læger 2004;166:3089-3092

⁹⁸ Rapporten „Øget fokus på børns miljø og sundhed“ (s.15 og s. 23) udarbejdet for Sundhedsstyrelsen, marts 2006

⁹⁹ Sundhedsstyrelsens Vejledning om hygiejne i daginstitutioner – om sundhed, forebyggelse, sikkerhed og miljø, 2004, s. 41

¹⁰⁰ Umhverfisstofnun, Environment and Food Agency of Iceland, Brynja Jóhannsdóttir, 30.10.2006

¹⁰¹ IST EN 1176 og IST EN 1177

Norge

Ifølge rikspolitiske retningslinier skal kommunerne afsætte „tilstrækkelige, store nok og egnet areal til barnehager“.¹⁰²

Barne- og familieministeriet har meldt ud som departementets vejledende norm, at udearealet i børnehaver bør være omkring seks gange så stort som lege- og opholdsarealet inde.¹⁰³ Da den vejledende norm for størrelsen af lege- og opholdsarealet inde er 4 m² pr. barn over 3 år, betyder det, at det anbefales, at der er mindst 24 m² udeareal til rådighed pr. børnehavebarn. Hvis kravene ikke opfyldes, kan kommunen ved godkendelse af børnehaven sætte begrænsninger for brugen. Nye børnehaver bør ifølge departementet altid planlægges sådan, at der ikke skal sættes begrænsninger for brugen.

Sverige

Af Arbetarskyddsstyrelsens regler fremgår, at der skal findes tilstrækkelig plads til børnehaven.¹⁰⁴

Miljøforvaltningen i Malmø har f.eks. udarbejdet retningslinier for børns udemiljø. Det fremgår heraf, at det anbefalede udeareal ved børnehaver bør være mindst 25 m²/barn.¹⁰⁵

På regeringens anmodning har Livsmedelsverket og Statens Folkhälsoinstitut i februar 2005 udarbejdet et grundlag for en handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet i befolkningen. Der skulle tages særligt hensyn til børns og unges livsforhold. Et af de 79 forslag til indsatser er at udarbejde et nationalt program for at forny skolers og børnehavers udearealer, så de inspirerer til leg, bevægelse, idræt og udendørsundervisning.¹⁰⁶ I „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ støttes udarbejdelsen af en sådan plan og forslaget om udearealerne gentages.

Den 16. marts 2006 afholdt Statens Folkhälsoinstitut et arbejdsseminar om fysisk aktivitet i samfundsplanlægningen.¹⁰⁷ Det blev bl.a. fremhævet, at „for at mere afgrænsede udemiljøer som børnehavernes udearealer skal give høje niveauer af fysisk aktivitet, kræves der reelle arealer med megen bevoksning, træer og kuperet terræn“.

Naturvårdsverket har publiceret „Naturen som kraftkälla“.¹⁰⁸ Et afsnit handler om natur i børnehaven. Her henvises til forskningsresultater, der

¹⁰² Rikspolitiske retningslinier for barn og planlegging, FOR 1995-09-20 nr 4146, pkt. 5

¹⁰³ Barne- og familieministeriet, temahæfte om børnehavers fysiske miljø, nov. 2000, s. 10

¹⁰⁴ Arbetarskyddsstyrelsens kundgörelse med föreskrifter om förskola och fritidshem, AFS 1986:19, utfärdad den 24 okt. 1986, § 3

¹⁰⁵ www.malmo.se/miljohalsa

¹⁰⁶ Rapporten „Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet“ feb. 2005

¹⁰⁷ Dokumentation från arbetsseminariet den 16 mars 2006, „Utemiljöns kvaliteter och fysisk aktivitet“ v/ Fredrika Mårtensson

¹⁰⁸ „Naturen som kraftkälla – Om hur och varför naturen påverkar hälsan“ 2006-07-21

viser, at børn i naturrige børnehaver har bedre motorik og betydelig bedre koncentrationsevne.¹⁰⁹

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at sikre børnehaver gode udearealer

	Udearealer, størrelse i m ²	Udearealer, indhold	1) National plan for børns sundhed og miljø 2) Andre planer
Danmark	Ingen krav	Sundhedsstyrelsens vejled.: udformning af udearealer vigtig for børns fysiske aktivitet	
Finland	Ingen krav		
Island	30–40 m ² pr. barn	I regler om legeredskabers sikkerhed og sikkerhed på legepladser er indeholdt standard om indretning af udearealer	
Norge	24m ² pr. barn Rikspolitiske retningslinier: Kommunerne skal afsætte tilstrækkeligt store og egne arealer til børnehaver.		
Sverige	Arbetskyddsstyrelsens regler: Der skal findes tilstrækkelig plads til børnehaven Miljøforvaltningen i Malmö: Udeareal ved børnehaver bør være mindst 25 m ² /barn	Anbefaling fra FHI-arbejdsseminar: Megen bevoksning, træer og kuperet terræn. "Naturen som kraftkälla"	2) Forslag om Nationalt program for at forny børnehavers udearealer

Forslag til opfølgning

„Understøttende boligmiljøer og øget fysisk aktivitet“ er et målområde for medlemsstaternes arbejde med WHO, Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHAPE).

„Børns adgang til og brug af natur og grønne områder“ er identificeret som område af fælles nordisk interesse af den nordiske miljømedicinske arbejdsgruppe.

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

Planlov eller andre særlige regler

- konkrete krav til børnehavers beliggenhed i forhold til grønne områder, f.eks.
 - adgang til lege- og rekreationsareal (mindst 0,5 ha) i en afstand på 200 m (N)
 - adgang til „nærtur-terræn“ (større end 20 ha) i en afstand på 500 m (N)
- generelle krav til

¹⁰⁹ Patrik Grahn m.fl., Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp.

- beliggenhed af børnehaver i relation til nærhed til parker og andre grønne områder (F, S)
 - passende pladser til leg, motion og andet udeophold (S), legepladser til bevægelse i forbindelse med institutionerne (DK)
 - at fysisk planlægning forholder sig til børns behov for bevægelse og leg (S)
 - at et helbredsnavn e.lign. udtaler sig om placering af nye børnehaver (IS)
3. konkrete krav til børnehavers udearealer i relation til
 - minimumsstørrelse for børnehavers udeareal pr. barn (IS, N)
 - megen bevoksning, træer og kuperet terræn (S)
 4. mulighed for at etablere børnehaver med base i skov- og naturområder (DK)
 5. give en central myndighed et samordningsansvar for børns behov i sammenhæng med fysisk planlægning og samfundsbyggeri (S)
 6. give en central myndighed til opgave at foretage en systematisk gennemgang af samtlige kommuners måde at arbejde med spørgsmålet om fysisk planlægning ud fra børns behov for adgang til fysisk miljø (S)
 7. nationalt program om fornyelse af børnehavernes udearealer (S)
 8. samarbejde mellem myndigheder, børnehaver og friluftsfractioner om naturoplevelser og fysisk aktivitet (DK, N, S)

3. Kost – sundhed gennem maden

Hvad er problemet?

Usunde kostvaner, fysisk inaktivitet og overvægt er blandt de vigtigste årsager til en markant stigning i dødelighed som følge af ikke-smitsomme sygdomme. Det viser prognoser, udarbejdet af WHO. Derfor anbefaler WHO, at landene udarbejder nationale strategier og politikker om fremme af sund kost og fysisk aktivitet samt om forebyggelse af overvægt.¹¹⁰

WHO advarer om, at overvægt nu ikke bare truer folkesundheden i Europa, men også samfundsøkonomierne. På en konference den 16. november 2006 blev de europæiske sundhedsministre enige om en fælles deklaration mod den europæiske fedmeepidemi. Halvdelen af Europas befolkning og hvert femte barn er overvægtige. Samtidig viser en ny analyse fra WHO, at behandlingen af overvægt og fedme sluger ca. 6 procent af udgifterne til sundhedssektoren. WHO kalder tallene alarmerende og

¹¹⁰ Nordisk handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk kvalitet, „Et bedre liv gennem mad og motion“, s. 4–5

slår fast, at hvis ikke landene sætter ind nu, vil 150 millioner mennesker i Europa lide af overvægt i 2010.¹¹¹

Som nævnt i afsnit 2 er situationen tilsvarende i de nordiske lande, hvor antallet af overvægtige voksne er stigende og nu udgør over 40 %, og antallet af overvægtige børn ligeledes er stigende og udgør 15–20 %.¹¹² Sundere madvaner og mere fysisk aktivitet er midler til at imødegå overvægtsproblemer.

Nordisk Ministerråds handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet udgør et fælles nordisk indspil til den internationale debat om forebyggelse af overvægt og fremme af sund livsstil.

Afgrænsning af dette projekt

Myndighederne har muligheder for at få indflydelse på børnenes kostvaner i den tid, de er i børnehave, ved at stille krav til daginstitutionernes udbud af mad. Både de statslige og de lokale myndigheders indsats har betydning. I dette projekt ses særligt på indsatsen fra de statslige myndigheder.

Det er forskelligt fra land til land og fra børnehave til børnehave, hvor stor en del af kosten børnene indtager i børnehaven, og om børnehaven sørger for maden. I nogle lande har børnene som hovedregel madpakker med hjemmefra. I andre lande tilbereder daginstitutionen frokost og måske også morgenmad, og myndighederne har derfor mulighed for at påvirke sundheden direkte i denne del af børnenes kost. Et fælles træk for de nordiske lande er, at mange institutioner serverer 1–2 mellemmåltider om dagen, og her er der en god anledning til at bidrage til børnenes indtag af frugt og grønt, og at reducere indtaget af tilsat sukker.

Uanset om børnene har maden med hjemmefra eller den tilberedes i daginstitutionen, har myndighederne mulighed for at stille krav til børnehaven om at udarbejde en mad- og måltidspolitik, således at forældre og børnehavens personale bl.a. skal tage stilling til, hvilken mad børnene skal spise/ikke spise, under hvilke forhold og om børnene skal være med til at tilberede maden.

På denne baggrund ses i afsnit 3.1. nærmere på de tiltag af relevans for opfyldelse af mål i den nordiske handlingsplan, som de statslige myndigheder har iværksat for børn i det tidsrum, de er i børnehave, med fokus på frugt og sukker.

Fremme af sunde madvaner hos børnehavebørnene involverer både børnehavepersonale og forældrene. Letforståelig mærkning og en sundhedsfremmende markedsføring er vigtige virkemidler. Disse emner omtales under afsnit 3.2.

¹¹¹ Pressemeldelse fra Nordisk Ministerråd 16. nov. 2006 „Europæisk fedme-topmøde i Istanbul“

¹¹² „Et bedre liv gennem mad og motion“, Nordisk handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet. 2006. S. 5.

3.1 Sundhedsfremmende madvaner – mere frugt og grønt, mindre sukker

NMR-mål¹¹³

Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet opstiller mål og vision for udviklingen af overvægt, og her er særlig fokus på at få udviklingen vendt for børn og unge:

- *Mål 2011:* Stigningen i andelen af overvægtige og svært overvægtige borgere er stoppet eller i bedste fald vendt.
- *Vision 2021:*
 - o Antallet af overvægtige og svært overvægtige voksne er reduceret med mindst 30 % i forhold til det nuværende niveau
 - o Antallet af overvægtige og svært overvægtige børn og unge er reduceret med mindst 50 % i forhold til det nuværende niveau

Mål og vision for udviklingen af overvægt skal omsættes til konkrete resultater ved, at børnene får nye vaner, når det gælder mad og motion. Der skal generelt ske en klar forbedring af de nordiske befolkningers kostvaner ifølge Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet:

- *Mål 2011:* Indtaget af frugt og grønt samt fuldkornsprodukter skal øges. Indtaget af fedt, særligt mættet fedt og transfedt samt tilsat sukker skal reduceres. Saltindtaget skal falde eller være uændret afhængig af national sammenhæng.
- *Vision 2021:* Størstedelen af befolkningerne spiser i overensstemmelse med de Nordiske Næringsstofanbefalinger (NNA). De nuværende referencer for visionen er:
 - o Mindst 70 % af befolkningen over 10 år indtager dagligt mindst 500 g frugt og grønt. Det gennemsnitlige indtag for børn mellem 4 og 10 år er mindst 400 g/dag.
 - o Befolkningens gennemsnitlige fødevarerindtag lever op til NNA med hensyn til fedt, mættet fedt og transfedt (max. 30 E % (procentandel af samlet energiindtag) sammenlagt, heraf højst 1/3 mættet fedt) og mindst 70 % af befolkningen lever op til NNA hvad angår fedtindtag (E % mellem 25 og 35)
 - o 80 % eller mere lever op til NNA med hensyn til maksimalt dagligt indtag af tilsat sukker (max. 10 E %)
 - o 70 % eller mere spiser fisk eller fiskeprodukter svarende til et hovedmåltid to gange om ugen
 - o Mindst 70 % af den voksne befolkning har et dagligt indtag af fuldkornsprodukter, der udgør mindst halvdelen af deres samlede indtag af brød og cerealier
 - o Befolkningens gennemsnitlige indtag af salt lever op til NNA

¹¹³ Nordisk handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk kvalitet, kort version, s 7,6, 5, 11, 10

Anbefalingerne gælder både for børn og voksne, hvis ikke andet er særlig nævnt, som det er tilfældet med børns indtag af frugt og grønt.

I de nordiske lande er det kun få, der indtager de anbefalede mængder af frugt og grøntsager. Frugt og grønt nedsætter risikoen for at udvikle kræft og hjerte-karsygdomme. Undersøgelser viser desuden, at frugt og grønt har en gavnlig virkning i forhold til fedme, diabetes og andre sygdomme.¹¹⁴

Indtaget af tilsat sukker er af betydning for ikke mindst udvikling af overvægt og fedme. Det fremgår af handlingsplanen, at de nordiske lande vil fortsætte indsatsen for at begrænse tilgængeligheden og indtaget af sukkersødede drikkevarer og snacks på skoler, daginstitutioner og andre steder, hvor børn opholder sig.

Det fremhæves i handlingsplanen, at daginstitutioner spiller en vigtig rolle i indsatsen for at fremme sunde vaner hos børn, og at det er vigtigt, at kvaliteten og omfanget af tilbuddene i daginstitutionerne er tilstrækkelige i forhold til behovet.

Projekter under Nordisk Ministerråd

De nordiske lande har en lang tradition for samarbejde på fødevare-, sundheds- og ernæringsområderne. Siden 1982 har de nordiske lande udarbejdet fælles næringsstofanbefalinger, der udgør det videnskabelige grundlag for de enkelte landes officielle kostråd.¹¹⁵ Næringsstofanbefalingerne ligger også til grund for mål og vision i Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet.

Følgende nordiske projekter kan få betydning for sundhedsfremmende madvaner for børn i børnehaver:

- et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil vil blive udarbejdet i første halvdel af 2007.¹¹⁶ Etablering af en fælles nordisk monitorering og udvikling af metoder til at vurdere Best Practice vil sikre, at optimale løsninger bliver identificeret til fordel for alle. Præsentation gennem et fælles nordisk katalog vil sikre, at de eksisterende erfaringer kommer alle til gode. Der er lagt op til et særligt afsnit om børn og unge, herunder sund mad i børnehaver.¹¹⁷
- “Children, Food Consumption and Culture in Nordic countries“, afholdelse af 2 workshops for at etablere en forskergruppe, som repræsenterer forskningen inden for både mad, ernæring og børn i de nordiske lande. Et første seminar „Grönsaker eller godis? Kulturella

¹¹⁴ Danmarks Fødevareforskning „Forslag til retningslinier for sund kost i skoler og institutioner“, rapport 2005. S. 22 (Ovesen et al, 2002)

¹¹⁵ Senest rapporten „Nordic Nutrition Recommendations 2004 – Integrating nutrition and physical activity“, udgivet marts 2005

¹¹⁶ Nordisk handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk kvalitet, s. 10

¹¹⁷ Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 19

perspektiv på nordiska barns kosthåll“ blev afholdt 15.–16. marts 2006 på Centrum för konsumentvetenskap i Göteborg. Andet seminar afholdes i begyndelsen af 2007 i Trondheim. Projektet afsluttes ultimo februar 2007.

Danmark

Lov om fødevarer¹¹⁸ har bl.a. til formål at fremme sunde kostvaner. Ministeren for familie- og forbrugeranliggender har således til opgave at formidle oplysning til forbrugerne om forhold, der er omfattet af loven, herunder ernæring. Ministeren kan også rådgive om og fastsætte regler for offentlig kostforplejning. Der er ikke taget initiativer til at fastsætte regler om krav i forhold til mad til de 3–6-årige, men der er udgivet en række anbefalinger, jf. nedenfor.

De nationale mål og strategier for folkesundheden 2002–10 fremgår af „Sund hele livet“, som regeringen udgav i sep. 2002.¹¹⁹ Dette sundhedsprogram blev uddybet i forhold til børn i „Bedre sundhed for børn og unge“ nov. 2003, som var et udspil med en række konkrete initiativer i forhold til at fremme sundere vaner hos børn.¹²⁰ En ekstern arbejdsgruppe i Sundhedsstyrelsen har udarbejdet „Oplæg til national handlingsplan mod svær overvægt – Forslag til løsninger og perspektiver“, marts 2003.

Den 1. nov. 2005 oprettede regeringen Motions- og Ernæringsrådet, der skal være rådgivende i faglige spørgsmål om ernæring og motion (fødevarelovens § 13).¹²¹ Rådet har bl.a. nedsat en arbejdsgruppe om forebyggelse af fedme blandt børn og unge. Arbejdsgruppen fremlægger i 2007 et forslag til en strategi til forebyggelse af overvægt og fedme blandt børn og unge i Danmark.

Regeringen har i november 2006 offentliggjort en fødevarepolitisk redegørelse.¹²² Målsætningen er bl.a., at børn spiser sundt og har et naturligt forhold til bevægelse, og det fremhæves, at daginstitutioner har et medansvar for at realisere målet, men det primære ansvar ligger hos forældrene.

Ifølge redegørelsen vil der blive udarbejdet et samlet vejledningsmateriale til kommunerne, som skal gøre det lettere for den enkelte kommune at arbejde med formulering af en kost- og motionspolitik for børn og unge. Rådgivning om kost og motion til kommuner og kommunale institutioner vil blive styrket. Det vil ske inden for rammerne af Fødevarestyrelsens „Alt Om Kost-rejsehold“ og Sundhedsstyrelsens projekt „Kommuner i bevægelse“.

¹¹⁸ Lov nr. 526 af 24. juni 2005 om fødevarer §§ 1, 10 og 12.

¹¹⁹ Sund hele livet – de nationale mål og strategier for folkesundheden 2002–10. regeringen. September 2002

¹²⁰ Bedre sundhed for børn og unge. Regeringen. November 2003.

¹²¹ www.meraadet.dk

¹²² „Fødevarepolitisk redegørelse – i et forbrugerperspektiv“. November 2006. Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender

Regeringen ønsker endvidere, at „børn så vidt muligt i dagtilbud og skoler i løbet af få år kan købe et sundt måltid mad midt på dagen som et alternativ til madpakken. Madordningerne skal fuldt ud finansieres af forældrene“, jf. Fødevarepolitisk redegørelse.

I regi af Familie- og Forbrugerministeriet har Fødevarestyrelsen til opgave at påvirke borgernes adfærd i forhold til ernæring. Det sker gennem oplysning om sunde kostvaner. Fødevarestyrelsen anbefaler bl.a., at børn mellem 4 og 10 år får i gennemsnit 400 g frugt og grønt pr. dag, og at indtag af sukker begrænses. Der igangsættes løbende projekter og udsendes inspirationsmateriale henvendt til børnehaver.

- Projekt Alt om Kost med hjemmesider¹²³ samt et Alt om Kost-rejsehold giver gratis rådgivning og foredrag om bl.a. mad- og måltidspolitik, madordninger og sund mad til børn og unge.
- Et idekatalog „Mad og måltider i børnehaver – hvorfor og hvordan“ giver ideer, erfaringer og inspiration fra en række børnehaver.
- En illustreret A4 planche til opslagstavlen med „Y-tallerkenen“ og „Frokosthånden“, som er en frokostguide til de 3–6-årige, med inspiration til at sikre et varieret udbud af mad hver dag, fakta om den anbefalede mængde mad for de enkelte aldersgrupper, og tips til frokostretter – både kolde og varme.
- En pjece „Frugt og grønt til børn“ med helt konkrete råd om, hvad der skal til, for at børn får ca. 400 g frugt og grønt om dagen.
- BørneBoxen er et initiativ, som inspirerer til at lege sunde vaner ind i børnehavebørns hverdag, der lægges op til sund eftermiddagsmad, involvering af forældre m.v. BørneBoxen drives i fællesskab i partnerskab af Fødevarestyrelsen, Danish Meat Association, FDB, FødevareIndustrien og Suhr's Videntcenter.¹²⁴
- Fødevarestyrelsen indgår i partnerskabet „6 om dagen“, som bl.a. tilbyder køreplaner for sjove, overkommelige og grønnere fester for de 3–8-årige på www.frugtfest.dk. „6 om dagen“ informerer om, hvorfor frugt og grønt er sundt, og hvordan man kan gøre det lettere at få frugt og grønt i hverdagen.

Indenrigs- og sundhedsministeriet har udarbejdet materiale og tjeklister over en række områder, som institutionerne bør have fokus på:

- „Sundhedstegnet“ har til hensigt at få bl.a. børnehaver til at arbejde med forskellige aspekter af børns sundhed – herunder sund mad.¹²⁵

Danmarks Fødevareforskning (pr. 1.1.2007 Fødevareinstituttet) udgav i 2005 Forslag til retningslinier for sund kost i skoler og institutioner.¹²⁶

¹²³ www.altomkost.dk

¹²⁴ www.boerneboxen.dk

¹²⁵ www.sundhedstegnet.dk

¹²⁶ DFVF Publikation nr. 14, rapport 2005.

Det anbefales, at børn får 1–2 mellemmåltider i løbet af en institutionsdag som supplement til hovedmåltiderne. Det er kun 1/5 af børnene (4–10 år), der lever op til anbefalingen om at spise i gennemsnit 400 g frugt og grønt pr. dag. Derfor understreges det i retningslinierne, at det er vigtigt, at børn tilbydes frugt og/eller grønt til alle måltider.

Mht. tilsat sukker henvises til vurdering i Nordiske Næringsstofanbefalinger om, at en sund kost højst bør indeholde tilsat sukker svarende til 10 % af kostens energiindhold. Denne mængde svarer til 30–40 g sukker om dagen for et børnehavebarn. 4 ud af 5 børn spiser væsentlig mere end det. Ifølge retningslinierne bør institutioner og skoler begrænse udbudet af søde sager, da der også skal være plads til, at børnene spiser søde sager uden for skole- og institutionstiden – eksempelvis i weekenden og sammen med familien.

Finland

Levnedsmiddeloven (Livsmedelslagen) har bl.a. til formål at sikre en god sundhedsmæssig levnedsmiddelkvalitet, men „fremme af sunde kostvaner“ er ikke nævnt.¹²⁷

Statsrådets principbeslutning om folkesundhedsprogrammet Hälsa 2015 trækker linierne op for den finske sundhedspolitik i et perspektiv på 15 år.¹²⁸ Programmet opstiller 8 mål, som angiver hvilke resultater, man vil opnå for de forskellige faser i livet. For børn lyder målet:

Børns velbefindende øges og deres helbred forbedres, mens symptomer og sygdomme, som hører sammen med utryghed, formindskes mærkbart.

Det fremhæves, at daginstitutioner er en vigtig del af børns liv.

Statens näringsdelegation er et ekspertorgan, som nedsættes af Jord- og skogsbruksministeren hvert 3. år. Opgaven er at følge og udvikle ernæringsområdet gennem at udarbejde ernæringsanbefalinger, handlingsprogrammer og følge op på, hvordan tiltag iværksættes og på deres indflydelse på folkesundheden.

Ifølge de finske ernæringsanbefalinger fra Statens näringsdelegation skal befolkningen spise regelmæssige mængder af grøntsager, bær og frugt, mindst fem stykker pr. døgn, og sammenlagt mindst 400 g.¹²⁹ Der skelnes ikke mellem voksne og børn. Indtaget af raffineret sukker bør ikke overstige 10 E %. Det gælder særligt for børn.

Statens näringsdelegation har udarbejdet et handlingsprogram for at omsætte de nationale ernæringsanbefalinger til virkelighed. Her prioriteres forebyggelse af fedme og sund mad. Der peges på, at for at sikre ernæ-

¹²⁷ Livsmedelslag 13.1.2006 / 23

¹²⁸ Statsrådets principbeslut om folkhälsoprogrammet Hälsa 2015, Social- och Hälsovårdsministeriet, publikation 2001:5

¹²⁹ Finska näringsrekommendationer – kost och motion i balans, Statens näringsdelegation 2005.

ringsmæssig kvalitet i f.eks. børnehaver, må kvalitetskriterier udarbejdes.¹³⁰

Statens näringsdelegation har stillet 3 kostmodeller til rådighed til uddannelsesformål. Endvidere er produceret en plakat om „tallerken-modellen“ og en brochure, som opmuntrer til motion og til at vælge sundere kost i overensstemmelse med anbefalingerne. Materialet om „tallerkenmodellen“ skal anskueliggøre, hvordan man komponerer et godt måltid.

Folkhäloinstitutet (KTL) har også kostråd på hjemmesiden.¹³¹

I Finland bliver der sørget for måltider i børnehaverne (som i skolen).¹³² Der er ikke i øvrigt iværksat kampagner rettet mod børn og unge om sunde madvaner på nationalt niveau.¹³³

Island

Fødevareloven har til formål så vidt muligt at sikre fødevarers kvalitet, sikkerhed og sundhedsfremme.¹³⁴

Der er ikke islandsk lovgivning, som omhandler fremme af sunde kostvaner, men kostanbefalinger udgives af Folkehelseinstitutet / Islands ernæringsråd, som hører under sundhedsministeriet.

I Islands nationale sundhedsplan¹³⁵ opstilles bl.a. som mål for sundere livsstil:

- at fremme et klart forøget forbrug af grøntsager og frugt i overensstemmelse med målene fastsat af Islands ernæringsråd, mindst 5 portioner om dagen

Som nævnt under afsnit 2.1. har Sundhedsdirektoratet fået udarbejdet kampagnen “Everything Affects us – Especially Ourselves!” under ledelse af Public Health Institute of Iceland og i samarbejde med over 20 kommuner med det formål at forbedre livsstilen hos børn og deres familier.¹³⁶

Der bliver sørget for måltider og mellemmåltider i børnehaver.¹³⁷

Norge

Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven) har bl.a. til formål at fremme sundheden.¹³⁸

¹³⁰ Statens näringsdelegation 2003, sammandrag av åtgärdsprogram för att omsätta de nationella näringsrekommendationer i praktiken (www.mmm.fi)

¹³¹ www.ktl.fi

¹³² Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 19

¹³³ Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 15

¹³⁴ The Foodstuffs Act no. 93, 28 June 1995

¹³⁵ The Icelandic National Health Plan to the year 2010, Ministry of Health and Social Security, Reykjavik 2004

¹³⁶ Directorate of Health, Annus Medicus 2005 s. 18

¹³⁷ Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 19

¹³⁸ Lov 2003-12-19-124 om matproduksjon og mattrygghet mv.

Sosial- og helsedirektoratet har i 2005 udmeldt norske anbefalinger for ernæring, som bygger på de Nordiske Næringsstofanbefalinger 2004.¹³⁹ Sosial- og helsedirektoratet ser som hovedmål at få folk til at spise mere frugt og grønt og reducere indtaget af sukker og fedt. Øget indtag af frugt og grønt til 5 portioner om dagen anses som vigtigt for at forbedre befolkningens kost og som en god sundhedsinvestering. Der skelnes ikke mellem børn og voksne.

I 2005 blev der i regi af Sosial- og helsedirektoratet foretaget en kortlægning af mad og måltider i 3000 af landets børnehaver. 15 % af børnehaverne oplyste, at de stod for morgenmad, 61 % for frokost og 39 % for mellemmåltider. En stor andel af børnehaverne, 78 %, oplyste, at der var tilbud om frisk frugt fem dage om ugen, mens kun 15 % oplyste, at der var tilbud om friske grøntsager lige så ofte. Ifølge Forskrift om forældrebetaling i børnehaver kommer betaling for kost i tillæg til forældrebetalingen. Eventuelle kostpenge skal i så fald dække børnehavens faktiske udgifter til måltiderne.

Af rapporten fremgår, at måltiderne i børnehaven udgør en betydelig del af barnets totale kostindtag.¹⁴⁰ Da børnehaven er en vigtig arena for at fremme sunde kostvaner blandt børn, bør den mad og drikke, der serveres, være i tråd med offentlige anbefalinger. På baggrund af rapporten er retningslinierne for mad i børnehaven fra 1995¹⁴¹ under revision og forventes at foreligge i revideret form medio 2007.

Det er Statens ernæringsråd, som har udarbejdet Retningslinier for mat i barnehagen 1995. De er gældende, indtil revisionen er gennemført. Det fremgår bl.a. af retningslinierne, at der bør være faste måltider og ikke mere end 3–4 timer mellem måltiderne. De bør bestå af brødsiver eller varme måltider, skummetmælk eller letmælk, frugt og/eller grøntsager.

Af „Vejleder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.“ fra Statens helsetilsyn fremgår ligeledes, at „til brødmåltiderne bør børnene få tilbud om skummet mælk og letmælk, frugt og grøntsager“.

Den 22. januar 2007 præsenterede regeringen „Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007–2011) – Opskrift for et sunnere kosthold“. 12 departementer har samarbejdet om planen. Formålet er at fremme sundhed og forebygge sygdom gennem en sundere kost. Der lægges vægt på at bidrage til at gøre det enklere at vælge sundt, tilrettelægge gode måltider i børnehaver, skoler og blandt ældre, og styrke viden om mad og ernæring. Tiltagene skal bidrage til at udjævne social ulighed i sundhed. Der er fokus på børn og unge, og børnehaver nævnes som én central arena. Bl.a. bør tilbud om frugt og grønt øges.

¹³⁹ Norske anbefalinger for ernæring og fysisk aktivitet, IS-1219, 2005, jf. Sosial- og helsedirektoratets hjemmeside www.shdir.no

¹⁴⁰ Sammendrag af rapporten „Mat og måltider i barnehagen“, Sosial- og helsedirektoratets hjemmeside

¹⁴¹ Barne- og likestillingsdepartementet „Satsning på barn og ungdom“, regjeringens mål og inn-satsområder i statsbudsjettet 2006 og Sosial- og helsedirektoratets hjemmeside

Af handlingsplanen fremgår, at ifølge § 11 i Forskrift for miljørettet helsevern i barnehager og skoler skal sundhedsmyndighedernes retningslinier for madservering og måltider lægges til grund, således at den ernæringsmæssige værdi af måltidet sikres. Kendskabet til retningslinierne er imidlertid lav. Derimod efterlyser de ansatte i børnehaven officielle retningslinier for mad og måltider i børnehaven. Der henvises i handlingsplanen til den revision af de gældende retningslinier fra 1995, der forventes færdig medio 2007, og i tilknytning til gennemførelsen heraf skal der udvikles pædagogisk værktøj og informationsmateriale til de forskellige målgrupper, herunder vejledning i, hvordan mad kan integreres i børnehavens virksomheds- og årsplaner.

Sverige

Livsmedelslagen har til formål at sikre et højt beskyttelsesniveau for menneskers helbred. Fremme af sunde kostvaner nævnes ikke udtrykkeligt¹⁴².

Livsmedelverket er en statslig myndighed, som bl.a. skal arbejde for gode madvaner.

Livsmedelverkets „5 kostråd 2005“ er baseret på de seneste forskningsresultater på ernæringsområdet og viden om, hvordan den svenske befolkning spiser. Det har været vigtigt for Livsmedelverket, at kostrådene bliver opfattet som positive, og at de opmuntrer til en forandring.¹⁴³

På regeringens anmodning har Livsmedelverket og Statens folkhälsoinstitut i februar 2005 udarbejdet et grundlag for en handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet i befolkningen.¹⁴⁴ Der opstilles tre målbare mål for gode madvaner:

- øge forbrug af frugt og grønt (børn (4–10 år) bør spise ca. 400 g frugt og grønt pr. dag)
- øge forbrug af nøglehulsmærket mad (jf. afsnit 3.2.)
- mindske forbrug af levnedsmidler af typen sødede drikke, slik, is, snacks, bagværk og alkoholholdige drikke (højst 15 % af energindtaget bør dækkes af disse levnedsmidler)

Det foreslås bl.a. at

- der udarbejdes og formidles retningslinier for alle måltider i børnehaver
- den nye skolelov bør inkludere begrebet „sundhed“ i formålsparagraffen“. Skoleloven bør fastslå, at de måltider, som bl.a. serveres i børnehaver, skal være i overensstemmelse med gældende nationale ernæringsanbefalinger.

¹⁴² Livsmedelslag (2006:804)

¹⁴³ Livsmedelverkets hjemmeside www.slv.se

¹⁴⁴ Sammanfatning av regeringsuppdrag Goda matvanor och ökad fysisk aktivitet – underlag till handlingsplan, Statens folkhälsoinstitut www.sfi.se

I „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ gives støtte til, at der udarbejdes en national handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet med særligt fokus på børn og unge. Der henvises til, at grundlaget for en sådan handlingsplan er udarbejdet.

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at fremme børns indtag af sund mad med fokus på mere frugt og grønt og mindre indtag af sukker

	Fødevarelovgivning og Statslige anbefalinger	Statslige igang-værende initiativer for at få anbefalinger gennemført lokalt	1) National plan for børns sundhed og miljø 2) Andre nat. planer / forslag om kost	1) Nationale retningslinier 2) Mad inkl. i pasningstilbud 3) Krav til ernæring
Danmark	Fødevareloven har bl.a. til formål at fremme sunde kostvaner. Danmarks Fødevareforsk: Forslag til retningslinier for sund kost i institutioner: Børn 4–10 år bør spise 400g frugt og grønt pr. dag, og kun tilsat sukker svarende til 10 % af kostens energiindhold	- Alt Om Kost - Idekatalog „Mad og måltider i børnehaver“ - BørneBoxen - kostkompasset - sundhedstegnet - 6 om dagen - Y-tallerkenen	2) Sund hele livet 2002–10, Bedre sundhed for børn og unge, nov. 2003 2) Strategi til forebyggelse af overvægt og fedme blandt børn og unge i Danmark fremlægges 2007 Fødevarepolitisk redegørelse, nov. 2006, rådgivning om kost og motion til kommunale institutioner vil blive styrket	1) Nationale retningslinier for frokosten 2) Regeringen ønsker, at forældre kan købe sund mad til børnenes frokost i børnehaven
Finland	Statens näringsdelegation: 400 g frugt og grønt pr. dag (generelt). Indtaget af raffineret sukker bør ikke overstige 10 E %, gælder særligt for børn	- 3 kostmodeller - Tallerken-modellen	Statens näringsdelegation: for at sikre ernæringsmæssig kvalitet i f.eks. børnehaver må kvalitetskriterier udarbejdes	2) Der bliver sørget for måltider (som i skolen)
Island	Fødevareloven har bl.a. til formål at sikre sundhedsfremme Iceland Nutrition Council: Frugt og grønt 5 portioner om dagen (generelt)	“Everything Affects us – Especially Ourselves!”	2) Nat. sundhedsplan: Mål at øge forbrug af grønt og frugt	2) Der bliver sørget for måltider og mellemmåltider
Norge	Matloven har til formål at fremme sundheden. Sosial- og helsedirektoratet: frugt og grønt 5 portioner om dagen (generelt). Retningslinier for mat i barnehagen fra 1995 Revideres (2007)		2) Handlingsplan for kosthold: Øget tilbud om frugt og grønt i børnehaver og udvikling af pædagogisk værktøj og informationsmateriale til de forskellige målgrupper, bl.a. vejledning i at integrere mad i børnehavens virksomheds- og årsplaner	1) Statens Helsetilsyn: Børnene bør få tilbud om frugt og grønt til brødmåltider 2) Omfang af børnehaver, der står for måltider 15 % – morgenmad 61 % – frokost 39 % – mellemmåltider
Sverige	Livsmedelsverket: børn (4–10 år) bør spise ca. 400 g frugt og grønt pr. dag	- 5 kostråd 2005 - Tallerken-modellen	1) Forslag om national handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet med særligt fokus på børn og unge 2) Grundlag for handlingsplan for gode madvaner m.v.: begrebet „sundhed“ i formåls-paragraffen i den nye skolelov, som bør fastslå, at måltider, serveret i børnehaver, skal være i overensstemmelse med gældende nationale ernæringsanbefalinger	1) Nationale retningslinier for måltiderne 2) Der bliver sørget for morgenmad, frokost og mellemmåltider.

Der bliver sørget for morgenmad, frokost og mellemmåltider i børnehaverne, og der er nationale retningslinier for måltiderne.¹⁴⁵

I Sverige er der ikke iværksat kampagner om sunde madvaner på nationalt niveau ud over oplysninger på hjemmesider. Det sker på regionalt og lokalt niveau.¹⁴⁶ Der er bl.a. udgivet en folder og plakat om „Tallriksmodellen“.

Forslag til opfølgning

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

1. at „fremme af sunde kostvaner“ indføres i formålsbestemmelser i f.eks. levnedsmiddellov og skolelov (DK, S)
2. at iværksætte statslige initiativer for at få anbefalingerne gennemført lokalt i form af
3. pædagogisk værktøj og informationsmateriale til de forskellige målgrupper (DK, N)
4. at udarbejde vejledning i at integrere mad i børnehavens virksomheds- og årsplaner (N)
5. at stille ernæringsmæssige krav til maden, der udbydes i børnehaverne (SV, DK)
6. at iværksætte en vurdering af fordele og begrænsninger ved, at børnehaven sørger for mad efter nationale kvalitetskrav til ernæringen i måltiderne på grundlag af erfaringerne hermed fra Finland, Island og Sverige

3.2. Sundhedsfremme ved mærkning og markedsføring af fødevarer

Sveriges Konsumentråd har foretaget en kortlægning af reklame for usund mad, rettet mod børn og unge, i henholdsvis blade/direkte reklamer, på internettet og på TV.¹⁴⁷ Halvdelen af al reklame på børneinternetsider var reklame for usunde madvarer. 26 % af reklamerne i børneblade og direkte reklamer var for usund mad, og 20 % af madreklamerne på TV var for usund mad.

NMR-mål¹⁴⁸

Forbrugerne skal tilbydes sikre fødevarer, information og mulighed for at sammensætte en sund kost. Det kræver bl.a. en tilstrækkelig og letforståe-

¹⁴⁵ Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 19

¹⁴⁶ Questionnaire til brug for NMR's projekt om et fælles katalog over større initiativer i de nordiske lande til fremme af sunde madvaner og livsstil, s. 27

¹⁴⁷ „Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007–2011) – Opskrift for et sunnere kosthold“, s. 32

¹⁴⁸ Kortudgaven s. 11. Se også pjecen „Et bedre liv gennem mad og motion“, s. 18

lig mærkning af fødevarer. Det fremgår af Nordisk Ministerråds indikatorrapport fra 2006.¹⁴⁹

For at opnå målet om en klar forbedring af de nordiske befolkningers kostvaner, peges i Nordisk Handlingsplan for bedre sundhed og livskvalitet gennem mad og fysisk aktivitet på følgende prioriterede indsatsområder, der skal fremme de sunde valg:

- Markedsføring af usunde fødevarer påvirker børns og unges forbrug og holdninger i forhold til mad og bør derfor begrænses. De nordiske lande vil holde EU-kommissionen op på sit ultimatum til industrien om at stoppe al markedsføring af usund mad rettet mod børn og vil i fællesskab kræve EU-regulering, hvis den nuværende adfærd ikke ophører via selvregulering.
- Nordisk Ministerråd vil initiere, at de relevante informationsaktører på nationalt niveau vil mødes regelmæssigt for at udvikle forslag til, hvordan de nordiske lande i større omfang end i dag kan nyde godt af hinandens erfaringer, informationsmaterialer fra kampagner osv.
- Mærkning af fødevarer skal gøre det lettere for forbrugeren at vælge sunde produkter og træffe oplyste fødevarevalg. Undersøgelser har vist, at forbrugerne efterspørger en letforståelig mærkning, der forenkler informationerne fra næringsdeklarationen.
- De nordiske lande vil samarbejde om at fremme det nordiske forslag om bedre næringsdeklaration i forbindelse med den kommende revision af EU's næringsdeklarationsdirektiv og vil arbejde for, at næringsdeklaration gøres obligatorisk. Mulighederne for at harmonisere kriterierne bag forskellige ernæringsmærkeordninger, der benyttes af i de enkelte nordiske lande, vil blive undersøgt nærmere.

Projekter under Nordisk Ministerråd

- Et nordisk projekt går ud på at afklare muligheder og udfordringer ved at harmonisere kriterier for mærkningsordninger i Norden og evt. i Europa. Der skal være en workshop i september 2007. Rapporten med forslag skal være udarbejdet inden udgangen af 2007.
- „Konference om markedsføring rettet mod børn af mad og drikke og hvilke konsekvenser dette har for børns madvaner“. Nordisk Ministerråd var med til at finansiere et WHO-ekspertmøde om emnet i 2006. Derudover er der ikke truffet beslutning om konkrete projekter om markedsføring, men Embedsmandskomiteén for Fiskeri, Jordbrug, Levnedsmidler og Skovbrug (Levnedsmidler) har stadig fokus på emnet.

¹⁴⁹ Fokus på bæredygtig udvikling. Nordiske indikatorer 2006

Danmark

Mærkning

„S-mærket“ blev lanceret i 1996. Mærket kan tildeles produkter, der med hensyn til indhold af fedt og sukker overholder de fastsatte indholdsgrænser. S-mærket bortfalder til april 2007, når „spis-mærket“ lanceres.

Fødevarestyrelsen har udarbejdet et ernæringsmærke, „spis-mærket“, som principielt omfatter alle fødevarer. Mærkningen bygger på en vurdering af indholdet af næringsstofferne fedt, mættet fedt og sukker samt, hvor det er relevant, kostfibre – idet der arbejdes med forskellige kriterier for alle produktgrupper.

Til april 2007 lanceres mærket, blandt andet på en ny hjemmeside.

Hver måned vil Fødevarestyrelsen teste mellem 30 og 60 fødevarer inden for en given kategori med angivelse af, om produktet hører til spis mest, mindre eller mindst kategorien.¹⁵⁰ Det kan være morgenmad, oste, salater, pålæg eller færdigretter. Hver vare bliver mærket med „spis mest“, „spis mindre“ eller „spis mindst“, og den samlede test bliver lagt ud på nettet. Forbrugerne kan så planlægge indkøb ud fra disse test og tjekke deres kostsammensætning. Håbet er, at oplysningerne på nettet kan vejlede forbrugerne til at spise mindre fedt og mindre sukker og salt samt flere kostfibre.

Markedsføring

Af markedsføringsloven fremgår, at markedsføring rettet mod børn og unge skal være udformet med særlig hensyntagen til børn og unges naturlige godtroenhed og manglende erfaring og kritiske sans, som bevirker, at de er lette at påvirke og nemme at præge.¹⁵¹

Regeringen ønsker et stop for målrettet markedsføring til børn af usunde fødevarer. Målsætningen er, at det danske fødevareerhverv ad frivillighedens vej – og senest ved udgangen af 2007 – opfylder dette ønske. Vurderingen af, hvad der må betragtes som usunde fødevarer, vil kunne tage afsæt i de kriterier, der er opstillet for den ny ernæringsmærkning.¹⁵²

Island

Af Islands nationale bæredygtighedstrategi fremgår følgende mål.

- forbrugerne skal altid kunne stole på, at de kun tilbydes sikre produkter til forbrug
- mærkning af fødevareprodukter skal give tilstrækkelig information om produktets indhold

¹⁵⁰ Politiken 28. januar 2007, bekræftet af Fødevarestyrelsen.

¹⁵¹ Lov nr. 1389 af 21/12/2005 om markedsføring, § 8

¹⁵² Fødevarepolitisk redegørelse – i et forbrugerperspektiv. Ministeriet for familie- og forbrugersager. Nov. 2006

- Island skal fortsat kunne anses som producent af sunde og sikre fødevarer, fremstillet i et ikke forurenet miljø

Finland

Hjertemærket administreres af hjerteforeningen.

Norge

Mærkning

En del af dagligvarebranchen har indført det svenske nøglehulsmærke, jf. nedenfor.

Som nævnt under afsnit 3.1. fremlagde regeringen den 22. januar 2007 „Handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen (2007–2011) – Oppskrift for et sunnere kosthold“. Handlingsplanen indeholder 73 tiltag fordelt på 10 indsatsområder, og det er 12 departementer, som står som udgivere af planen.

Handlingsplanen opstiller bl.a. som delmål at

- gøre det enklere for forbrugerne at vælge madvarer med god ernæringsmæssig sammenhæng
- forbedre udvalg og eksponering af madvarer med god ernæringsmæssig sammensætning
- reducere eksponeringen af madvarer, som bidrager til en kost, som ikke er sundhedsfremmende, specielt for børn og unge

Som opfølgning på delmålet skal forbruget af frugt og grøntsager fremmes gennem at stimulere til øget tilgang af råvarer af god kvalitet. I handlingsplanperioden skal der være en gennemgang af virkemiddelbruken i produktionskæden for at vurdere, hvordan den støtter op om forbrugerpolitiske, madpolitiske og ernæringspolitiske mål. Nordisk Ministerråds projekt „Ny nordisk mad“ vil være aktuelt at se i sammenhæng med dette tiltag.

Der skal også arbejdes for bedre mærkning af madvarer, herunder bedre næringsdeklaration. Norske myndigheder vil arbejde for obligatorisk/lovpligtig næringsdeklaration på madvarer i indspil til arbejdet med revision af EU-mærkningsdirektiv. Mærkning af mængden af tilsat sukker er også foreslået som en del af den obligatoriske mærkning.

Endvidere skal der tages sigte på at indføre en frivillig offentlig ordning for ernæringsmærkning/symbolmærkning for lettere at kunne sammensætte en sund kost. Der henvises i handlingsplanen til, at der foregår et nordisk arbejde for at se på mulighederne for at have fælles nordiske kriterier for såkaldt ernæringsmærkning eller symbolmærkning.

Markedsføring

Et yderligere tiltag er at vurdere indføring af restriktioner på markedsføring af usund mad, rettet mod børn og unge. Det skal udredes, hvorvidt

lovregulering kan være egnet til at begrænse markedsføring af usunde produkter af mad og drikke over for børn og unge. I udredningen skal tages stilling til, om der er behov for en lovændring, hvilken lov en evt. regulering bør hjemles i, hvordan bestemmelsen kan udformes, samt hvem der skal have ansvar for håndhævelse og tilsyn. Tiltaget skal vurderes i forhold til selvregulering

Det norske Forbrugerråd har taget initiativ til et samarbejde med madvarebranchen om at udvikle retningslinier for markedsføring af mad- og drikkevarer rettet mod børn. Retningslinierne skal fungere som frivillig restriktion for branchen for at begrænse markedsføring, som bidrager til usunde kostvaner blandt børn og unge, og forventes at være færdige i første halvdel af 2007.

Sverige

Mærkning

Livsmedelsverkets symbol „nyckelhålet“ skal hjælpe forbrugerne med at finde de sunde alternativer.¹⁵³ Nøglehulsmærket mad indeholder mindre og nyttigere fedt og mindre sukker og salt men flere fibre end andre levnedsmidler af samme type. For at kunne mærke levnedsmidler med nøglehullet skal de opfylde visse vilkår, som bestemmes af Livsmedelsverket. Vilkårene – om hvor meget fedt, fibre, sukker og salt et nøglehulsmærket levnedsmiddel må indeholde – bygger på de nordiske næringsrekommandationer, som er baserede på videnskabelig forskning.

Nøglehullet er en frivillig mærkning. Det er levnedsmiddelvirksomhederne selv, som har ansvaret for, at de nøglehulsmærkede levnedsmidler opfylder Livsmedelsverkets regler. Kontrollen af mærkningen udøves i første række af de kommunale miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Markedsføring

Som nævnt ovenfor har Livsmedelsverket og Statens folkhälsoinstitut i februar 2005 udarbejdet et grundlag for en handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet i befolkningen.¹⁵⁴ Blandt de 79 forslag til indsatser er et forslag om at „forudsætningerne for at begrænse markedsføring af mad, rettet til børn, skal afprøves, bl.a. med hensyn til gældende lovgivning“.

¹⁵³ Livsmedelsverkets hjemmeside www.slv.se

¹⁵⁴ Sammanfatning av regeringsuppdrag Goda matvanor och ökad fysisk aktivitet – underlag till handlingsplan, Statens folkhälsoinstitut [ww.sfi.se](http://www.sfi.se)

Oversigt over markedsføring og mærkning – med fokus på fremme af børns sundhed

	Markedsføring	Eksisterende mærkning	Planlagt mærkning
Danmark	Markedsføringsloven: Markedsføring rettet mod børn og unge skal være udformet med særlig hensyntagen til børn og unges naturlige godtroenhed og manglende erfaring og kritiske sans	“S-mærket” bortfalder til april 2007, når „spis-mærket” lanceres	Spis-mærket : Fødevarestyrelsen har udarbejdet „spis-mærket”. Mærkningen bygger på en vurdering af indholdet af fedt, mættet fedt, sukker samt kostfibre. Mærket lanceres april 2007, herunder på en ny hjemmeside
Island			Bæredygtighedsstrategi: Mærkning af fødevarerprodukter skal give tilstrækkelig information om produktets indhold
Finland		Hjertemærket: Administreres af hjerteforeningen	
Norge	Handlingsplan om bedre kosthold: Udredning om lovregulering til begrænsning af markedsføring af usund mad og drikke over for børn Det norske Forbrugerråd har taget initiativ til et samarbejde med madvarebranchen om at udvikle retningslinier for markedsføring af mad og drikkevarer rettet mod børn (frivillig restriktion for branchen). Forventes at være færdige i første halvdel af 2007	En del af dagligvarebranchen har indført det svenske nøglehulsmærke	Handlingsplan om bedre kosthold: En frivillig offentlig ordning for ernæringsmærkning/ symbolmærkning for lettere at kunne sammensætte en sund kost
Sverige	Grundlag for en handlingsplan for gode madvaner og øget fysisk aktivitet: Forslag om at „forudsætnin-gerne for at begrænse markedsføring af mad, rettet til børn, skal afprøves, bl.a. med hensyn til gældende lovgivning	Nøglehuls-mærkning: Livsmedelsverket fastsætter vilkår om indhold af fedt, fibre, sukker og salt, som bygger på de nordiske næringsrekommandationer. Nøglehullet er en frivillig mærkning	

Forslag til opfølgning

Nordisk ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

1. at indføre et offentligt ernæringsmærke/symbol for at forbrugerne lettere kan sammensætte en sund kost, (DK, S)
2. at udrede og vurdere, om lovregulering kan være egnet til at begrænse markedsføring af usunde produkter af mad og drikke over for børn og unge (N). Afprøve forudsætningerne for at begrænse markedsføring af mad, rettet til børn (S)
3. at arbejde for obligatorisk/lovpligtig næringsdeklaration på madvarer i indspil til arbejdet med revision af EU-mærkningsdirektiv (N)

4. Kemiske stoffer

4.1 Fødevarerikkerhed – pesticidrester

Hvad er problemet?

Gennem kosten udsættes vi ofte for rester af flere pesticider samtidigt. Derfor er der et voksende krav om at få belyst, om dette forhold vil ændre den hidtidige risikovurdering af pesticider, der er baseret på den toksikologiske vurdering af enkeltstofferne hver for sig. Spædbørn og gravide kunne vise sig at være udsatte grupper. Der er iværksat flere forskningsprojekter vedrørende dette. Pesticider indgår i flere forskningsprojekter, fordi de har en bestemt effekt, der bliver undersøgt, f.eks. reproduktions-skadende eller hormonforstyrrende effekter.¹⁵⁵

Det er i frugt og grøntsager, der er størst risiko for at finde pesticidrester.¹⁵⁶

EU-regulering

Reguleringen af bekæmpelsesmidler omfattes af flere harmoniserede EU-retsakter. Da der er tale om harmoniserede retsakter betyder det, at de skal gennemføres i alle medlemslande med i princippet fælles niveau for krav for alle lande, dvs. at et enkelt land i princippet ikke kan gå videre og stille strengere miljøkrav. Ifølge direktiv om maksimalgrænseværdier for pesticidrester på og i frugt og grøntsager kan en medlemsstat midlertidigt sænke grænseværdien på eget område, såfremt medlemsstaten skønner, at en grænseværdi frembyder fare for sundhedstilstanden hos mennesker eller dyr. Spørgsmålet skal senere tages op af kommissionen.¹⁵⁷ Det er ifølge den danske Fødevarestyrelse meget sjældent, at undtagelsesbestemmelsen tages i anvendelse.

NMR-mål

Nordisk Bæredygtighedsstrategi har som mål et bæredygtigt landbrug, der også på længere sigt kan producere både sunde og sikre levnedsmidler. De nordiske lande vil i fællesskab fremme et økologisk landbrug og videreføre den nordiske indsats for øget økologisk landbrug gennem at arbejde målrettet mod alle led i værdikæden fra primærproduktion via forædling til forbrug.¹⁵⁸

Af *Nordisk Miljøhandlingsprogram* fremgår, at „Der skal arbejdes for at reducere sundheds- og miljørisikoen ved anvendelse af pesticider i

¹⁵⁵ Orientering fra Danmarks Fødevareforskning (pr. 1.1.2007 Fødevareinstituttet) på hjemmesiden

¹⁵⁶ Orientering fra Fødevarestyrelsens hjemmeside

¹⁵⁷ „Förslag till handlingsprogram för användningen av bekämpningsmedel i jordbruket och trädgårdsnäringen till år 2006“, Rapport från Jordbruksverket och Kemikalieinspektionen, Rapport 2002:7, s. 132 og 136, og Rådets direktiv 76/895/EØF af 23. nov. 1976 om maksimalgrænseværdier for pesticidrester på og i frugt og grøntsager

¹⁵⁸ Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden, Reviderad utgåva med mål och insatser 2005–2008, s. 53–55

jordbruget bl.a. ved indspil i forbindelse med EU's pesticidhandlingsplan¹⁵⁹, og at der vil blive arbejdet for at fremme alternative produktionsformer som bl.a. økologisk landbrug.¹⁵⁹

Det er et overordnet mål for det nordiske samarbejde på levnedsmiddelområdet at beskytte forbrugernes sundhed ved at arbejde for sundhedsmæssigt sikre levnedsmidler.

I *Handlingsprogram for nordisk fisk-, jord- og skovbrugs- og levnedsmiddelsamarbejde 2005–2008* er forbrugernes ret til sikre levnedsmidler samt pålidelig, god information centrale emner. Det overordnede mål er

- en mangfoldighed af sunde og sikre madvarer af god kvalitet, som giver borgerne mulighed for at vælge en kost, som bidrager til godt helbred.

Blandt målsætningerne er at reducere primærproduktionens negative effekter på miljø og sundhed ved kilden og arbejde for at formindske fremmede stoffer i frø, foder, levnedsmiddellækeden og produkterne gennem generelt forbedret mulighed for at spore oprindelsen for ("spårbarhet") råvarer, levnedsmidler og emballage.

Projekter under Nordisk Ministerråd

Arbejdsgruppen for miljø, jord- og skovbrug har haft følgende projekt, som er relevant for miljø og sundhed for børn i relation til udsættelse for pesticider:

- „Nordisk samarbejde om reduceret brug af pesticider“ med det formål at udveksle viden, erfaringer og kompetence om handlingsplaner om reduceret anvendelse af pesticider i jordbruget (seminar 2003)

Afgrænsning af dette projekt

Pesticider og økologisk landbrug er prioriterede indsatsområder i det nordiske samarbejde. Hertil kommer, at der som nævnt er et voksende krav om at få belyst betydningen af, at vi udsættes for rester af flere pesticider samtidigt – forhold, der kan ændre den hidtidige risikovurdering af pesticider. Det kan muligvis vise sig at have betydning for børn.

Da det som nævnt er i frugt og grøntsager, der er størst risiko for at finde pesticidrester, kan dette afsnit ses i forlængelse af afsnit. 3.1. om sundhedsfremmende kostvaner, hvoraf det fremgår, at det er et mål at få børn til at spise mere frugt.

¹⁵⁹ Miljøhandlingsprogram 2005–2008, s.6 og 18

Danmark

Lov om fødevarer har som formål at sikre forbrugerne sunde fødevarer, og loven giver ministeren mulighed for at fastsætte nærmere regler for at varetage fødevaresikkerheden.¹⁶⁰ Det er sket med bekendtgørelse om pesticidrester i fødevarer, som fastsætter grænseværdier for indhold af pesticidrester i fødevarer.¹⁶¹

Fødevareinstituttet udfører den sundhedsmæssige vurdering af pesticidrester i fødevarer. Miljøstyrelsen vurderer konsekvenserne for miljøet og godkender pesticider. Fødevarestyrelsen foretager landsdækkende kontrolundersøgelser for pesticidrester i fødevarer, og resultaterne offentliggøres hvert år på Fødevarestyrelsens hjemmeside. I 2005 blev der fundet pesticidrester i 76 % af alle prøver af frugt. Heraf blev der i 4 % af prøverne fundet indhold af et eller flere pesticider i koncentrationer, der overskred den maksimale grænseværdi. (For dansk frugt var resultaterne hhv. 67 % og 1 %). I prøverne af grøntsager blev der fundet pesticidrester i 28 %, i 2 % af prøverne var indholdet over den maksimale grænseværdi. (For danske grøntsager var resultaterne hhv. 11 % og 1 %).

Ifølge Pesticidplan 2004–2009¹⁶² er et af regeringens mål at „restindholdet af pesticider i fødevarer skal være så lavt som muligt“. Et hovedpunkt i planen er, at økologisk og anden pesticidfri dyrkning skal fremmes. Den danske regering vil sikre en aktiv og restriktiv regulering af pesticider – også i EU.

Finland

Livsmedelslagen har bl.a. til formål at opnå levnedsmiddelsikkerhed.¹⁶³

Livsmedelssäkerhetsverket Evira er en ny myndighed på området, som skal varetage den landsdækkende information, risikokommunikation og forbrugeroplysningen. Folkhälsoinstitutet KTL udarbejder information om befolkningens helbred.

Statens Näringsdelegation er et ekspertorgan under Jord- och skogsbruksministeriet, som bl.a. har til opgave år 2005–2008 at udvikle risikoevaluering i ernæringsspørgsmål.

Under koordinering af Livsmedelssäkerhetsverket Evira udarbejdes en årlig national plan for prøvetagning i forbindelse med tilsyn for rester af bekæmpelsesmiddel i frugt, grøntsager og mel.¹⁶⁴ I 2005 blev der konstateret rester af 114 forskellige bekæmpelsesmidler i frugt og grøntsager. I frugt blev der fundet indhold af pesticidrester i 69 % af prøverne, heraf overskred 2,6 % grænseværdierne. I grøntsager blev der fundet pesticidrester i 36, 5 % af prøverne, heraf overskred 7 % grænseværdierne.

¹⁶⁰ Lov nr. 526 af 24. juni 2005 om fødevarer

¹⁶¹ Bekendtgørelse nr. 859 af 10. august 2006 om pesticidrester i fødevarer.

¹⁶² Pesticidplan 2004–2009 for nedsættelse af pesticidanvendelsen og pesticidbelastningen, Miljøministeriet og Fødevareministeriet, 10. okt. 2003

¹⁶³ Livsmedelslag 13.1.2006 /23

¹⁶⁴ Pesticide residue monitorering in Finland – 2005. Fruit, Vegetables and Cereals. Finnish Food Safety Authority Evira

Ifølge strategi om økologisk dyrkning er målet at øge arealet med økologisk dyrkning til mindst 10 % af det totale dyrkningsareal.¹⁶⁵

Island

Fødevarerloven har til formål så vidt muligt at sikre fødevarers kvalitet, sikkerhed og sundhedsfremme.¹⁶⁶ Ifølge loven skal ministeren fastsætte regler om brug af bl.a. pesticider i fødevareproduktionen (§ 17).

The Environment and Food Agency of Iceland har bl.a. til opgave at sørge for sikre fødevarer. The EFA laboratory, som er en uafhængig afdeling i styrelsen, har bl.a. ansvar for analyser af pesticidrester i frugt og grønt.

Prøver fra fødevarer generelt i Island viser, at 2–5 % af frugt og grønt indeholder pesticider i et omfang, som overskrider grænseværdierne.¹⁶⁷

Det fremgår af Islands bæredygtighedsstrategi, at brug af pesticider i fødevareproduktion skal begrænses mest muligt, og at kontrolmålinger af pesticider i fødevarer er en vigtig faktor i denne sammenhæng.¹⁶⁸ En indikator på området er “pesticider over tilladt maximumsgrænse, procentdel af prøver 1991–2000”.

Det fremgår endvidere, at tilladelse til at anvende stoffer, som kan have skadelig effekt på menneskers sundhed eller miljø, ikke vil blive tilladt, hvis et andet mindre farligt stof findes. Teknologi, som ikke involverer brug af farlige stoffer, vil blive støttet.

Den stigende globale interesse i miljømæssige emner kan ifølge strategien skabe nye muligheder for islandsk landbrug, hvor brug af pesticider og forureningsproblemer stort set ikke findes.

Norge

Hovedansvaret for reglerne for godkendelse af plantevernmidler er placeret hos hhv. Statens forurensningstilsyn og Mattilsynet. Norge er undtaget EU-direktiv om plantevernmidler, men EU's arbejde indgår som en del af grundlaget for norske vurderinger, og Mattilsynet følger EU's arbejde nøje. Ifølge stortingsmeldingen „Sammen for et giftfritt miljø“ må målet bl.a. være, at mennesker ikke skal udsættes for unødigt negativ påvirkning.

I en forskrift med hjemmel i Matloven er der fastsat grænseværdier for rester af „plantevernsmidler“ i fødevarer.¹⁶⁹ Pesticider er et videre begreb end „plantevernsmidler“, som derfor anvendes i det følgende.¹⁷⁰

Mattilsynet har det overordnede ansvar for tilsyn og kontrol med restindhold af plantevernsmidler i fødevarer og har et løbende overvågnings-

¹⁶⁵ Oplysning fra Kati Suomalainen, Finlands miljøcentral

¹⁶⁶ The Foodstuffs Act no. 93, 28 June 1995

¹⁶⁷ „Statistical indicators 2006 – Welfare for the future, Iceland's national strategy for sustainable development“

¹⁶⁸ „Welfare for the Future“ Iceland's National Strategy for Sustainable Development 2002–2020: The use of drugs and pesticides in food production should be as limited as possible. Monitoring of pesticides in food is an important factor in controlling the use of these agents.

¹⁶⁹ FOR 1993-12-21 nr 1388 om rester av plantevernmidler mv i næringsmidler

¹⁷⁰ www.matpotalen.no

program, hvorefter der udtages prøver. Hovedvægten er lagt på frisk frugt og grøntsager. I 2005 blev der fundet rester af plantevernsmidler i 62,3 % af frugt og bær, hvoraf 1,3 % overskred grænseværdier (for norsk frugt og bær var resultatet hhv. 50,7 % og 0,0). I grøntsager blev fundet plantevernsrester i 24 % af prøverne, heraf 3,1 % over grænseværdi (for norske grøntsager var resultatet hhv. 12,9 % og 0,8 %).

Af Stortingsmelding „Sammen for et giftfritt miljø“ fra december 2006 fremgår, at regeringen vil, at 15 % af madproduktionen og madforbruget skal være økologisk i 2015¹⁷¹. Regeringen har igangsat et tværdepartementalt samarbejde for at nå denne målsætning. Det fremgår, at „Metoder som er udviklet med mindre brug og udslip af sundheds- og miljøfarlige kemikalier inden for økologisk landbrug kan også anvendes i konventionelt landbrug“. Der fastsættes bl.a. følgende mål:

- gøre norsk landbrug mindre afhængig af kemiske plantevernsmidler
- risiko for sundheds- og miljøskader ved brug af plantevernsmidler skal i planperioden reduceres med 25 %, så den samlede reduktion i perioden 1998–2008 bliver mindst 50 %
- forekomst af plantevernsmidler i fødevarer og drikkevand skal reduceres så meget som muligt og ikke overskride vedtagne grænseværdier.

Sverige

Livsmedelslagens formål om at sikre et højt beskyttelsesniveau for menneskers sundhed er fulgt op af Livsmedelsverkets forskrifter om „bekämpningsmedelsrester (pesticider)“ i levnedsmidler.¹⁷² Her findes de svenske og EU-fælles grænseværdier for pesticidrester i levnedsmidler sammenfattet.

Af Livsmedelverkets hjemmeside fremgår, at børn anses som følsom gruppe i forhold til pesticider p.g.a. mængden af levnedsmidler som konsumeres i forhold til deres lavere kropsvægt. Endvidere fremgår at:

Acceptabla metoder finns ännu inte för att systematisk bedöma den sammanlagda exponeringen för en substans (t.ex. från hemmiljö och arbetsplats) eller den kumulativa (från intag av substanser med liknande effekt). Sådanna metoder håller på att utarbetas.

Toxikologiska rådet arrangerede i oktober 2002 et seminar om Barn och riskbedömning. På seminariet blev børn taget op som en speciel risikogruppe, når det gælder effekter efter eksponering for toksiske stoffer. Blandt konklusionerne var, at „Barn är inte lika vuxna, befintliga testmetoder är bristfälliga för att upptäcka kemikaliers skadeliga effekter hos unga“. Det blev omtalt, at der i USA findes konkret Food Quality Protec-

¹⁷¹ Stortingsmelding nr. 14 (2006–2007) Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid, 15. dec. 2006, s. 48

¹⁷² Livsmedelsverkets föreskrifter om bekämpningsmedelsrester i livsmedel, LIVSFS 2004:14

tion Act fra 1996, som anvender en ekstra bedømmelsesfaktor for børn. Det fremgik endvidere, at inden for EU var diskussionen påbegyndt om eksponering af børn for pesticider.¹⁷³

Livsmedelsverket udfører kontrol af pesticidrester i frugt og grønt og offentliggør resultaterne i 3 delrapporter i løbet af året. Delrapport 2 fra 2006 sammenholder resultaterne fra stikprøverne for perioden maj-august i hhv. 2006 og 2005 i et søjlediagram.

I 2005 blev i den nævnte periode fundet pesticidrester i ca. 75 % af frugten, hvoraf ca. 3 % overskred grænseværdierne. Tallene for samme periode i 2006 var steget til hhv. ca. 85 % og ca. 4 %.

For grøntsager var resultatet af stikprøverne i 2005 hhv. ca. 25 % og ca. 3 %, og tallene for 2006 var faldet til hhv. ca. 21 % og ca. 1 %.

„Giftfrit miljø“ er et af de miljøkvalitetsmål, som Sveriges riksdag har vedtaget. Kemikalie-inspektionen (KemI) er ansvarlig miljømålsmyndighed for dette mål:

„Miljön skall vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.“

For at opfylde målet, arbejdes med at formindske risikoen ved at anvende pesticider. Til grund for arbejdet ligger et handlingsprogram, som er beskrevet i en rapport fra Jordbruksverket.¹⁷⁴ Her opstilles bl.a. mål om forekomst og risici ved forbrug af frugt og grønt:

- det totale indtag af pesticidrester fra indenlandsk dyrket frugt og grønt skal mindskes
- indtaget af et enkelt pesticid via forbrug af indenlandsk dyrket frugt og grønt skal ikke overstige 1 % af ADI (Acceptabelt Dagligt Indtag)
- indtaget af et bekæmpelsesmiddel fra et måltid eller i løbet af en dag (akut indtag) af indenlandsk dyrket levnedsmidler skal ikke overstige 50 % af akut referencedosis (ARfD)
- forekomst af rester af forbudte bekæmpelsesmidler skal retsforfølges

Sverige har gennem lang tid arbejdet med at fremme økologisk produktion, som anses som et middel i arbejdet med at nå de nationale miljøkvalitetsmål, bl.a. om giftfrit miljø. De aktuelle regerings-mål for økologisk produktion er bl.a., at andelen af certificeret økologisk dyrkning skal være øget til 20 % af landets jordbrugsareal ved udgangen af 2010, og at

¹⁷³ Kemikalieinspektionen KemI, Toxikologiska rådet „Prapport från seminarium om barn och riskbedömning den 7 oktober 2002“.

¹⁷⁴ „Förslag till handlingsprogram för användningen av bekämpningsmedel i jordbruket och trädgårdsnäringen till år 2006“, Rapport från Jordbruksverket och Kemikalieinspektionen, Rapport 2002:7, s. 203. Handlingsprogrammet er blevet forlænget til og med 2009. Et nyt forslag til plan bliver færdigt i 2008.

det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler bør stige til 25 % frem til år 2010.¹⁷⁵

Oversigt over de nordiske landes tiltag i forhold til pesticidrester i frugt

	Fødevarelovgivning - opfølgning på EU-lovgivning	Forslag/vurderinger af pesticidrester i forhold til børn	Kontrol-resultater	1) National plan for børns sundhed og miljø 2) andre planer
Danmark	Bek. om pesticidrester i fødevarer: Fastsætter grænseværdier for indhold af pesticidrester i fødevarer		I 2005 blev fundet pesticidrester i 76 % af alle prøver af frugt, hvoraf 4 % overskred grænseværdier. Der blev fundet pesticidrester i 28 % af grøntsagerne, 2 % over grænseværdi	2) Pesticidplan: - restindhold af pesticider i fødevarer så lavt som muligt - økologisk og anden pesticidfri dyrkning skal fremmes
Finland	Levnedsmiddelloven (Livsmedelslagen) har bl.a. til formål at sikre en god sundhedsmæssig levnedsmiddelkvalitet		I 2005 blev fundet pesticidrester i 69 % af alle prøver af frugt, hvoraf 2,6 % overskred grænseværdierne. I grøntsager blev fundet pesticidrester i 36,5 % af prøverne, heraf 7 % over grænseværdierne	Ifølge strategi om økologisk dyrkning er målet at øge arealet med økologisk dyrkning til mindst 10 % af det totale dyrkningsareal
Island	Fødevarelovens formål bl.a. fødevareresikkerhed		I 2004 indeholdt 2-5 % af prøverne af frugt og grønt pesticider i et omfang, som overskred grænseværdierne	2) Islands bæredygtighedsstrategi: pesticider i fødevarer skal begrænses mest muligt – fortsat et næsten pesticidfrit landbrug
Norge	Forskrift om rester af plantevernsmidler i næringsmidler		I 2005 blev fundet plantevernsmidler i 62,3 % af frugt og bær, hvoraf 1,3 % overskred grænseværdier, i grøntsager blev fundet plantevernsmidler i 24 % af prøverne, heraf 3,1 % over grænseværdi	2) Stortingsmelding: 15 % af madproduktionen og madforbruget skal være økologisk i 2015 – Tværdepartementalt samarbejde herom
Sverige	Livsmedelslagen har til formål at sikre et højt beskyttelsesniveau for menneskers helbred Livsmedelverkets forskrifter om pesticidrester	Livsmedelsverket: - Børn en følsom gruppe i forhold til pesticider - Acceptable metoder findes endnu ikke til at bedømme sammenlagt og kumulativ effekt Toxikologiska rådet: - Mangler anvendelige testmetoder for at afklare kemikaliers skadelige effekter på børn	I 2005 blev fundet pesticidrester i ca. 75 % af frugten, hvoraf ca. 3 % overskred grænseværdierne. For grøntsager var resultatet hhv. ca. 25 % og ca. 3 %.	2) Regeringsskrivelse: - økologisk dyrkning skal øge til 20 % af arealet og - det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler bør stige til 25 % frem til år 2010. - aktionsplan udarbejdes, uddannelseskampagne rettet mod bl.a. storkøkkenpersonale i børnehaver

Det er den svenske regerings vurdering, at et øget forbrug af økologiske levnedsmidler i den offentlige sektor kan udgøre et trykt grundlag for afsætningen af en øget certificeret økologisk produktion. Et øget forbrug af økologiske levnedsmidler i den offentlige sektor sender signal til aktørerne på markedet om en fortsat positiv udvikling inden for sektoren og øger troværdigheden for statens arbejde med bæredygtige produktions- og forbrugsmønstre.

¹⁷⁵ Regeringens skrivelse 2005/06:88 Økologisk produktion och konsumtion – Mål och inriktning till 2010

Regeringen har i 2006 givet Ekologisk Forum til opgave at udarbejde en aktionsplan for, hvordan regeringens mål for økologisk produktion og forbrug skal kunne opnås. Endvidere er iværksat en uddannelseskampagne rettet mod bl.a. storkøkkenpersonale, som arbejder i børnehaver.¹⁷⁶

Den private organisation KRAV er godkendt af myndighederne som kontrolorgan og har siden 2002 været det eneste godkendte kontrolorgan i Sverige. Foruden kontrol efter EU's regler, arbejder KRAV også med kontrol efter egne udarbejdede vilkår, som på visse punkter er strengere end EU's regler.

Forslag til opfølgning – børn og pesticidrester

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

1. iværksætte projekter eller opsamle resultater fra projekter, der belyser betydningen af, at vi udsættes for flere pesticider samtidigt – med fokus på børn (jf. S)
2. at fastsætte mål for produktion og generelt forbrug af økologisk dyrket frugt (S og N)
3. at fastsætte mål for det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler (S)
4. at gøre det til en del af det offentlige forbrug af økologiske levnedsmidler, at der serveres økologisk frugt for børn i børnehaver (jf. pkt.3)

4.2 Produktsikkerhed

I WHO-dokumentet om handlingsplaner for børns miljø og sundhed forpligter miljø- og sundhedsministrene sig til at mindske risikoen for sygdom og påvirkninger som følge af, at man udsættes for skadelige kemikalier i barndommen.¹⁷⁷

Gennemførelse af målet skal bl.a. ske ved, at børns eksponering for skadelige kemikalier mindskes til niveauer, som ikke giver skadelige effekter på børns helbred, og at man på en koordineret måde overvåger, at børn ikke udsættes for farlige kemikalier.

Hvad er problemet?

Børn udsættes som andre for sundheds- og miljøfarlige kemikalier fra produkter. Samtidig er børn en særlig sårbar gruppe, fordi de er i udvikling og derfor mere udsatte for skadelige effekter fra sundhedsfarlige kemikalier.

¹⁷⁶ Pressemeldande från Jordbruksdepartementet 2006-05-16 „Aktionsplan för mer ekologisk mat ska tas fram“

¹⁷⁷ – WHO's fjerde miljø- og sundhedsministerkonference i 2004. Deklaration om handlingsplaner for barns miljø og sundhed i Europa (Children's Environmental Health Action plans for Europe, CEHAPE), regionalt prioriteringsmål IV

Nogen stoffer kan give varige udviklingsskader eller føre til alvorlige sygdomme senere i livet, hvis man eksponeres for disse stoffer i høje niveauer som barn eller på fosterstadiet. Ikke mindst er allergier et voksende problem, og de fleste som bliver allergiske, udvikler allergien i barndommen.¹⁷⁸

Produktgruppen legetøj bruges i dette projekt som eksempel på de problemstillinger, der knytter sig til børn og kemikalier. Gennem deres leg kommer børn i direkte kontakt med en lang række kemiske stoffer. Legetøj af plast kan blandt andet indeholde blødgørere, stabilisatorer og opløsningsmidler. I nogle tilfælde frigives stofferne over en lang periode.

En række kemiske stoffer, som anvendes som blødgørere i plast, ftalater (Phthlater), er under mistanke for at være kræftfremkaldende. Andre ftalater har hormonforstyrrende effekter. Ud over stofferne i plasten bidrager f.eks. opløsningsmidler fra maling, lak og trykfarver, der er brugt til legetøjet, til børnenes eksponering for skadelige kemikalier.

En lang række forbrugerprodukter, der bruges af børn, har aldrig været undersøgt for miljø- og sundhedsmæssige virkninger, hvilket i sig selv er et alvorligt problem, fordi det forhindrer, at myndighederne kan gribe ind.¹⁷⁹

EU

Kemikalieområdet er et af de mest harmoniserede områder inden for EU-lovgivningen. Som en følge af EU-medlemskabet er kemikalielovgivningen derfor meget ensartet i EU-landene.

EU vedtog under det svenske ordførerskab 2001 en kemikaliestrategi med mål om at udfase anvendelsen af de farligste kemikalier frem til år 2020. Den 13. december 2006 stemte Europaparlamentet for en aftale om en ny kemikalielovgivning, REACH¹⁸⁰, og EU's ministerråd tiltrådte aftaleteksten den 18. december 2006. Den nye lovgivning træder i kraft 1. juli 2007. De nordiske lande har gjort en stor indsats i forløbet, hvilket kan ses som opfølgning på de fælles nordiske mål på området, jf. nedenfor. Resultaterne er bl.a.¹⁸¹:

- Ny viden om 16.000–22.000 kemiske stoffer
- Industrien får ansvaret for at vise, at de producerer og anvender kemikalier forsvarligt
- Anvendelse af særligt problematiske stoffer kræver godkendelse
- Styrkede krav til, at farlige kemikalier skal erstattes af bedre alternativer

Reformen vil betyde, at næsten alle kemiske stoffer og deres anvendelse i produkter fra maling til legetøj bliver omfattet af nye krav. Forsigtighedsprincippet ligger til grund for den nye regulering af kemikalieområ-

¹⁷⁸ St.meld. nr. 14 „Sammen for et giftfrit miljø“ s. 65

¹⁷⁹ Teknologirådets rapport „Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling“, s. 32–33

¹⁸⁰ Registration, Evaluation, Authorization of Chemicals

¹⁸¹ Miljøministeriets hjemmeside www.mim.dk, nyheder, 13. december 2006

det. De farligste stoffer skal substitueres, hvis der er egnede alternative stoffer eller teknologier. Et nyt Europæisk Kemikalieagentur etableres i Helsingfors 1 år efter REACH er trådt i kraft.

EU vedtog i december 2005 regler om forbud mod visse ftalater i legetøj til børn op til 14 år.¹⁸² Der blev givet et årstid til at implementere forbuddet. Fra 16. januar 2007 er tre ftalater (DEHP, DBP og BBP), som er risikovurderet i EU og fundet reproduktionsskadelige, forbudt i alt legetøj til børn op til 14 år og i småbørnsprodukter. Tre andre ftalater (DINP, DIDP og DNOP), hvor der er indikationer på, at de kan være reproduktionsskadelige, er forbudt i legetøj og småbørnsprodukter, som det er påregneligt, at børn vil kunne tygge og bide på.¹⁸³

Der vil være forskellige overgangsordninger i EU-landene, når det gælder salg fra detailhandel af lovligt importerede varer. I Danmark har miljøministeren udskudt salgsforbuddet af legetøj fra den 16. januar til 16. april 2007. I Norge trådte forbuddet i kraft 1. januar 2007 for både import og salg. Sverige vil tillade salg fra detailhandelen så længe lager haves.

NMR-mål

I *Nordisk Bæredygtighedsstrategi* fastsætter de nordiske statsministre som mål, at fremmede stoffer, som er skadelige for mennesker og natur, ikke bør forekomme på sigt.¹⁸⁴

De langsigtede mål er, at anvendelse af kemikalier ikke må medføre risiko for negative effekter på sundhed og miljø, et øget producentansvar samt anvendelse af substitutions- og forsigtighedsprincipperne i kemikaliepolitikken. Der skal følges op på „generationsmålet“, hvorefter ingen produkter eller varer på markedet i 2020 skal indeholde kemikalier med særligt problematiske sundheds- eller miljøeffekter.

De nordiske lande vil ifølge strategien bidrage til, at EU's kemikalie-lovgivning stiller krav om viden og information om kemikalier i processer og produktion af varer og tydeliggør industriens ansvar (som sket, jf. ovenfor om EU).

Nordisk Miljøhandlingsprogram 2005–2008 opstiller som mål at minimere risici for miljøet og menneskers sundhed i forbindelse med produktion, forbrug, håndtering og bortskaffelse af kemikalier med henblik på at nå målet om, at der i 2020 ikke længere skal findes produkter på markedet eller udslip fra produktionen, som indeholder kemikalier med problematiske egenskaber for sundhed og miljø.¹⁸⁵

¹⁸² Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/84/EF af 14. december 2005 om 22. ændring af Rådets direktiv 76/769/EØF om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om begrænsning af markedsføring og anvendelse af visse farlige stoffer og kemiske præparater (phtalater i legetøj og småbørnsartikler)

¹⁸³ SFT's hjemmeside, www.sft.no/artikkel_39831.aspx?cid=3292

¹⁸⁴ Hållbar utveckling – En ny kurs för Norden, s. 8 og s. 37

¹⁸⁵ Miljøhandlingsprogram 2005–2008 s. 5

Projekter under Nordisk Ministerråd

Den Nordiske Kemikaliegruppes opgave er at fremme en kemikaliepolitik, hvis overordnede mål er bæredygtig udvikling baseret på et højt sundheds- og miljøbeskyttelsesniveau, såvel for nuværende som for kommende generationer. Gruppen bestræber sig på at sikre de nordiske landes indflydelse på det internationale arbejde med kemikaliespørgsmål, især når det gælder begrænsning af kemikaliers skadelige virkninger på sundhed og miljø¹⁸⁶.

Den nordiske kemikaliegruppe har i 2005 udgivet en informationsbrochure, som giver et overblik over kemikalier i hverdagen, set fra børns synsvinkel.¹⁸⁷ Brochuren citeres i de følgende afsnit. Endvidere er i 2002 udgivet pjecen „Nordisk samarbejde giver bedre resultater – Seks historier om farlige kemikalier“.

Afgrænsning af dette projekt

Hvis „generationsmålet“ er opnået i 2020, vil der ikke længere findes produkter på markedet eller udslip fra produktionen, som indeholder kemikalier med problematiske egenskaber for sundhed og miljø. Da børn er mere udsatte for kemikalier end voksne, og påvirkning fra kemikalier kan være mere alvorlig for børn end for voksne, er det set fra børns synsvinkel vigtigt, at sundhedsvurderingerne arbejder med grænseværdier, som tager udgangspunkt i børn.

Frem til opfyldelse af generationsmålet vil der fortsat være brug for mærkning. De, som har ansvar for indkøb af produkter til børn, har brug for et enkelt mærke som symbol for, at varen er sundhedsmæssig uskadelig for børn.

4.2.1 Grænseværdier i forhold til børn – ex. legetøj

Når det gælder legetøj, er der i dag kun få grænser for, hvor store mængder af kemikalier, produkterne må afgive. Grænser findes f.eks. for legetøj, der er beregnet til at blive båret over næse og mund, tunneltelte og materialer til at lave balloner af.¹⁸⁸ Som følge af EU-lovgivningen, jf. ovenfor, er der forbud mod ftalater i legetøj.

For langt det meste legetøj, er der imidlertid ingen grænseværdier for, hvor høje koncentrationer af problematiske stoffer, som legetøjet må afgive.

De nordiske miljøministre afholdt i januar 2003 et seminar om „Miljø og sundhed i det nordiske samarbejde“. Blandt emnerne var særligt fokus

¹⁸⁶ Pjecen „Nordisk samarbejde giver bedre resultater“ fra 2002

¹⁸⁷ „Children & Chemicals in the Nordic countries“, a report from the Nordic Council of Ministers (ANP 2005:790)

¹⁸⁸ www.miljoeogsundhed.dk

på „Børn og unge som særligt følsomme grupper“. I forlængelse heraf fremhæves i 2005 i brochuren fra Nordisk Ministerråds kemikaliegruppe¹⁸⁹:

Der er kun begrænset tilgængelig information om børns udsættelse for forskellige kemikalier. Børn anses for at være en følsom gruppe, som har behov for særlige hensyn i risikovurderinger.

Nedenfor ses nærmere på, hvilke virkemidler de enkelte nordiske lande tager i brug for at sikre børn i børnehaver mod udsættelse for sundhedsskadelige kemikalier med særligt fokus på legetøj.

Danmark

Lov om kemiske stoffer og produkter har til formål at forebygge sundhedsfare og miljøskade i forbindelse med kemiske stoffer og produkter.¹⁹⁰ Af væsentlige elementer i kemikalielovgivningen kan nævnes reglerne om klassificering, mærkning og anvendelsesbegrænsning samt godkendelsesordningen for bekæmpelsesmidler. Miljøstyrelsen vurderer kemikalier, laver forslag til regler for, hvordan de må bruges, og Kemikalieinspektionen (en enhed i Miljøstyrelsen) kontrollerer, at reglerne på kemikalieområdet overholdes.

For legetøj er fastsat særlige regler om sikkerhedskrav¹⁹¹, der henviser til EU's sikkerhedskrav til legetøj.¹⁹²

I Danmark blev der i 1999 indført forbud mod ftalater i legetøj, der er klart konstrueret eller bestemt til legeformål til børn i alderen 0–3 år.¹⁹³ Disse regler erstattes af en ny bekendtgørelse, som gennemfører EU-reglerne om forbud mod 6 ftalater i legetøj til børn op til 14 år¹⁹⁴, jf. ovenfor. I 1999 udarbejdede de daværende ministerier for miljø, sundhed og fødevarer en redegørelse om beskyttelse af børn og gravide mod farlige stoffer, hvoraf det bl.a. fremgår, at „Miljøstyrelsen vil arbejde for klarere retningslinier for, hvordan børn og gravide inddrages i EU's risikovurderinger af kemiske stoffer“.

Regeringen vedtog i oktober 2005 en handlingsplan for en styrket kemikalieindsats.¹⁹⁵ Regeringen vil have mere kontrol, større fokus på produkter til forbrugere og bedre kommunikation til virksomhederne. Som en vigtig del af „generationsmålet“ (jf. ovenfor) har regeringen som mål, at der i 2020 ikke længere må være produkter eller varer på markedet,

¹⁸⁹ „Children & Chemicals in the Nordic countries“, a report from the Nordic Council of Ministers (ANP 2005:790) s.3

¹⁹⁰ Bekendtgørelse af lov om kemiske stoffer og produkter nr. 21 af 16/01/1996 med senere ændringer

¹⁹¹ Bekendtgørelse nr. 1116 af 1/12/2003 om sikkerhedskrav til legetøj og produkter, som på grund af deres ydre fremtræden kan forveksles med levnedsmidler

¹⁹² Rådets direktiv (88/378/EØF om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om sikkerhedskrav til legetøj

¹⁹³ Bekendtgørelse nr. 151 af 15. marts 1999 om forbud mod ftalater i legetøj til børn i alderen 0–3 år samt i visse småbørnsartikler m.v.

¹⁹⁴ Bekendtgørelse nr. 786 af 11/07/2006 om forbud mod ftalater i legetøj og småbørnsartikler

¹⁹⁵ „Styr på kemikalier – regeringens handlingsplan for en styrket kemikalieindsats 2006–2009“, okt. 2005

som indeholder kemikalier med særligt problematiske effekter for sundhed og miljø. Endvidere skal der bruges flere ressourcer på at påvirke EU, blandt andet vil Danmark systematisk orientere EU om problematiske stoffer i forbrugeprodukter.

Som opfølgning på WHO's europæiske ministerkonference om børns miljø og sundhed har Teknologirådet fået udarbejdet en rapport.¹⁹⁶ Her foreslås, at alle forbrugerprodukter til børn bør være fri for sundhedsskadelige stoffer. Det gælder både hudplejemidler, legetøj, tegne/male/hobbying, tøj, tekstiler, møbler og byggematerialer. Med sundhedsskadelige stoffer menes stoffer, hvor det er videnskabeligt bevist, eller der er begrundet mistanke om, at de har skadelig effekt på børns sundhed.

Det foreslås i rapporten, at Danmark vælger at sikre dette gennem en national regulering, som det f.eks. skete med forbuddet mod kviksølv og bly. De fleste materialer og genstande er fremstillet ud fra kendte stoffer. Det er derfor muligt at forebygge forureninger med uønskede stoffer allerede i produktion. En indsats over for forbrugerprodukter er en reel mulighed for at forbedre børns sundhed.

Informationscenter for Miljø & Sundhed (IMS) og Forbrugerrådet offentliggjorde i 2004 en undersøgelse af miljø- og sundhedsproblematiske kemikalier i legetøj. Den viste, at stort set alt det testede legetøj indeholdt kemikalier, som mistænkes for at være hormonforstyrrende, allergifremkaldende, miljøproblematisk eller kræftfremkaldende.

Finland

Kemikalieloven har til formål at forebygge og afværge sundheds- og miljøskade samt risiko for brand og eksplosioner forårsaget af kemikalier.¹⁹⁷ Social- och hälsovårdsministeriet påser, at kemikalier ikke forårsager ulemper for menneskers sundhed, og miljøministeriet overvåger de ulemper, som kemikalierne forårsager på miljøet.

Social- och hälsovårdens produkttilsynscentral har ansvar for det praktiske tilsyn, og er underlagt social- och hälsovårdsministeriet. Kemikali delegationen, som nedsættes af statsrådet, er et centralt samarbejdsorgan for kemikalietsynet. I delegationen er de centrale myndigheder for kemikalietsyn repræsenterede ligesom også de centrale organisationer for handel, industri og arbejdstagere.

Allerede i forbindelse med, at Finland blev medlem af det Europæiske økonomiske samarbejdsområde i 1994, blev Finlands kemikalielovgivning bragt næsten helt i overensstemmelse EF-lovgivningen.

Ved lov om legetøjs sikkerhed gennemførte Finland direktivet om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om legetøjs sikkerhed.¹⁹⁸ Ifølge loven forstås ved legetøj alle produkter eller materialer, som udformes til eller klart har til sigte at anvendes i leg af børn under 14 år. Om de

¹⁹⁶ Teknologirådets rapport 2005/4 „Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling“, s. 48

¹⁹⁷ Kemikalielag 14.7.1989 / 744

¹⁹⁸ Lag om leksakers säkerhet 26.3.1997/287. §2 og § 21 og 88/378/EEG.

kemiske egenskaber gælder, at legetøj ikke må indeholde farlige kemikalier, som er omfattet af kemikalieloven i et sådant omfang, at de kan medføre risiko for sundheden hos børn, som anvender legetøjet.

Ved Statsrådets forordning om ftalater i legetøj gennemføres EU-direktivet herom.¹⁹⁹

Island

Lov om giftige og farlige stoffer slår fast, at giftige og farlige stoffer skal bruges med forsigtighed og ved forebyggelse skal sikres, at mennesker og dyr ikke tager skade, og fødevarer eller miljøet ikke forurenes af stofferne.²⁰⁰ Miljø- og fødevarestyrelsen under Miljøministeriet har håndtering og mærkning af giftige og farlige stoffer som ansvarsområde.

I Islands nationale bæredygtighedsstrategi²⁰¹ opstilles bl.a. som mål at:

- brug af kemikalier og kemiske produkter må ikke udgøre en risiko for miljø eller menneskers sundhed
- adgang til materialer, der er farlige for sundhed og miljø, skal begrænses mest muligt og ophøre fuldstændig indenfor 25 år

Ifølge bæredygtighedsstrategien skal en handlingsplan udarbejdes med det mål så vidt muligt at begrænse adgang til farlige stoffer, som udgør en risiko for sundhed og miljø. Forsigtighedsprincippet skal være retningsgivende for handlingsplanen.

EØF-aftalen betød, at Island i 1994 skulle gennemføre EU lovgivningen for farlige stoffer. Det er vigtigt for Island at tage del i EU's politik på kemikalieområdet.

Norge

Norge er gennem EØS-aftalen knyttet til EU's kemikalielovgivning. De norske regler om klassificering og mærkning af farlige kemikalier er nærmest fuldstændig harmoniseret med EUs regler.²⁰²

Ifølge forskrift om sikkerhed ved legetøj må legetøj ikke indeholde, afgive eller danne stoffer og produkter, som er klassificeret som sundhedsfarlige ifølge forskrift om sundhedsfaremærkning.²⁰³

Forskrift om begrænsning i brug af sundheds- og miljøfarlige kemikalier forbyder stofgruppen ftalater i legetøj og produkter til børn under tre år.²⁰⁴ En ny forskrift gennemfører EU-reglerne om at udvide forbuddet til

¹⁹⁹ Statsrådets förordning om ftalater i barnavårdsartiklar och leksaker 228/2006

²⁰⁰ Act concerning toxic and hazardous substances no 52/1988, art. 1

²⁰¹ Welfare for the Future, Iceland's National Strategy for Sustainable Development 2002–2020

²⁰² Stoffdirektivet (67/548/EØF) og Stoffblandingsdirektivet (1999/45/EF), jf. SFT's hjemmeside

²⁰³ FOR 1996-01-04 nr 07: Forskrift om sikkerhed ved leketøy og Forskrift om mærkning, om-sætning m.v. af kemiske stoffer og produkter, som kan medføre sundhedsfare (forskrift om sundhedsfare), eller stoffer og produkter med tilsvarende egenskaber i en sådan koncentration eller form at de kan medføre sundhedsfare for børn.

²⁰⁴ FOR 2004-06-01 nr 922: Forskrift om begrensning i bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier og andre produkter (produktforskriften) § 3–12

at omfatte legetøj til børn op til 14 år. Forbuddet træder i kraft 1. januar 2007 og gælder for både import og salg.

Den 15. december 2006 fremlagde Norges regering „Stortingsmelding nr. 14 (2006–2007)

Sammen for et giftfrit miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid“. Regeringen tager en række initiativer for at beskytte mennesker og miljø mod sundheds- og miljøfarlige kemikalier.

I Stortingsmeldingen anføres, at vi mangler grundlæggende viden om de fleste kemiske stoffers farlige egenskaber for sundhed og miljø. Dette gør det umulig at kunne vurdere, hvilken risiko de udgør for sundhed og miljø. Regeringen lægger „Føre var-prinsippet“ til grund, forsigtighedsprincippet som betyder, at når man har identificeret en konkret trussel mod sundhed eller miljø fra kemikalier, skal der iværksættes tiltag for at reducere eller eliminere denne trussel, selvom vidensgrundlaget er usikkert. Regeringen vil

- nedsætte et udvalg som skal foreslå, hvordan udslippene af miljøgifte skal standses inden 2020
- afklare hvilke miljøgifte som omfattes af standsning inden 2020
- standse brug og udslip af fem nye miljøgifte
- indføre et mål om at reducere forskellige typer farligt affald inden 2020 sammenlignet med 2005-niveau.

Det fremgår endvidere af Stortingsmeldingen, at børnene skal sikres et giftfrit miljø i børnehaven. Regeringen lancerer en handlingsplan for at rydde op i forurenede jord i børnehaver, jf. afsnit 1.3. Der henvises i øvrigt til et EU-projekt, som viser, at børn og unge ofte er specielt sårbare over for miljøgifte.²⁰⁵

Miljøverndepartementet udpegede allerede i en strategi i 2000 arbejdet med børn og kemikalier som et satsningsområde i tiden fremover under henvisning til, at børn ikke selv kan beskytte sig mod farlige kemikalier, samtidig med at de sandsynligvis er mere sårbare for påvirkning fra kemikalier end voksne, og der er derfor brug for at give børn en ekstra beskyttelse. Ifølge departementets strategi vil myndighederne arbejde på at fjerne eller begrænse brugen af de farligste kemikalier i børneprodukter.²⁰⁶

I strategien anføres, at vi ved for lidt om, hvilke kemikalier børn bliver udsat for, eller hvordan forskellige kemikalier påvirker børn. Regler om indhold i legetøj, legepladsudstyr og krav til mærkning og børnesikring gælder kemikalier, som er klassificeret som sundhedsfarlige. Kemikalier kan være farlige for sundheden uden at være klassificeret som sundhedsfarlige, simpelthen fordi der mangler viden om kemikaliets. Det er derfor vigtigt at lægge „føre var-prinsippet“ til grund for arbejdet på dette felt og

²⁰⁵ PINCHE (Policy Interpretation Network on Children's Health and Environment)

²⁰⁶ Miljøverndepartementets hjemmeside, „Barn og kemikalier – miljøverndepartementets strategi“, dateret 8. maj 2000

beskytte børn mod kemikalier, som vi ikke kender effekten af, samtidig med at vi arbejder på at få mere viden. Kemikalier, som vi er usikre på, bør derfor ikke bruges i produkter til børn.

Statens forurensningstilsyn (SFT) har til opgave at finde ud af mere om, hvilke kemikalier der findes i børneprodukter. Ifølge strategien vil miljømyndighederne bl.a.:

- undersøge om børneprodukter indeholder kemikalier, som kan være farlige for børn
- undersøge produkter i hjemmet, som kan have betydning for, hvor udsat børn er for farlige kemikalier.
- fjerne eller begrænse brugen af kemikalier, som kan være farlige for børn
- arbejde for, at EU tager hensyn til børns sårbarhed i sine tiltag mod produkter, som børn let kommer i kontakt med
- få iværksat forskning og udredninger om, hvordan børn reagerer på kemikalier, og hvor de farlige kemikalier findes
- informere om uønskede kemikalier i produktgrupper børn let kommer i kontakt med
- styrke kontrollen med at børneprodukter i butikkerne ikke indeholder farlige kemikalier
- styrke kontrollen med at regler om børnesikring og advarselmærkning bliver overholdt

Som en første del af arbejdet vil miljømyndighederne kortlægge indholdet af farlige kemikalier i produkter, børn kommer i kontakt med. Hvis der bliver afsløret indhold af sundhedsfarlige kemikalier, vil myndighederne vurdere, om der skal fastsættes grænseværdier, eller om brug af de aktuelle kemikalier skal forbydes.

Miljøverndepartementet anfører, at Norge vil arbejde for, at EU udformer strenge krav til brug af kemikalier i børneprodukter. Det er også vigtigt, at EU tager hensyn til børns sårbarhed ved regulering af andre produkter børn let kommer i kontakt med.

Internationalt arbejdes der med at udvikle metoder for at tage hensyn til børn, når man gennemfører risikovurderinger, dvs. vurderer sundhedsfaren ved kemiske produkter. Risikovurderinger ligger til grund for det meste kemikaliregulering i EU. Norge vil også bidrage i arbejdet med at udvikle sådanne metoder.

I den nationale sundheds- og miljøplan for børn og unge, som er under udarbejdelse i Norge, sættes søgelyset bl.a. på kemikalier.²⁰⁷

Sverige

Med forordning om kemiske produkter begrænses forekomsten af farlige tungmetaller og visse andre kemiske stoffer i varer.²⁰⁸ I forordningen

²⁰⁷ Social- og helsedirektoratet, hjemmeside

findes også et generelt forbud mod salg af bl.a. legetøj, hvis det indeholder eller er behandlet med kemiske stoffer, som kan medføre skade på mennesker og miljø. Da EU-direktivet²⁰⁹ om ftalater i legetøj til børn op til 14 år er trådt i kraft den 16. januar 2007, ophæves de nuværende svenske ftalatregler i 16 a § i forordningen. Direktivet vil være indført i Kemikalieinspektionens forskrifter senest den 16. juli 2007.

I „Nationale Miljøkvalitetsmål for Sverige“ er en af de fem grundlæggende værdier for miljøkvalitetsmålene at fremme menneskers sundhed. Socialstyrelsen, som har det overordnede ansvar for dette område, har bl.a. udpeget målet „Giftfri miljø“:

Miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden

Kemikalieinspektionen (KemI) er ansvarlig myndighed for miljøkvalitetsmålet „Giftfri miljø“.

I regeringens proposition 2000/01:65, „Kemikaliestrategi för giftfrit miljø“ præciseres miljømålet:

- indhold af stoffer, som forekommer naturligt i miljøet, er nær baggrundsniveau
- indhold af naturfremmede stoffer i miljøet er nær nul
- den sammenlagte eksponering i arbejdsmiljø, ydre miljø og indemiljø for særligt farlige stoffer er nær nul og for øvrige kemiske stoffer ikke skadelig for mennesker
- forurenede områder er undersøgt og efter behov behandlet

Målet angiver den miljøkvalitet, som bør opnås indenfor en generation, dvs. frem til ca. 2020.

På et seminar om „Barn och riskbedömning“ berettede Kemikalieinspektionen, at ingen myndighed har særligt ansvar for, hvad der sker, når børn eksponeres for giftige stoffer. Der findes EU-direktiver om børnemad og legetøj, men i andre direktiver tages ikke specielt hensyn til børn og deres eksponering.²¹⁰

Den 9. marts 2007 afholder Kemikalieinspektionen „Journalistseminarium – Barn och kemikalier – var finns hoten?“

I „Förslag till en nationell handlingsplan för barns miljö och hälsa“ tages kemiske miljørisici op under målområde IV. Her foreslås, at

- Sverige skal arbejde for, at man i EU tager særligt hensyn til børn ved risikovurderinger og ved udformning af reglerne.

²⁰⁸ Förordningen (1998:944) om förbud m.m. i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter

²⁰⁹ Direktiv 2005/84/EG

²¹⁰ Kemikalieinspektionen, toxikologiska rådet „Rapport från Seminarium om barn och riskbedömning den 7 oktober 2002“.

- producenter og videreforhandlere af varer, der er tiltænkt børn eller som anvendes i børns nærhed, bør aktivt arbejde for at mindske sundhedsrisici for børn
- børns miljøer skal være så fri for kemiske sundhedsrisici som muligt
- andelen af børn med nikkelallergi følges ved hjælp af en indikator

I forhold til EU anføres, at Sverige bør arbejde for forbud mod visse sundhedsfarlige stoffer i produkter til børn. Dette bør bl.a. ske ved, at reglerne i legetøjsdirektivet skærpes. Sveriges indsats ved revision af legetøjsdirektivet har derfor stor betydning.

Ved planlægning og byggeri af forskellige miljøer og lokaler, hvor børn opholder sig, f.eks. børnehaver, anføres endvidere, at materialer, metoder, varer og produkter, som ikke indeholder kemiske sundhedsrisici, skal vælges i så stor udstrækning som muligt. Det gælder også indretning af lokaler med valg af møbler og andet udstyr. Der peges på behov for informationsindsats over for både forældre og børnehavepersonale m.fl.

4.2.2. Mærkning og anden information om produkter til børn

Hvad er problemet?

Det er ikke muligt at se på legetøjet, hvad det indeholder. Det skal ikke være udstyret med en deklaration. Der findes heller ikke noget miljømærke at gå efter.²¹¹

NMR-mål

Nordisk miljøhandlingsprogram 2005–2008 har som et overordnet mål at fremme bedre produktinformation. Det fremgår, at der vil blive udarbejdet forslag til initiativer, som sikrer, at brugerne, beslutningstagerne og producenterne får større miljøkompetence og adgang til miljørelateret information om varens indhold, miljøpåvirkning og anvendelse. Endvidere vil de nordiske lande fortsætte med at støtte, udvikle samt sprede information om det fællesnordiske miljømærke Svanen.

Mærkningsordninger

CE-mærket²¹²

CE-mærket har til hensigt at fremme den frie bevægelighed for varer på det europæiske indre marked, og det er først og fremmest rettet mod myndighederne. CE-mærket er ikke et kvalitetsmærke. Ifølge legetøjsdirektivet skal legetøj være CE-mærket, inden det sendes ud på markedet. Producenten har ret til selv at sætte mærker på sit legetøj.

Det er netop på grund af de dårlige erfaringer med legetøj, at man ifølge det finske Konsumentverk tvivler på, om CE-mærkningen er påli-

²¹¹ www.miljoeogsundhed.dk

²¹² Fakta om CE-mærkning maj 2000 fra Konsumentverket /ombudsmanden, Finland

delig, og om den behøves. Forbrugerne har stillet sig tvivlende til, hvilken betydning mærket har, når det skal findes på alt legetøj. Produkter skal jo også ellers opfylde de krav, som lovgivningen stiller, inden de kan sælges

Svane-mærket og EU-Blomsten

Det nordiske svanemærke er et miljømærke. Det samme gælder EU-blomsten. Mærkerne viser, at varerne er blandt de mindst miljøbelastende inden for den pågældende varegruppe. Reglerne fastlægges med det mål, at højst 1/3 af varerne på hhv. det nordiske og det europæiske marked kan opfylde dem. Det er frivilligt for virksomhederne at søge om mærkerne.

Miljømærket Svanen blev oprettet i november 1989 af konsumentsektoren under Nordisk Ministerråd, men fra den 1. januar 2006 er ansvaret overgået til miljøsektoren. Svanen anvendes i alle de nordiske lande, Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. I Danmark og Island hører Svanen under miljøsektoren, mens den i de andre nordiske lande hører under konsumentsektoren.²¹³

EU-Blomsten har eksisteret siden 1992. Udviklingen af regler foregår i et samarbejde mellem medlemslande og repræsentanter for industri, handel og miljø- og forbrugerorganisationer. EU-kommissionen vedtager reglerne.

Blomsten og Svanen tager udgangspunkt i produkternes livscyklus. Når der udvikles kriterier for en produktgruppe vurderer man, hvordan produkterne påvirker miljøet, fra de bliver "født" som råmateriale til de „dør“ som affald.²¹⁴

Nordisk Ministerråd har vedtaget fælles nordiske retningslinier og principper for miljømærkeordningen, hvorefter regler og administrative beslutninger træffes med konsensus af Nordisk Miljømærkenævn på 4 årlige møder.²¹⁵ Det nationale arbejde med Svanen foregår i de deltagende lande i et miljømærkesekretariat, som udpeges af myndighederne i hvert enkelt land. De nationale sekretariater har ansvaret for at give licenser til brug af Svanen i henhold til de fastsatte kriterier og principper. Ens praksis i de nordiske lande opnås gennem koordinering mellem de nationale sekretariater

Miljømærkerne er altså først og fremmest miljøgarantier, og det fremgår ikke af de generelle principper, i hvilket omfang Svanemærket også er en garanti for, at der er foretaget sundhedsvurderinger, og om det i givet fald er ensbetydende med, at produktet ikke er sundhedsskadeligt. Sundhedsaspekter indgår ikke som et særligt punkt i Nordisk Ministerråds principper for udarbejdelse af kriterier for nordisk miljømærkning. Sundhed omtales kun indirekte i forbindelse med princippet om „gyldighedsperiode“. Herefter kan ny væsentlig viden om påvirkning af miljø

²¹³ www.norden.org

²¹⁴ www.ecolabel.dk

²¹⁵ Nordiska ministerrådets beslut om mål och principer för nordisk miljömärkning av 19 juni 2001

eller sundhed give Nordisk Miljømærkenævn ret til at ophæve eller ændre kriterier i løbet af den fastsatte gyldighedsperiode.

Hertil kommer, at når det drejer sig om sundhedsskadelighed, vil forbrugerne formentlig have et enten-eller svar frem for en bredere information om, at produktet er blandt den bedste tredjedel.

Der er tidligere gennemført evalueringer af miljømærket Svanen, som fokuserede på miljøeffekterne af ordningen samt på det organisatoriske set-up i landene.²¹⁶

I øjeblikket kan man ikke finde legetøj, der er mærket med Svanen eller Blomsten. Men kriterier for svanemærket legetøj er på vej. Kriterierne vil forbyde de 26 særligt allergifremkaldende duftstoffer og helt udelukke parfume i legetøj til børn under 3 år. Forslag til kriterier har været i høring efteråret 2006. Det forventes, at Det Nordiske Miljømærkenævn kan vedtage de nye kriterier til juni 2007²¹⁷.

Foruden kriterier til plast-, træ- og stoflegetøj vil der også være kriterier for elektronisk legetøj. Elektronisk legetøj må f.eks. ikke indeholde tungmetaller som krom, cadmium og bly. Hvis der er batterier i legetøjet, skal de være svanemærkede eller leve op til kriterierne for svanemærkede batterier. Plastlegetøj må f.eks. ikke indeholde PVC og de blødgørende ftalater (PVC er tilladt til ledninger, fordi ledninger uden PVC ikke har samme kvalitet, og derfor ikke er lige så sikre).²¹⁸

Danmark

I vejledning fra Sundhedsstyrelsen udtales, at legetøj bør være CE-mærket og ikke må udgøre nogen risiko for, at børnene kan pådrage sig sår og skader ved indtagelse, indånding eller berøring.²¹⁹ I Sundhedsstyrelsens indsamling af ideer blev foreslået at lave en fælles miljømærkeordning, da der eksisterer for mange ordninger, som kan forvirre forbrugerne.²²⁰

Den europæiske Blomst og den nordiske Svane er de to eneste miljømærker, der er officielt anerkendt i Danmark. Miljømærkesekretariatet varetager den daglige administration af miljømærkerne Svanen og Blomsten i Danmark og fungerer samtidig som uafhængig kontrolinstans i forhold til mærkerne. Miljømærkesekretariatet er en selvstændig enhed hos Dansk Standard.

Miljøstyrelsen har bl.a. udgivet pjecen „Kemi i børns hverdag“, og styrelsen giver Grønne tips om børn og miljø på hjemmesiden.

På hjemmesiden oplyses endvidere, at Miljøstyrelsen arbejder systematisk med at kortlægge, hvilke kemiske stoffer der er i en række produkter, som bliver anvendt dagligt. Det er eksempelvis produkter som

²¹⁶ Referat fra EK-M mødet i København den 20. februar 2006

²¹⁷ www.ecolabel.dk

²¹⁸ www.miljoeogsundhed.dk

²¹⁹ Sundhedsstyrelsens Vejledning om hygiejne i daginstitutioner – om sundhed, forebyggelse, sikkerhed og miljø, 2004, s. 31

²²⁰ „Øget fokus på børns miljø og sundhed“ (s.20)

legetøj, kosmetik, smykker, møbler, husholdningskemikalier og hobbyprodukter. Den prioriterede indsatsen rettes mod områder, hvor produkterne kan indeholde særlige problematiske stoffer, eller hvor måden produktet bruges på kan give anledning til en særlig udsættelse. Det drejer sig bl.a. om stoffer, der kan give allergi, er kræftfremkaldende eller stoffer, som ikke bliver nedbrudt i naturen, bliver ophobet i fødekæden eller er giftige.

Resultaterne af undersøgelserne bliver offentliggjort i en rapport. I nogle tilfælde er det muligt at fjerne bekymringen for at bruge produkterne. Andre gange er det nødvendigt at give en række råd om, hvordan forbrugeren kan nedsætte risikoen for at blive påvirket mest muligt. Hvis det viser sig, at et specifikt stof eller kemikalie i den konkrete anvendelse kan udgøre et problem, vurderer Miljøstyrelsen, om der er behov for en særlig regulering, herunder nationale eller internationale regler.²²¹

„Informationscenter for miljø og sundhed“ giver bl.a. følgende råd om legetøj i relation til kemikalier²²²:

- Fravælg legetøj der lugter kraftigt
- Vælg hård frem for blød plast. Blød plast afgiver flere stoffer
- Efterspørg legetøj uden PVC og ftalater
- Luft og vask det nye legetøj, inden børnene får det
- Vælg om muligt en forvasket bamse eller lign. som sovedyr

Finland

I Finland findes en særlig lov om, at visse produkter skal forsynes med CE-mærkning, som følger op på EU-reglerne.²²³

I Finland varetager SFS-Miljömärkning det praktiske arbejde med miljømærkerne Svanen og Blomsten med at udarbejde kriterier og give licenser.

Internetsiderne om kemikaliesikkerhed indeholder information, som har til hensigt at fremme sikker anvendelse af kemikalier under normale forhold, først og fremmest i arbejdsmiljøet, og at forebygge farer i ulykkesituationer. Informationen kan også tilpasses forbrugernes behov. Hovedfokus er bl.a. på at klarlægge de farlige egenskaber hos stofferne allerede inden de tages i brug.²²⁴

Island

I Islands nationale bæredygtighedsstrategi opstilles bl.a. som mål at²²⁵:

- forbrugere skal have adgang til fyldestgørende information om, hvordan produkter med kemikalier anvendes og information om potentielle risici, som kan forekomme fra kemikalier i produktet.

²²¹ www.mst.dk/Kemikalier

²²² www.miljoeogsundhed.dk

²²³ Lag om att vissa produkter skall förses med CE-märkning 22.12.1994/1376

²²⁴ Arbetshälsoinstitutets hemsida www.ttl.fi

²²⁵ Welfare for the Future, Iceland's National Strategy for Sustainable Development 2002–2020

I Island findes regler om at legetøj, som sælges i Island, skal være CE-mærket i overensstemmelse med EU-reglerne.²²⁶

Norge

Stiftelsen Miljømerking håndterer de to officielle miljømærker Svane-mærket og Blomsten i Norge og hører administrativt til under Barne- og likestillingsdepartementet (forbrukeravdelingen).

Ifølge stortingsmeldingen „Sammen for et giftfritt miljø“ vil regeringen bl.a.

- arbejde for at der indføres en fælles europæisk obligatorisk mærkningsordning for faste, bearbejdede produkter med indhold af miljøfarlige stoffer
- udrede muligheden for mærkning af eller anden type aktiv information om produkter, som er rettet mod børn, eller som indgår i børns lege- og opholdsmiljø
- arbejde for at styrke de frivillige officielle miljømærkningsordninger. Regeringen anser de officielle ordninger for miljømærkning som et vigtigt supplement til lovpålagte krav.

Det understreges, at børn er en særlig sårbar gruppe. Regeringen vil vurdere oprettelse af forbrugersider på internettet i samarbejde med miljømyndighederne, sundhedsmyndighederne og forbrugermyndighederne, og særlig arbejde for at give småbørnsforældre information om en mest mulig giftfri hverdag for små børn.

Projektet „God start“ har indtil nu givet information til 500.000 nybagte familier om, hvordan det er muligt at vælge produkter, hvor der både er taget hensyn til miljø og sundhed. „God-start“-projektet er videreført til at omfatte gode råd til børnehavsbørn, ansatte og forældre.

Regeringen vil endvidere udarbejde en handlingsplan for miljø- og samfundsansvar i offentlige indkøb. Den skal bl.a. vurdere særlige tiltag i tilknytning til indkøb af produkter, som indeholder miljøgifte. Der henvises til, at den offentlige sektor har en vigtig rolle ved at gå foran som ansvarlig forbruger og sikre, at produkter og tjenester som anskaffes, lever op til en høj miljømæssig standard.

Statens Forurensningstilsyn har udgivet brochuren „Barns kjemiske hverdag“, med tips om, hvilke produkter, som er sikre, hvad der bør bruges med varsomhed, og hvad man gør klogt i at undgå. Om blødgjort legetøj, som kan være fremstillet af PVC-plast udtales, at der er al grund til at være opmærksom på sundhedsskadelige blødgørende ftalater.

Sverige

SIS Miljömärkning AB varetager administrationen af Svane-mærket. Virksomheden ejes af staten og SSR – Sveriges Standardiseringsråd.

²²⁶ Regelverk nr. 408/1994 om safety of toys and dangerous imitations

Kemikalieinspektionen har udgivet et inspektionsprojekt 2005 om „Kemikalier i leksaker“.²²⁷ Resultaterne fra inspektionsprojektet viste, at virksomhederne har manglende viden om kemikalier i legetøj. Den manglende viden gælder både regler og kemikalieindhold i egne produkter. Ifølge rapporten er det alvorligt, at mange virksomheder sætter deres lid til CE-mærket og tror, at det dækker over alle risici ved legetøjet. Selvom der var en højere viden hos de større virksomheder, var det alligevel hos de store og mellemstore virksomheder, at der blev fundet legetøj med farlige kemiske stoffer.

Oversigt over de nordiske landes tiltag for at sikre børn mod sundhedsskadelige kemikalier

	Grænseværdier for kemikalier – i forhold til børn 1)National plan for børns sundhed og miljø 2)andre planer/strategier 3)andre tiltag/forslag (ud over EU-tiltag)	Mærkning af produkter/ information – i forhold til børn 1)National plan for børns sundhed og miljø 2)andre planer/strategier 3)andre tiltag/forslag (ud over EU's CE-mærk.)
Danmark	2) Kemikalie-handlingsplan: Systematisk orientering af EU om problematiske stoffer i forbrugerprodukter 3) Teknologirådet: Forslag om national regulering	Miljøstyrelsen og Informationscenter for miljø og sundhed: Internetsider med råd om kemikaliesikkerhed
Finland		Arbetshälsoinstitutet: Internetsider om kemikaliesikkerhed Konsumentverket: Skepsis over for CE-mærket
Island	2)National bæredygtighedsstrategi: - adgang til materialer, farlige for sundhed og miljø, skal begrænses mest muligt og ophøre fuldstændig indenfor 25 år - forbrugere skal have adgang til fyldestgørende information om produkter med kemikalier	
Norge	Stortingsmelding 15.12.06: Børn skal sikres et giftfrit miljø i børnehaven Miljøverndep. Strategi: - Fjerne el. begrænse brug af de farligste kemikalier i børneprodukter – forbud el. grænseværdier - arbejde for, at EU udformer strenge krav til brug af kemikalier i børne-produkter, og at EU tager hensyn til børns sårbarhed ved regulering af andre produkter børn let kommer i kontakt med. Fokus på kemikalier i national sundheds- og miljøplan for børn og unge	St.meld. Giftfrit miljø: - udrede muligheden for mærkning af eller anden type aktiv information om produkter, som er rettet mod børn, eller som indgår i børns lege- og opholdsmiljø - oprette forbrugernetsider med hjælp til småbørnsforældre - handlingsplan for miljø- og samfundsansvar i offentlige indkøb Projekt „God start“ med gode råd til børnehavebørn, ansatte og forældre om, hvordan det er muligt at vælge produkter, hvor der både er taget hensyn til miljø og sundhed. SFT: Brochuren „Barns kjemiske hverdag“.
Sverige	Nationalt Miljøkvalitetsmål svært nedbrydelige og bioakkumulerende stoffer skal udfases successivt frem til senest 2015 Forslag til national handlingsplan for børns miljø og sundhed: -arbejde for at EU tager særligt hensyn til børn ved risikovurderinger og regeludformning - krav til producenter og forhandlere - vælge produkter til børnehaven, som ikke indeholder kemiske sundhedsrisici	Kemikalieinspektionen: Påpeger virksomhedernes manglende viden om kemikalier i legetøj KemI: Brochuren Kemikalier i barns vardag KemI: „Journalistseminarium – Barn och kemikalier – var finns hoten? “ 2007

²²⁷ Tillsyn Nr 1/06 KEMI kemikalieinspektionen, „Kemikalier i leksaker, Inspektionsprojekt 2005“, www.kemi.se

Projektet understreger, at der er vigtigt, at viden om kemikalier i legetøj øges hos de berørte virksomheder, så børn og miljø ikke udsættes for unødvendige risici. Information om, at et legetøj indeholder farlige kemiske stoffer, som følger med varen gennem alle handelsled, giver øgede forudsætninger for importørerne af legetøj for at stille relevante krav.

Kemikalieinspektionen har udgivet en brochure „Kemikalier i børns hverdag“, som fortæller hvad man selv kan gøre for at mindske risikoen ved de kemikalier, som omgiver os.

Forslag til opfølgning – børn og kemikalier

Nordisk Ministerråd og/eller de enkelte landes beslutningstagere kan overveje at fremme initiativer på følgende områder:

Grænseværdier

1. fremskaffe viden om børns udsættelse for forskellige kemikalier set i lyset af, at børn anses for at være en følsom gruppe, som har behov for særlige hensyn i risikovurderinger (S m.fl.), og der kun er begrænset tilgængelig information om børns udsættelse for forskellige kemikalier (den nordiske kemikaliegruppe).
2. systematisk orientering af EU om problematiske stoffer i forbrugerprodukter (DK)
3. arbejde for, at EU tager særligt hensyn til børn ved risikovurderinger og udformer strenge krav (grænseværdier) til brug af kemikalier i børneprodukter, og at EU tager hensyn til børns sårbarhed ved regulering af andre produkter, som børn let kommer i kontakt med (N, S)
4. udarbejde handlingsplaner for et giftfrit miljø for børn, byggende på forsigtighedsprincippet (N)
5. stille krav til producenter og videreforhandlere af varer til børn om, at de aktivt arbejder for at mindske sundhedsrisici for børn (S)
6. i så stor udstrækning som muligt vælge produkter til børnehaven, som ikke indeholder kemiske sundhedsrisici, og give forældre og børnehavepersonale information med vejledning herom (S)
7. overveje mulighederne for nationale lovpligtige grænseværdier eller standarder for produkter til børn i de nordiske lande (DK)

Mærkning og anden information

8. kortlægge hvilken information miljømærket Svanen giver om børn og sundhed
9. udvikling af Svanen (eller anden mærkning) til et „børnemærke“ (en ælling f.eks.), som udover miljø sætter fokus på børn og sundhed (jf. *Norge om at udrede muligheden for mærkning af eller anden type aktiv information om produkter, som er rettet mod børn, eller som indgår i børns lege- og opholdsmiljø*)
10. oprette forbrugernetsider i samarbejde med miljømyndighederne, sundhedsmyndighederne og forbrugermyndighederne, og særlig

arbejde for at give småbørnsforældre information om en mest mulig giftfri hverdag for små børn (N)

11. udarbejde handlingsplaner for miljø- og samfundsansvar i offentlige indkøb, som vurderer særlige tiltag i tilknytning til indkøb af produkter, som indeholder miljøgifte (N)
12. udarbejde information som projektet „God start“(N) med gode råd til børnehavebørn, ansatte og forældre om, hvordan det er muligt at vælge produkter, hvor der både er taget hensyn til miljø og sundhed.
13. oprette forbrugernetsider med hjælp til småbørnsforældre
14. målrette informationsindsats / vurdere mulige krav, som kan afhjælpe virksomhedernes manglende viden om kemikalier i legetøj, jf. resultaterne fra den svenske kemikalieinspektions projekt, som viste, at virksomhederne har manglende viden om kemikalier i legetøj, de sætter deres lid til CE-mærket og tror, at det dækker over alle risici ved legetøjet.

Bilag 1

Styregruppe for projektet „Miljø og sundhed for børn i nordiske børnehaver – på tværs af fagområder og sektorer“ (Pilotprojekt).

Lars Gudmand Pedersen
NMR's arbejdsgruppe for Natur, Friluftsliv og Kulturmiljø (NFK)
lgp@sns.dk

Camilla Trolle
NMR's arbejdsgruppe for Hav og Luft (HLG)
cht@mst.dk

Kati Suomalainen
NMR's arbejdsgruppe for Kemikalier (NKG)
Katti.suomalainen@ymparisto.fi

Anna Maria Hill Mikkelsen
Nordisk Miljø Datagruppe (NMD)
ann@sns.dk

Magnus Grøntoft
Styregruppen for nordiske miljøstrategier for jord- og skovbrug (MJS)
Magnus.grontoft@sjv.se

Tove Vestergaard
Nordisk arbejdsgruppe for kosthold, mad og toksikologi
tv1@fvst.dk

Lis Keiding
Nordisk Miljømedicinsk Arbejdsgruppe
lke@sst.dk

Ida Sloth Bonnevie
Friluftsrådet, Danmark
isb@friluftsradet.dk

Tine Utzon-Frank
Tidl. Projektkoordinator for Arbejdsudvalget under Nordisk Embedsmandskomite for miljøspørgsmål
tu@mst.dk